Paul Miron

Măsura urmelor

Editura MARINEASA
Timişoara, 2000

În loc de precuvîntare

Iubite cititor, cu toate că am fost rugat cu atîta delicateţe de d. Cornel *să povestesc*, m-am codit, cunoscînd avatarurile memorialisticii. Cum faci, cum dregi, pana, odată înmuiată în călimară, începe să te laude, să aducă la cunoştinţa tuturor ce geniu ai fost în pruncie; şi dacă ţi se pare că nu ajunge, mai împrumuţi de la cele rudenii şi prieteni aţîţîndu-i la glorificare.

Perspectiva că se va găsi cineva să vorbească despre mine, m-a procopsit cu o situaţie mai gravă. Nu voi putea să fug. Retorul prevăzut să mă înlocuiască a şi venit. Drept dar mi-a adus vechile istorioare care se terminau totdeauna cu un nor de praf. "Cît de grozav am fost!" Am înţeles că, foarte discret, Cornel mă sfătuia, ca dovadă de cinste, să dau seama, să mărturisesc ce am făcut în toţi aceşti ani pentru ţară, ţara care nu m-a trimis nicăieri. Convins, neconvins, l-am chemat pe Policarp Cutzara să mă sprijine, în speranţa că el va stăpîni toate registrele instrumentului cu care trebuia să cînt. Îţi spun aceste vorbe, ca să-ţi cîştig indulgenţa şi să te rog, prietene, să mă tragi de mînecă, dacă exagerez lungimea iepurelui, mormăitul ursului sau frumuseţea domnişoarei de la poştă.

***

Textul de faţă s-a îmbogăţit cu însemnări publicate după decembrie 1989.

Ultima toamnă

Plecarea în lumea largă a început la Timişoara, ocupată de sovietici. Din satul cochet unde locuiam, ne duceam cu trenul în oraş ca să facem cumpărături. La gară coboram, amestecîndu-ne cu toate neamurile ce se îmbulzeau pe străzi şi pe alei. Simțeam că s-a întîmplat ceva, dar nu-mi dădeam seama ce. Deodată i-am văzut. Aşezat pe bordura trotuarului, un ofițer cu pieptul plin de decorații, ronțăia o felie de harbuz şi se amuza scuipînd sîmburii în mulțime. Era un fel de paznic al camarazilor săi care, mai încolo, făceau coadă la un chioşc prăpădit. Unul după altul intra zbierînd melodioase cîntece de pe Volga şi ieşea pe altă uşă mulțumit. Cîțiva dintre numeroşii spectatori se uitau prin fereastră ca să comenteze apoi, în limbile de la Babilon, ce au văzut.

Cînd am priceput ce se întîmplă acolo, m-am înfipt în fața ofițerului, arătînd revolta şi protestul meu. Răspunde prietenos în graiul mamei lui. Îmi ies din fire, urlu. Cînd văd țeava revolverului, gaura aceea neagră ridicată la înălțimea ochilor, dispar şi mă opresc sub un copac pe marginea apei.

Acasă, seara, ne sfătuim. Spun: “Eu nu rămîn. La Timişoara, am fost un laş şi am fugit. Sînt murdărit, sînt pătat, sînt necurat. Mă duc în munți!” - “Unde vrei să te duci, în munți? Singur? Mai bine ar fi să pleci din țară. Dacă dai de o țară liberă, cheamă-ne şi pe noi.” - “Cum?” - “Du-te şi să nu uiți să le spui prin cîte ai trecut şi ce ai văzut!”

Toată noaptea, m-am zvîrcolit în pat. Ce va fi cu mine? Eram major şi trebuia să-mi aranjez singur viața.

Despărțirea de copilărie am sărbătorit-o la Tîrgu Neamț. Totul s-a petrecut în salonul domnului Ghidale. Văd şi acum chipul meu palid răsturnat în cinci oglinzi uriaşe, i-aud vocea blîndă.

Un chelner distins mi-a indicat, la rugămintea mea, cea mai bună frizerie din oraş, proprietatea domnului Ghidale. Se apropia, oh, Doamne, sfîrşitul vacanței şi trebuia să mă prezint la şcoală tuns ca un răcan.

Mă salută cu politețea tipică negustorilor locului. Mă pofti pe un scaun în fața oglinzii din mijloc. O lumină orbitoare inundă localul. Mai cu un foarfece care clămpănea amenințător pe lîngă urechi, mai cu o maşină obosită de tuns, mă despărți de părul adunat cu multă suferință o vară întreagă. După ce mi-a arătat ceafa prădată şi dezgolită, m-a periat cu o măturice, apoi - cum să vă spun? -, apoi a trecut la fapte mari. Mi-a mîngîiat bărbia cu degete moi şi mi-a pus în şoaptă, ca un Mephisto misterios, întrebarea însoțită de o boare suavă de *Allium sativum:* "Facem şi barba?" Ezitai, mă înroşisem; o voce groasă i-a răspuns din măruntaiele mele: "Sigur. Barba!"

Ca să părăsesc țara aveam nevoie de aprobarea nemților care reocupaseră Banatul. Voiau să-şi retragă diviziile obosite din Grecia şi Balcani - 'Prinz Eugen' şi 'Großdeutschland' - spre Viena, organizînd nişte zone de siguranță pe lături. Comandantul trupelor germane din satul nostru era un căpitan de rezervă, în viața civilă arhitect. Mă primeşte cu o politețe antiseptică, dar cînd aude ce dorințe am, explodează: "Ai poftă de aventuri, pîrdalnicule. Războiul s-a sfîrşit pentru tine. Fii bucuros! Nici nu mă gîndesc să te iau. Ai familie, ştii ce se va întîmpla cu ai tăi? Vii de bunăvoie, nu-i aşa?" - "Domnule căpitan, la Timişoara ... Şi-i povestesc ..." - "Dacă i-ai văzut, cu atît mai mult trebuie să cugeți." Nu plec din biroul său, insist: "Nu rămîn. Arestați-mă atunci!" Ofițerul nu se poate stăpîni să nu-mi arunce o săgeată: "Eu să arestez pe ultimul prieten al Reich-ului, care mai crede în victoria finală?"

După trei zile de tratative în care tatăl meu se opunea oricărei soluții de plecare, căpitanul, explicîndu-mi că în afară de a se ocupa de soarta mea mai are şi alte lucruri de rezolvat, mă anunță că a găsit soluția...

Era o zi caldă de toamnă. Sărbătoream aniversarea nepoatei. Casa era plină de musafiri gălăgioşi. Cînd au intrat cei trei soldați germani încărcați de tot feluri de arme, mitraliere, pistoale, grenade - un echipament de spaimă -, s-a făcut tăcere. "Care este aici Policarp Cutzara?"

M-au dus la postul de comandă. Tata a alergat după noi batjocorind pe ofițerul neleal. Sute de ochi m-au văzut cum tropăiam cu nemții cei nemiloşi. Eu declinam cu fiecare pas cuvîntul 'exil', dar

nu era uşor. Căpitanul l-a poftit pe părintele meu, ce tremura de furie şi de frică, să ia loc într-un birou. A închis uşa, mi-a strîns mîna şi mi-a spus ceva, cam în şoaptă. Mi-a părut rău că nu ştiam destul nemţeşte; am înţeles doar "Drum bun, curajosule, eşti liber! Descurcă-te!" Am coborît încet pe scările durate încă din vremea împăratului Iosif.

Soarele asfinţea în pusta ameninţătoare, ultimele lui raze vopseau cu sînge case, grădini, ogoare şi feţele noastre.

Cadeţii

Istoria exilului românesc se compune din oameni răi, adică pierde-vară, care nu şi-au găsit un căpătîi în lumea nouă, şi din buni, adică cei care au sfinţit locul unde au stat; ei constituie o categorie mai rară. Nu judec faptele lor. Ceea ce culege memoria colectivă rămîne un joc al destinului rînduit fiecăruia.

Am făcut o listă de nume cu intenţia, subiectivă desigur, de a separa vechiul exil de cel al mai-tîrziu-sosiţilor. Graniţa între cele două grupuri poate fi diferită în amintirile unora sau altora. Sub ocrotirea divinei Clio, orice schimbare e posibilă. Dar - atenţie!, numele care le transcriu nu dovedesc totdeauna o apartenenţă politică în plus. Ele sînt aduse la cunoştinţă printr-un sindrom de paşnică clevetă care, neînţeleasă, are aparenţa unei aprecieri negative.

Dar am găsit fotografiile ... Cele mai multe nu se potriveau cu starea de melancolie în care pluteam.

***

Evenimentul cel mai important din anii vârstei mărunte a lui Policarp a fost triumfala sa intrare în liceul militar din Iaşi. Cîteva sute de tineri se pregăteau acolo să se dedice "cu patriotism unui ideal de ştiinţă, de abnegaţie, de demnitate şi de camaraderie", cum cuvînta domnul colonel Apostolescu, mare invalid de război, trăgînd după el piciorul strivit la Mărăşeşti de gloanţele duşmane. Printre cadeţi Cutzara, pe toate căile sale alternînd între coşmarul poruncilor strigate sălbatic şi delectările copilăriei ce se stingea faţă de semeţia gradaţilor

cu pinteni sau pantofi de lac. ‘Agerimile’ brutale, ordonate de jigodii neînsemnate, secau orice dorinţă de libertate. Aş îndrăzni să spun că acestea l-au marcat şi pe el.

Cadeţii care rezistau pînă la sfîrşitul studiilor, între timp specializaţi în diferite îndeletniciri războinice, aveau norocul să capete direct din mîna Suveranului o diplomă, un chipiu, o şapcă sau o chivără cu emblema ţării. Acest obiect îşi schimba forma, indicînd legăturile de vasalitate ale ţării, la dispoziţia Marilor Puteri. În anumiţi ani au mai căpătat şi cîte o sabie care, la următoarea avansare, era ruginită.

O altă catastrofă i-a micşorat entuziasmul încorporării infantile: tocmai atunci s-a desfiinţat şi pamponul colorat, sensibil la vîjîitul vîntului, spre satisfacţia logodnicelor (sau cum altfel să le zic?).

S-a înscris pentru examen la Naţional. Învăţase pe de rost numele personalităţilor, care trecuseră prin şcoala ieşeană, cum ar fi Simeon Bărnuţiu, Petru Suciu, Tacu, Laurian şi Boldur-Lăţescu, fără a uita pe marele nimrod Mihail Sadoveanu.

După vizita medicală lejeră a intrat la probele scrise. La matematică, jubila privind viteza condeiului său ager ca niciodată. Rezolvase şi problema nr. trei de pe pagina a doua, cînd o voce tabagică mugi de la catedră întrebarea: “Care e aici candidatul Cutzara P. Petroniu-Policarp?” Înţelegînd că a fost remarcat ca un strălucit matematician, se iţi în faţă, arătînd fălos paginile umplute de cifre şi semne: “Eu sînt”. Dar în loc de felicitare, domnul acela se răsti la el, răguşit: “Cum ai intrat aici, mortăciune, între copiii noştri sănătoşi tun? Uite, abia te mişti şi tremuri.” - “Tataia m-a trimis să dau examen”, rosti Policarp şi izbucni în plîns. “Vezi, năucule, că te-am prins. Eu sînt doctorul liceului, sînt responsabil pentru microbi, paraziţi şi toate goazele de acest feliu. Du-te la ai tăi şi să-i spui tataiei să economisească în fiecare lună un sutar pentru ore de preparaţie şi la anul te prezinţi din nou.” Atunci a înţeles el, de unde i s-a tras, dar nu şi-a descoperit bănuiala. Odată, la un joc de fotbal cu castane de pe Toma Cozma, înainte de repriza a doua, mi-a întins un chiştoc de ţigară de mi-am ars buzele şi degetele cu el. Mi-a şoptit: “ştiu acum cine a fost bătrînul care m-a dat afară din examen.” - “De unde vrei să ştii tu asta?” - “Ştiu. Este C., doctorului domnului Ob., învăţătorul

meu din clasa a patra. N-am luat ore de meditaţie cu el, cum au făcut toţi colegii mei care candidau la liceu. Am cerut şi eu bani de la tata, dar el a ţipat la mine, dacă nu trec examenul de admitere, mă va trimite la oi, să fac facultatea cu ele.

Un plan din lacrimi

Întorcîndu-se acasă Policarp, şi-a închipuit deodată că e Napoleon, învins, dar păşind cu demnitate prin mlaştinile Berezinei. Un căţel milos îl urma pe trei picioare, lătrînd mîngîietor. În Piaţa Unirii, o matroană înzăuată în lanţuri, fire de aur şi brăţări, îl certă: "Ce i-ai făcut, răule, bietului căţel? Uite, cum se ţine de tine." Şi către patrupedul amputat: "Hai, coteiule, muşcă-l, muşcă-l!" În faţa poştei, o studentă îi dărui o gogoaşă cu miere de albine: "Nu plînge, micule, că se bucură Satana. Nu te oţări!" Asta l-a făcut să părăsească pe împăratul Franţei în declin şi să se întoarcă la exemple naţionale: "Eu sînt, dulce mamă, fiul tău iubit, - eu şi de la oaste mă întorc..."

În casă, alt plînset cu participarea, în plan secund, a mamei. Pe cerdac părintele Dan, fratele ei. Era asudat; venise din Munţii Neamţului la Iaşi, speriind toate dobitoacele şi orătăniile de pe şoseaua milenară, într-un docar tras de un armăsar nebun. Înţeleptul uncheş deschise dugheana sa de sfaturi: "Într-o lună, te prezinţi la o şcoală cu admiterea mai tîrziu - Liceul Pedagogic, adică şcoala Normală, Seminarul Teologic, cum îi zicea Creangă, 'fabrica de popi' sau la Liceul Militar." Părintele Dan, un bun orator, care la fiecare vizită ne povestea o întîmplare groaznică ce se repeta la sosirea lui în Iaşi, indiferent cînd venea. La Rîpa Galbenă îi ieşeau trei cîini mari în cale, îi scormoneau bocceluţa umflată de darurile pe care le aducea nepoţilor, o prădau de toate bunătăţile, covrigi, dulciuri şi jucării. Dispăreau lăsîndu-l pe disperatul călător cu buzele umflate şi cu sacul gol.

Chiar mîine dimineaţă te prezinţi la poarta seminarului." - "Şi ce să le zic?" - "Le zici mai întîi de toate că eşti nepotul meu. Ai întîrziat cu înscrierea fiindcă m-ai ajutat pe mine, în prisacă. Te înscrii şi te întorci acasă, unde eu te aştept."

Între Şomuz şi Bahlui

A venit războiul care a răvăşit graniţele. Oamenii şi-au pierdut nădejdea că robia lor se va potoli cîndva. Şi-au întors ochii spre noii stăpîni. Se întreceau de la început să ţină pasul cu ocupanţii; au obosit, au pierdut rîndul şi s-au tîrît anevoie de cei ce mărşăluiau în frunte.

Cutzara încercă dăunăzi să mă convingă, că fără "experienţa ieşeană", fără saltul de pe Şomuz pe malul Bahluiului, n-ar fi supravieţuit nici măcar o săptămînă în Occident. Îmi explica, răbdător, că trecerea bruscă dintr-o anumită poziţie social-superioară poate provoca grave tulburări psihice. Ce era să-i răspund? Îmi mai spunea, dîndu-mi de exemplu pe X sau Y, că "aceştia s-au ţîcnit în diaspora".

Liceul a încheiat copilăria - fericită copilărie - şi a însemnat limita următoarei faze, o alunecare nedureroasă. "Ce a fost mai dificil, ţi-am povestit: micile mele melancolii, tristeţea mea cronică." Refuza să-şi aducă aminte de surprizele copilăriei pe care toţi memorialiştii onorabili le-au folosit ca să dovedească precocitatea geniului lor. Nu m-a lămurit, de exemplu, dacă a avut o doică 'nemţoaică' au ba, dacă a avut din pruncie 'trei degete de aur', dacă a făurit eseuri filosofice la cinci ani, sau dacă a învăţat limba strămoşilor printr-o stratagemă ortografică.

De asemenea nimic despre o eventuală moştenire din locurile de unde s-a tot dus. Iaşul crescuse peste un Fălticeni părăsit, dar care şi-a păstrat prospeţimea grădinilor aromate, foşnetul frunzelor care, noaptea, se schimbau în scînteieri de stele. Libertatea peisajului, lipsa de obstacole se închidea acum în colivii drepte, nişte linii ce reprezentau rînduiala şi ancorarea în memorie. Şi mai era o seamă de nedumeriri: casele acelea înalte care păreau că se vor prăbuşi chiar în faţa căruţelor ce duceau mobila, cine le va ţine să le ferească de ispita rea? Apă de băut, izvorul ţîşnea din perete, nu mai erau nici şipotele fără sfîrşit, fîntînile unde te puteai înţelege cu vecinul. Cişmelele de fier sau de fontă nu te duceau cu gîndul la tihnă; îţi luai căldarea şi te întorceai mut acasă pe caldarîmul cleios.

Unde te duceai, se întîmplau (spre deosebire de Fălticeni unde nu se întîmpla nimic) evenimente senzaţionale, aici ca şi la Detroit, la

Paris sau în Patagonia. La Mitropolie, pe pavajul de lemn la intrare, zeci de tineri în genunchi cîntau. Nişte jandarmi răcnind îi loveau cu bastoane negre şi îi călcau în picioare. Şi nimeni dintre pasanţi nu se mira. Am întrebat: "Să mă duc să chem jandarmii?" Tata se ridică în vîrful picioarelor, privi încă o dată scena penibilă şi îmi spuse supărat, ca şi cum eu aş fi vinovat de scandal: "Iaca logofete, oleacă de dihonie între cei tineri. Mai ales studenţii ... nu te uita, nu te uita, Policarpe!"

Confuzia despre interdicţiile zonelor şi persoanelor tabu din oraş se ghiceşte din răspunsul dat la vederea unor domnişoare dezbrăcate, tremurînd de frig în vitrine luminoase de pe strada Gării: "nu te uita". Încăpăţînat, eu mă uitam pe furiş la acele apariţii bulversante.

Fălticenii la examen

Primul meu succes deplin a fost o teză la examenul de sfîrşit de an din clasa a cincea. Subiectul a fost cu uşurinţă înţeles. Militam pentru teoria că tîrgul acesta este o insulă a fericirii fiindcă nu are istorie. Cîrteau unii că n-am cercetat bine arhivele şi că am trecut sub tăcere epoca Moruzilor care au creat urbea. În buzunarul larg de la palton duceam cu mine actul de naştere controversat. Zice cartea domnească a lui Constantin Voievod de la 8 august 1780 "să se facă tîrg nou la Ţinutul Sucevei, la Şoldăneşti... oricît de mult se va strînge, să fie volnici a-şi face case, dughene, crîşme, velniţe şi orice... întărim numiţilor tîrgoveţi creştini, armeni, jidovi ... în veci să stăpînească fieştecarele, crîşmele şi velniţele ce vor face."Mai iese la vedere, marcînd o dată istorică, un oarecare vameş care pare-se că nu are alt scop decît a întinde rădăcinile noii urbe cît mai adînc. Alte date istorice se găsesc în registrele pojărniciei, teribilele incendii din 1787, 1820, 1865, 1868, 1880 şi 1887, în 21 iulie, taman de iarmarocul de la Sf. Ilie.

Episcopul Melhisedec şi B.P. Haşdeu s-au interesat de etimonul oraşului. Primul descoperă în 1886 pe un Stan Făltea la Mănăstirea Agapia şi nu se ştie de unde îi adaugă într-o pereche pe 'Făltic' = un mare mîncău. De aici etimonul oraşului se îneacă în

sosuri, supe, frigărui şi baclavale. Haşdeu îl corectează demonstrînd că sufixul *-en* este topic, nu personal, şi indică proveniența dintr-o localitate.

Am mai scris în teză, că la sfîrşitul secolului XIX, fălticenenii se împărțeau în 3018 români, 5110 izraeliți, 317 austrieci, 21 bulgari şi 11 lipoveni. La 4534 femei se numără 3942 bărbați, 703 văduvi, 42 divorțați.

În cercul intim al orăşenilor, evenimentele au fost trăite mai intens decît acelea ale altor cetăți istorice. Înființarea gimnaziului 'Alecu Donici', devenit mai tîrziu 'Nicu Gane', a concurat cu şcoala de croitorie, frecventată în 1891 de 31 de eleve. Aşa s-a făcut cultura şi nu s-a aflat nicăieri că doamna Anastasia Cichirdic a aşezat în turnul catedralei Adormirea-Maicii-Domnului un ceasornic "ce servă şi astăzi tîrgului de orientare" (MDGR II, 338).

Frate-meu pretinde că există o societate secretă a fălticenenilor cu o majoritate de membri care n-au văzut niciodată nici catedrala Adormirii cu ceasul doamnei Cichirdic în turn, nici îmbătătorul Şomuz. Este o mişcare spirituală, o conjurație mondială, un crez mistuitor.

Ca în Patagonia

La Fălticeni, dramele pasionale clocotesc în taină, ca sub un clopot protector. Toată lumea ştie tot, dar ştirea nu trece de granițele pe care oraşul şi le-a închipuit ca un zid de aramă. Izbindu-se de el, se sting sau ricoşează. Şi noi, copiii, aveam ziua în care retrăiam evenimentele săptămînii văzute din perspectiva noastră în versiuni îngroşate sau subțiate. Am condus-o pe domnişoara Gigena la cimitir, am făcut o *tragoedia mundi* din sinuciderea domnului Gr. Treceam pe lîngă prefectură numai tiptil şi încercam să descoperim locul în care craniul nefericitului amorez a atins trotuarul. Parcă mai bate acel vînt cumplit - cum n-a mai fost altul - stîrnit just în momentul tragicului deznodămînt, un vînt care a răvăşit pomii şi a nimicit roadele toamnei.
M-a întrebat cineva, care a fost dorul cel mai fierbinte al copilăriei. Mă făceam că nu înțeleg, deşi ştiam precis. Insistau: "Ce vrei să te faci

tu, cînd vei fi mare?" - "Marinar." - "De ce?" - "Ca să ajung în ... Patagonia." Mi-era ruşine să-l pronunţ, dar cuvîntul magic îmi dogorea obrazul, îl legănam uşor pe limbă, îl lăsam să-mi înfioare buzele - mirajul unei lexii încărcate de dulceaţa desfătărilor visate.

Am cules cuvîntul de pe stradă. Ieşeam de la şcoala primară numărul II, singur după două ceasuri de penitenţă, nu mai reţin pentru ce. Pe trotuar se certau două persoane: domnul avocat Croitoru, stăpînul lui Pripas, vestitul copoi, cu domnul Nahum, patronul unei cunoscute întreprinderi de vinuri. "Ce, coane Caranfile, de asta te-am angajat? Faci tot ce vrei, te crezi în Patagonia?" Rostirea 'Patagonia' explodă în miezul fiinţei mele şi mă robi. Alergai într-un suflet acasă şi căutai în atlas lista tuturor statelor din lume. Patagonia lipsea.

Pentru noi, ziua absolutelor mistere era sîmbăta. Jumătate de oraş, partea evreiască, nu lucra; ţinea cu osîrdie sabatul, ziua odihnei. Dacă te sculai dis de dimineaţă şi te furişai din aşternut afară, cîştigai un bănuţ aprinzînd focul sub cazane, în cuptoare sau vetre din casele cu arome şi glasuri străine. În această zi călătoriile, cu excepţia celor de pe ape, erau interzise. Dar unde să găseşti un fluviu sau o mare, dacă, de pildă, trebuia să te duci numaidecît la Buhuşi, la Cornu Luncii sau la Iaşi, la o rudă, la un bolnav, la un doctor? Nevoia însă învaţă pe om. Rigoarea legii poate fi îndulcită printr-o operaţie de substituire. O căldare plină ochi, legată de osia căruţei, poate înlocui Iordanul sau Marea Roşie. În tren, spre Dolhasca, pui sub scaun un gavanos cu apă, dar atenţie!: scutură-ţi somnul de pe gene şi din barbă! Nişte draci de copii pot să-ţi fure recipientul în care – simbolic – navighezi şi rămîi un păcătos pe uscat. Pînă la sfîrşit, printr-o tranzacţie financiară, totul se aranjează. Pînzele sus!

Tîrgul din provincie

Progresul tehnic impus nu a stins gîndirea clasică a filosofilor. Astfel cugetînd la "Modelul norvegian" de trai - una din descoperirile agreabile ale d. Andrei Pleşu - găsim o formulă originală şi inovatoare pentru definirea capitalei Oslo:

Oslo = Hamburg + Fălticeni,

în care tîrgul moldovenesc capătă dimensiunile unei pîrghii ce deschide larg ecluzele înțelegerii. El întrevede profetic "viitorul planetei în varianta lui benefică, [ca] o combinație calmă de tehnologie utilă şi răgaz atemporal". Peisajul cultural din țara fiordurilor ni se prezintă ca un "admirabil dozaj" între "confortul modern şi tihna tradițională". Partea 'fălticeneană' e asociată cu o "fermecătoare grație provincială", oraşul, dispunînd de "fundătura înzăpezită, colina romantică, întunericul rural", refuză să se comporte ca "o constantă excomunicare a stihialului".

Pledoaria domniei sale pentru rînduiala acelor ținuturi boreale surprinde prin blîndețea altcum neobişnuită în alte scrieri. Un glas de corn nostalgic răsună pentru aşteptatul "răgaz", care va să vină fiindcă a mai fost.

Apelul la provincial, ornat aici cu "grație" şi "farmec", răstoarnă viziunea metropolitană despre ce este, ce 'mişcă', în afara zidurilor cetății de scaun. Enciclopediile ne spun că prin 'provincial' se înțelege "cel ce se lipseşte, cel lipsit de cultura şi obiceiurile fine ale metropolei". O asemenea înțelegere ne arată şi Nicolae Manolescu (*România Literară* 5, 1997), vorbind de provincial ca tip moral şi social în literatura secolului trecut: "Surprins de obicei în momentul sosirii în capitală (Iaşii desigur) el era nu numai un marțian nimerit pe pămînt, dar şi un ins întrucîtva needucat, necunoscător al codului de comportare al capitalei, şi părînd de aceea grosolan sau prost crescut. Dar şi un timid cumsecade cîteodată".

O altă părere are T.S. Eliot care vede mai degrabă "o desfigurare a valorilor, lipsa anumitor valori şi exagerarea altora, fapt care nu provine din componentul geografic sau din distanța eventualelor călătorii, ci din aplicarea unor norme pentru întreg domeniul trăirii umane, norme care au fost dobîndite într-un cerc mărginit."La Pleşu, termenul capătă un sens reconfortant. Păcatele istoriei se şterg, furtunile orgoliului național se liniştesc într-o candidă înfruntare a răului; provincial e tot ce e peren, fără teroarea datelor şi fără pronosticuri.

Din lucrarea binevoitoare a domniei sale constatăm că jumătatea de Oslo pusă în balanță cu întregul fălticenean ridică anumite probleme privind armonia similitudinei. Ele n-au, desigur, importanță pentru ponderea dovedită, s-ar putea însă ca în judecata noastră despre 'provincial', "accidentalul să se confunde cu eventualul, cele trecătoare cu veşnicia" (Eliot).

Drumul cu Gafencu

Povestea ce urmează, auzită de la domnul N. Ilie, s-a petrecut în vremea mareşalului Antonescu, fie-i țărîna uşoară!

Ea începe la Iaşi şi nu s-a terminat încă.

S-a mai spus: Nu toate relele fuseseră aduse de invazia comunistă, dar răul găsit a sporit, s-a înmulțit. Regimul penitenciar, de pildă, funcționa şi înainte de 23 august 1944 cu o supremă originalitate în care se scurgeau toate moştenirile artei supliciului - turcă, tătară, maghiară, rusă.

Printre studenții basarabeni refugiați în capitala Moldovei strălucea Valeriu Gafencu - fiul unui învățător, fost deputat în Sfatul țării - bine cunoscut ca şeful Frăților de Cruce din Iaşi, organizația de tineret a Mişcării Legionare. Cunoscut, zic, pentru că la rebeliunea din ianuarie 1941 a făcut ca prin angajament personal şi diplomație fină să se evite orice vărsare de sînge, ferind şcolile de un conflict între elevi şi profesori, ceea ce s-a întîmplat în foarte multe oraşe din țară. S-ar putea spune că Gafencu era un alt tip de legionar. Nu era xenofob, era un decis inamic al teroarei şi crimei, al militantismului barbar şi al lipsei de cultură, el întruchipa calitățile originare ale creştinilor din primele veacuri, bucuria jertfei, naivitatea dezarmantă a profundei credințe, dispoziția spre caritate.

L-am cunoscut în 1941 la căminul studenților din Păcurari la o partidă de volley-ball. Eu eram elev la liceul militar. Gafencu nu a avut legături - să zicem politice - cu noi, deoarece şi în perioada statului oficial legionar (septembrie 1940 - ianuarie 1941) elevilor din liceele militare le-a fost interzis să se constituie sau să participe în/la organizații legionare.

Într-o duminică din noiembrie a stat de vorbă cu mai mulţi dintre noi şi ne-a întrebat dacă ştiam ce se întîmplase la Odessa. Nu auzisem decît zvonuri. Doritor de fapte de arme mărețe, Antonescu, în calitatea sa de comandant al sectorului de front sud, a cerut nemților hatîrul de a cuceri cu trupele române Odessa care rezista cu înverşunare. Zeci de mii de dorobanți au căzut pentru gloria mareşalului sub focul ucigător al cazematelor sovietice. Culmea dezastrului a fost aruncarea în aer a comandamentului militar român. Supraviețuitorii regimentelor măcinate defilaseră tocmai în acea zi ploioasă în care ne-am întîlnit, în Piața Unirii, în fața unei tribune în care luaseră loc generalii scutiți de front, soțiile dumnealor, mult elegante, precum şi notabilitățile urbei. Mulțimea înghesuită pe trotuare nu părea extaziată şi nu împărtăşea zîmbetul victorios al ofițerimii cocoțate sub umbrar.

Gafencu ne-a invitat, pe noi cei de la liceul militar, să ne întîlnim duminica viitoare la un parastas pentru un foarte bun prieten de-al lui, Felix (celălalt nume nu l-am reținut), ofițer de stat major, sfîrtecat în atentatul de la Odessa. Fiindcă toamna era blîndă şi noi aveam dreptul să ieşim în oraş abia după amiază, ne-am înțeles să facem mai degrabă o excursie în viile de la Copou.

Închisorile Mareşalului

23 noiembrie s-a arătat cu soare. Ne dăduserăm întîlnire la Vidraşcu, pe la trei. Ajunşi acolo, am constatat că venise mult mai puțină lume decît promisese. Eram cinci. Gafencu ne aştepta. Am poposit într-o poiană şi el ne-a povestit despre prietenul său mort. Tăceam şi ascultam mişcați, mai ales prin faptul că ne simțeam măguliți că un bărbat în toată firea ne lua în serios. Ne-a propus să facem o rugăciune. Cineva a spus Tatăl nostru. Cînd a ajuns la "nu ne duce în ispită" nişte răcnete grozave ne-au înspăimîntat. Doi gealați fioroşi țînteau cu pistoale uriaşe: "La pămînt criminalilor! Mîinile întinse!" Şi înjurături, o ploaie de înjurături!

Aveam 15 ani. Mărturisesc că mi-a fost frică. Ne-au încolonat şi, cu pistoalele spre noi, ne-au dus la Legiunea de jandarmi, pe strada

Carol. Ne-a întîmpinat un maior care i-a admonestat pe detectivi: “Nu pe ăştia îi căutam! Ce să fac cu ei? M-aţi pus în încurcătură mare!” Şi către noi: “Nu vă neliniştiţi, am telefonat să vină cineva ca să vă ia de aici.” Ni se făcuse foame. Speram să mai prindem masa de seară.

A venit comandantul liceului, colonelul Urziceanu, care nu vorbea niciodată normal, ci îşi trimitea mesajele printr-un boncăluit asurzitor. A ţipat la maior: “Cum, nu le-ai pus cătuşe?” Maiorul dădu din umeri: “De ce? N-am nici un temei.” - “Mai întrebi? ştii ce s-a întîmplat la Timişoara?” (Cu o lună înainte, fuseseră arestaţi acolo 13 cadeţi pentru activitate legionară). “Trebuie să statuăm un exemplu.” Maiorul care avea vădit cunoştinţe juridice, a încercat să se opună: “Nu intră în cadrul legii. Sînt nişte copii. Patru au 15 ani, al cincilea abia 13.” Colonelul tună periclitînd geamurile din două caturi: “Fă-ţi datoria, maior!” Şi, personal, se ocupă de încarcerarea noastră. Ne puse la cîte un colţ de cameră, ne dădu hîrtie şi creion - noi rîdeam pe înfundate crezînd că e o glumă - şi ne sili să scriem pe genunchi o declaraţie. Telefonă apoi la închisoarea militară să anunţe că vor veni clienţi, insistînd să fim izolaţi în celule diferite. Mi-am luat inima în dinţi şi, repetînd gimnastica soldatului care iese la raport, l-am întrebat cu un glas care mi s-a părut prea voios: “De ce, domnule colonel?” Mă urmăreşte pînă azi imaginea colonelului care mă privea cu ură nemotivată, ochii aceia roşi, buzele fleşcăind condamnarea pentru totdeauna: “Legionarule!” Atît. I-am mai spus ceva, un protest, nu mai ştiu. Mi-a întors spatele şi n-a mai vrut să mă asculte. Dar mi-a rămas cuvîntul scuipat de el ca o pecete pe frunte. N-am mai fost nici om, nici elev, nici domn, sentinţa colonelului Urziceanu mi-a schimbat identitatea. Încadrarea în Garda de Fier, comisă atunci de răcnetele colonelului, mi-a rămas ca o nouă gură sau un ochi nou, parte din fiinţa mea remaniată. Am remarcat că în toate dosarele mele de la Securitate numele meu e îmbogăţit pînă pe ultimul petec de hîrtie de calificativul ‘legionar’.

O grupă întreagă de jandarmi înarmaţi ne-a condus la temniţa din Copou. Şeful lor a bătut în poarta de metal. “Cine e?” - “Am venit cu legionarii, deschide!” Valeriu ne ţinu o didahie sobră şi scurtă. Cîţiva soldaţi din gardă îşi scoaseră căştile, închinîndu-se ca la

biserică. Noi, cadeții, rîdeam nătîngi: ne distram mai ales pe seama gardianului şef care luase poziția de drepți față de noi.

Prima noapte, singur pe o rogojină murdară, n-am dormit deloc. O cohortă de şoareci dădeau, la fiecare sfert de oră, o raită prin încăperea rece, chițcăind cu veselie spre neliniştea mea. Mă gîndeam la vorbele acelui sergent major: "Am venit cu legionarii!" Acum, că devenisem, că fusesem declarat 'legionar', mi-am dat seama că nu ştiam mare lucru despre legiune. De fapt, totul mi se părea ireal. Citisem nu demult 'Amintiri din casa morților' şi trăiam, prelungită în ființa mea, povestirea lui Dostoievski; iată-mă însumi erou, pentru care erou arătam compasiune, complicitate, admirație. Se mai adăuga aici cîntecul ce m-a însoțit primele zile, ceas cu ceas, o melodie jalnică, fredonată împotriva voinței mele, mental şi de mine, o melopee izvorîtă din gîtlejul păcătos a trei curve de mahala, zăvorîte într-o celulă vecină:

Adio, scumpă mamă,
De-acum nu te-oi vedea
Că închisoarea asta
Mi-a mîncat viața mea!

Stratagema justiției militare

Ancheta a durat o săptămînă. Ne duceau pe rînd la tribunalul militar, aproape, sub escortă. Presiuni fizice n-au fost. Procurorul insista: "Declară, domnule elev (remarcați politețea!), odată şi ai scăpat! Uite, ai nenorocit-o pe maică-ta; a căzut la pat, e pe moarte. Şi tu eşti ucigaşul." Referința la mamă, ca şi în textul cîntecului, îmi rupea inima. Începui să mă simt vinovat. Nu pentru faptul că m-am

rugat între vii pentru acel necunoscut Felix, nu pentru că excursia mi-a făcut plăcere, ci pentru că mama mea moare omorîtă de mine. Trebuia s-o salvez: "Ce să declar?" - "Spune că ați făcut cuib, că erați organizați demult, că ați intrat odată la armurărie ..." Nimeni n-a declarat aşa ceva, dar, lucru curios, ne-am trezit minținд fiecare nemotivat. "Cînd ați decis să faceți aşa zisa excursie?" - "Duminica trecută, la meci", spunea unul. Altul pretindea: "M-am întîlnit din

întîmplare (în ziua fatală) cu X. pe stradă şi m-a întrebat, nu vii cu noi?" La confruntări, procurorul nu ținea să afle adevărul adevărat, ci era mulțumit că prezentam mai multe versiuni: "Cine a plătit tramvaiul?" - "Fiecare!" - "Nu e adevărat! Mie mi l-a plătit Y." - "Ați avut şi de mîncare?" - "N-am avut nimic!" - "Ba, eu am împărțit nişte chiftele, cînd ne-am aşezat pe iarbă."

Procesul a început la 2 decembrie. Deşi era război, lumea bună din Iaşi se plictisea, motiv important ca arestarea noastră să producă vîlvă. Sala era supraplină, venise mai ales coconet de toate vîrstele şi toate gradațiile olfactice. În pauză, cîte o mămică înmuia cu un zîmbet radios vigilența paznicilor, trecea în 'țarcul' nostru, ne mîngîia pe creştet şi ne oferea bomboane. "Sărut mîna, doamnă, mulțumesc!" - "Să creşti mare, puişor!"

Fiecare aveam cîte şapte avocați. Conducerea organizației legionare locale vedeau în procesul intentat unor copii fără nici o vină şansa de a mobiliza opinia publică împotriva regimului de dictatură. Era o forfoteală nemaipomenită, mai ales cînd avocații se certau cu martorii apărării, profesorii noştri, prelați, ofițeri superiori, academicieni, bunici etc., toți chemați să dovedească nerozia acuzării; în fond, avocații, ca şi cum noi n-am fi fost împricinați, apărau mişcarea legionară.

Trei zile am jubilat în mijlocul atenției publice. Şopteam, îmbătați de mîndrie, între noi: "Ce-o să zică băieții, cînd ne vom întoarce?" Preşedintele, un colonel din justiția militară, Rudeanu, nu lăsa să se întrevadă ce poziție va lua. Procurorul, căpitanul Ioachim (un văr îndepărtat de-al meu), ne-a făcut să-l urîm, prea ne vorbea de rău. În sfîrşit, la 5 decembrie, urma să se pronunțe sentința. Primisem un pachet cu alimente. L-am dat soldatului de pe coridor, care ne păzea: "Tot nu mai revin aici. Ia-l dumneata!" În sala de şedințe am aşteptat o oră completul de judecată. Ne-a lămurit un aprod: "N-a venit răspunsul de la Bucureşti." Ne-am întors şi a doua zi doar, de Sf. Nicolae, s-a deplasat procurorul şi mi-a comunicat prin vizetă: "Ai încasat 15 ani de muncă silnică." - "Imposibil!", am strigat neputincios. Dar n-am plîns. Abia cînd un fierar, negru ca un horn părăsit, m-a culcat la pămînt ca să-mi pună lanțurile, bătînd cu dibăcie niturile groase, m-au podidit lacrimile. În praful din care muşcam să

nu-mi trădez slăbiciunea, se risipea tot eroismul meu, casa morților lui Dostoievski era înlocuită, fără scăpare, de una nouă, reală, iar eu zăceam în curtea fostei mănăstiri Galata, singur de tot, neajutorat şi umilit. Mai ales umilit.

Gafencu a fost condamnat la 25 de ani, doi dintre noi la 15, ceilalți mai mici la cîte 3 ani.

Ca să ajungem la Ploieşti, unde am petrecut Crăciunul, am mers o săptămînă cu duba ataşată la tot feluri de trenuri, peste Botoşani, Cernăuți, Bacău, Mărăşeşti şi Buzău. Dacă n-ar fi fost cu noi Valeriu, care își asumase rolul de călăuză prin infern, cred că ne-am fi topit de disperare. În capitala Bucovinei, abia eliberată, grupe de evrei cu stea galbenă pe piept, curățau de zăpadă strada pe care înainta convoiul nostru. "Uitați-vă la ei, săracii!", spuse Gafencu, "vina lor e că s-au născut în alt neam, motiv de a fi prigoniți..." Şi le făcu prieteneşte un semn cu mîna. Dar oamenii aceia, condamnați şi ei, desigur sortiți morții, îl blestemară; unul îl scuipă: "Criminalule, ajungă-te juvățul!"

Nu voi descrie ce a fost în închisorile din Aiud, Vaslui, Cetatea Albă, Ploieşti şi altele pe unde am trecut. Sînt atîția care au povestit. Mi-a rămas în minte primul şoc: imaginea de cuşcă cu fiare sălbatice - duba în care deținuții îngrămădiți, călătoreau împreună zile şi nopți. În drum spre Ploieşti, la Bacău, a fost împins în compartiment un rabin în vîrstă, cu perciuni sclipitor de albi. Imediat, hoții l-au descălțat de ghete (erau de calitate bună) şi i-au confiscat un sac plin doldora de alimente. Bietul bătrîn se apăra cum putea, cînd un vlăjgan încercă să-l dezbrace de palton. Îi pusese mîna în gît, îl sufoca. Niciodată nu mi-am putut închipui că cineva poate fi mai aprins de mînie, cum a țipat Valeriu la acel răufăcător: "Lasă-l!" Rabinul leşinase. Cînd şi-a revenit, i-am făcut loc între noi, pe bancă. V. a poruncit să i se dea sacul şi ghetele înapoi. Şi lucrul ciudat, brutele acelea atît de independente, l-au ascultat. A mai mîrîit unul: "Nu vedeți că e un jidan puturos? Ăsta nu mai are multe zile de trăit!" - "E om şi el ca noi!", replică Valeriu de se făcu tăcere. Rabinul ne-a povestit ce făcuse. Montase un bec în coşul unei case, ca să semnalizeze avioanelor inamice poziția oraşului, faptă pasibilă de o pedeapsă grea. "Domnule, mi-ai salvat viața! Dar nu ştiu dacă mi-ai făcut un bine."

N-am înțeles tot ce a spus Valeriu, dar am reținut că-i vorbea despre demnitatea morții. Mi-aduc aminte pînă azi, îi aud vorbele şoptite în horăitul hoților adormiți, mai simt în nări duhoarea dospită a trupurilor lor chinuite. Împlinind treptele sfințeniei, Valeriu Gafencu a murit 12 ani mai tîrziu în temnița de la Tîrgu Ocna.

Un general printre ocnaşi

În toamna lui 1943 eram la penitenciarul din Alba Iulia peste o sută de elevi. Frontul se apropia, mîncarea devenise mai proastă iar ştirile care ne ajungeau, erau din ce în ce mai îngrijorătoare. Ieşeam dimineața din celule şi trebuia să rămînem pînă la apusul soarelui afară, într-o curte strîmtă, în mijlocul căreia se înălțau doi peri plini de rod, ce ne ofereau în zilele de zăpuşeală umbră. Perele coapte care cădeau din pomi erau strînse zilnic de gardianul şef într-un coşuleț şi duse soției directorului ca să-i îndulcească prînzurile. Nu ne atingeam de ele, le ignoram. Aveam voie să citim, ceea ce era o mare favoare. Ne era însă frică de bombardamente aeriene (la Ploieşti fusese atinsă închisoarea şi au murit numeroşi puşcăriaşi); directorul, colonelul Muscă, şi personalul alergau la prima alarmă în adăpost. Noi rămîneam singuri, aşteptînd bombele poate izbăvitoare, ne dădusem cuvîntul de onoare că nu vom evada. Ne mai era frică de tuberculoză, mulți s-au stins sub ochii noştri; îmi amintesc de cazul cel mai trist, cum s-a chinuit Bădărău, pictorul atît de înzestrat, pînă l-a liniştit moartea.

Într-o zi s-a stîrnit o forfotă teribilă. Am fost puşi să măturăm încă o dată curtea, să lustruim coridoarele, să ne coasem nasturii la zeghi. Gardienii alergau năuciți, dînd comenzi anapoda. Se anunțase o inspecție.

Cineva dintre noi l-a recunoscut. Venise ministrul de interne, generalul Piki Vasiliu. Înşirați pe două rînduri, îl priveam cu o ascunsă curiozitate. Nu ne puteam aştepta nimic de la el, de aceea propunerea unora de a ne plînge de felul inuman cum eram tratați, a fost respinsă de comitetul nostru de conducere. Cuvîntul de ordine era: vom fi politicoşi şi distanți.

Musafirul s-a oprit sub un păr: “Ce pere frumoase! De ce nu le mîncați?” - “Nu sînt ale noastre.” - “Nu vă fac poftă?” - “Nu sînt ale noastre, sînt ale direcției.” Generalul se întoarse spre director: “Cum îi lăsați cu ispita lîngă ei?” Muscă se bîlbîi: “Așa a rămas obiceiul...

Dar e primul an că nu le-am mai pus pază, să nu le fure deținuții.” Piki își scoase chipiul cu cozorocul aurit și-și șterse fruntea. “Cînd eram eu copil, n-a fost pom în vecini să nu mă cațăr în el. Ați auzit de Tantal? Cine știe?” Aproape tot frontul ridică mîna. Cred că a fost Emil cel care a răspuns: “Tantalos, în mitologia greacă fiul lui Zeus, regele Lidiei, după alte versiuni al Frigiei. Fiindcă a înșelat pe zei, servindu-le la masă pe Pelops, fiul său junghiat, ca să-i încerce, a fost surghiunit în infern, după cum scrie Homer, să sufere veșnic de foame și de sete. De aici, chinurile lui Tantal.” - “A mai avut și o fată ...” A răspuns jumătate din front: “Niobe.” Dialogul continuă. Punea întrebări și lăuda părinteşte răspunsurile juste. La un moment dat izbucni: “Uite, domnule colonel, pe ce lume trăim! Vin vremuri grele, frontul a intrat în țară și noi ținem la închisoare tineretul care ar putea rezista spiritual primejdiei ce ne amenință ...” Muscă era complet uluit: “V-așteaptă mașina, domnule general. Voiați să ajungeți în seara asta la Sibiu.” - “Nu mai plec. Rămîn peste noapte aici. Vreau să le văd dosarele.” Dădu ordin să se culeagă toate perele, să se împartă la deținuți. A adăugat: “ăștia sînt copiii noștri, domnule colonel. O să ne blesteme copiii copiilor lor!” Citeam de pe fața lui Muscă, directorul, ca într-o carte: era convins că generalul ‘căpiase’ de-a binelea. Și s-au întîmplat și alte minuni: un vrăjitor a transformat obișnuita ciorbă de varză putrezită într-o budincă de cartofi cu slană ardeleană.

A doua zi, generalul ne-a adunat din nou: Vă las cu bine, copii! Aveți cuvîntul generalului Vasiliu - mă duc să-i raportez mareșalului tot ce-am văzut aici.” (Ni se sugera ceea ce se crede în toate dictaturile: führerul nu este informat corect de curtenii săi răuvoitori). “În două săptămîni veți fi liberi. Vă garantez eu. Vedeți-vă de carte și să nu uitați: atenție mărită la ceea ce vine peste noi!” Am aplaudat împotriva consemnului ce ni-l dădusem. Eu mă gîndeam: indiferent de ce se va decide la Bucureşti, e primul temnicer care ne-a vorbit omeneşte, trebuie să-i fim recunoscători, tocmai lui?

Au trecut două săptămîni, au trecut nouă. În primăvara lui 1944 am aflat că se dăduse un decret în care fiecare caz în parte va fi rejudecat de curtea marţială respectivă. După Paşti unii au putut pleca. Pe cei mai mulţi i-a găsit prăbuşirea din august încă închişi. Au rămas acolo şi, nu peste multă vreme, s-au întîlnit cu cei amnistiaţi, din nou după gratii. Generalul Vasiliu a fost condamnat la moarte. Sistemul penitenciar funcţiona acum îmbunătăţit de metode noi aduse din gulagurile sfintei Rusii.

Eu am fost eliberat în luna mai 1944 de la Alba Iulia. Stătusem un an şi jumătate absolut singur într-o celulă, lucrasem la cărămizi la închisoarea din Vaslui şi după un intermezzo la Cetatea Albă din nou la Aiud. Familia era evacuată din cauza frontului din Moldova într-un sat şvăbesc la Biled, în Banat.

Românii laolaltă

Emigraţia română a fost de la început împărţită în tot soiul de tabere. Pe lîngă cei fideli unui crez antitotalitar, mai erau numeroşii foşti militari (chiar prizonieri de război care au schimbat frontul, ca de exemplu diviziile generalului Chirnoagă) care s-au încadrat în lumea civilă apuseană. Dreaptă a fost zdrobită, fără şanse de a reveni vreodată la putere - nici măcar printr-o altă minune a arhanghelului Mihail. Unii, poate cei mai mulţi, erau simpli "*Wendehals-uri*", foştii funcţionari ai MAE sau a Siguranţei - doica Securităţii -, dar şi adversari ai regimului totalitar, contrabandişti, trîndavi, chiulangii, escroci internaţionali, dezertori, comisvoiajori, fluieră-n-vînt, tîlhari, hoţi de buzunare, de copii şi de fecioare. Aceştia mişunau prin lagărele milostiveniei publice sau frecventau cîrciumile cu blazon internaţionalist. Mă silesc să nu-mi scape nici o breaslă ca oricine să-şi închipuie atmosfera de atunci.

A doua mare revărsare de oameni s-a petrecut la începutul conflictului dintre Kremlin şi Tito. Dictatorul iugoslav a terorizat ţara lui umflată, după principiul cevapcicilor, "unul rece, unul cald şi i-am păpat pe toţi". Deseori românii emigraţi acolo erau împuşcaţi la trecerea graniţei sau, după luni lungi de captivitate şi muncă silnică, în

minele bosniace. Au căzut atunci mai cu seamă studenţi care s-au desprins de căldura căminului părintesc. Lîngă ei, constructori de biserici, actori şi actriţe de mare prestigiu, editori cu impresionante realizări, în special în Spania, Portugalia şi Argentino-Brazilia. Pătaniile lor înflorite de gazetari, făceau înconjurul pămîntului, care nu pierdea nimic din perfecta sa rotunjime. Concursul, la care putea participa toată diaspora, era uşor de abordat, la Bucureşti sau aiurea. Conferinţele la nivel înalt care se repetau spre folosul industriei hoteliere, pe rînd în centrele importante ale lumii, se dovedeau a fi gogoşi goale. Noi persistam în jocul nostru mimînd ridicări de popoare, răzmeriţe, pînă ce ne întorceam pe cărări bătute acasă, în clipa în care stewardesele aeronavelor guvernamentale serveau delegaţilor surprinşi de succesul avut o supă întăritoare.

În căutare de strămoşi

Printre realizările exilului românesc, la loc de frunte se numără Societatea Academică Română, o instituţie de cultură, înfiinţată de monseniorul Bârlea cu mult suflet şi, la început, cu sprijin roman. Cîteva volume de cercetări au mai rămas împreună cu amintirea congreselor de la München, Mainz, Strasbourg, Paris, Londra etc.

La Roma, la întrunirea constitutivă, s-au strîns aproape 70 de intelectuali, s-au votat statutele, s-au creat secţii pe specialităţi, s-au ţinut comunicări savante şi s-a mulţumit cardinalului Tisserant, prietenul ocrotitor de totdeauna al românilor.

Cu cît trecea timpul, noi, cei vechi, ne miram tot mai mult de urmele lăsate de societatea comunistă în comportarea noilor refugiaţi. Severă atitudine adoptată de noi, pornită din duşmănia totală faţă de stăpînii ţării, ne legitima. Abia sosiţi, cei de la urmă pretindeau locul întîi în organizarea diasporei. Celor mai activi le-am înşirat numele deoparte.

***

Visarion Puiu, mitropolit al Bucovinei, fost episcop de Hotin şi Bălţi, scos din scaun de către Carol II ca să-i poată prăda mai uşor

dioceza, se afla în Dalmația cînd, în 1944, România a capitulat. Nu s-a mai întors în țară; trăia modest în Franța, îngrijit de o nepoată devotată. O asemenea personalitate însemna un capital important pentru conducătorii politici ai emigrației, dar foarte greu de manevrat, fiindcă mitropolitul îşi apăra independența cu încăpățînare, preferînd să viețuiască în sărăcie decît să accepte un stipendiu compromițător. Arăta aceeaşi distanță față de Vatican ca şi față de Consiliul ecumenic instalat la Geneva; de aceea bisericile surori nu s-au grăbit să-i sară în ajutor. L-a sprijinit pînă la sfîrşitul vieții un israelit generos, originar din România.

Mi-a povestit odată o întîmplare bizară. Părintele Vasiloschi, care se angajase în formula ecumenică progeneveză, l-a invitat în Elveția să-l prezinte unor căpetenii ecleziastice internaționale, dar la sosire, mitropolitul a declarat că nu acceptă să i se plătească hotelul de altcineva. Planul părintelui V., să înființeze o eparhie a românilor din străinătate, a eşuat.

Peste cîteva luni, această eparhie şi-a început activitatea, apoi o contra-eparhie şi apoi alta... La trebuința de a cîştiga prinți ai bisericii disponibili, angajamentul vechilor politicieni era aşa de ferm încît, la slujbele unui prelat 'instaurat' ad-hoc (un hoț scăpat de la puşcărie), în lipsă de credincioşi, răspunsurile au fost date de un cor de foşti diplomați de frunte, nici unul sub 70 de ani. Dirijorul era cadru inferior. Producția sonoră se săvîrşea în tremolo, însă stilul şi ambianța erau la înălțime: "Excelențe, am onoarea să vă fac cunoscut că vom intona necifrat 'Doamne miluieşte' de trei ori. Permiteți-mi să vă prezint, totodată cu respectul meu, tonul adecvat!"

Vin morții

Orbecăiam printr-o criză care purta, după necesități, un alt epitet social, medical, religios, ştiințific etc.

Dar talpa țării trăia nemărginit în altă lume. Vestea că soldații căzuți pe front se întorc acasă - suflete rătăcitoare -, a stîrnit în sat mare zarvă, deşi era a treia oară că ieşea zvonul venirii lor. I-au aşteptat în Vinerea Mare. Femeile au făcut tot felul de bucate de post

şi au întins mesele pe prund, aproape de rîu. Au căutat flori şi verdeaţă să împodobească locul, dar nimic n-au găsit. Mîţişorii de pe sălcii nu se deschiseră încă, cei cîţiva ghiocei adunaţi în luncă zăceau ofiliţi printre colacii rumeni şi vărzările gustoase. Cînd s-a împlinit ceasul şi Ţîfui a suflat în goarna sa Onorul, s-a pornit o viforniţă care a alungat toată lumea de pe malul rîului biciuit de vînt. S-au adăpostit în casele mai apropiate, înghesuiţi împreună cu dobitoacele şi copiii gazdelor, cutremurîndu-se de urgia de afară. Cînd s-a luminat de zi, au ieşit să vadă prăpădul. Vîntul rupsese crăci din copaci, urnise butuci, surpase dîmburi de nisip, dar mesele întinse erau la locul lor, necercetate de furtună. “Mare minune!”, se cruci fina Anica a lui Cocoş, “toate-s ca în ajun”. - “Nici o minune!”, cuvîntă Butacu, scripcarul, “n-au venit. Uite, nu s-au atins nici unul de mîncarea de pe mese, n-au mutat laiţele.”

***

Chiar şi departe de casă, printre străini, inima cea bună nu s-a otrăvit: În ruptul capului n-ar fi crezut el că regele, pe care-l adora, ar fi capitulat şi că ar fi “dat mîna cu bolşevicii”. Dar credinţa lui nu a schimbat mersul războiului. În Germania distrusă, un val nemaipomenit de oameni, dobitoace, maşini şi căruţe se îndrepta în acele zile apocaliptice spre Elba ca să treacă dincolo, în părţile ocupate de americani. Fugeau de armata roşie care înainta vijelios. Elba devenise, ca sub Napoleon Berezina, graniţa dintre viaţă şi moarte. În valurile ei tulburi se aruncau fugarii înnebuniţi de frică sub focul artileriei ruseşti. Cadavrele înecaţilor se amestecau cu trupurile celor vii, alunecau în vîltoare într-o cursă fantastică. Mi s-a povestit cum Coca, practic ca totdeauna, a organizat trecerea acelora dintre compatrioţi ce nu ştiau să înoate. A confecţionat un fel de plută, s-a dezbrăcat şi şi-a ascuns hainele într-o scorbură de copac. De zeci de ori a împins pluta cu cîte 20-30 de oameni la malul salvator. Cînd, spre seară, şi-a terminat lucrul, n-a mai găsit îmbrăcămintea şi, aşa gol cum era, s-a predat primei unităţi americane în Saxonia. Un sergent texan i-a dat un halat de medic să se îmbrace, o cizmă şi un pantof drept încălţăminte. L-au pus în mijlocul coloanei să tragă la o căruţă

cu bagajele lor, zorindu-l cu bice aspre. Ce veseli erau soldaţii victorioşi! A doua noapte, Coca a fugit şi s-a ascuns într-o clopotniță.

Vecinii I

Legăturile cu emigrația rusească, mai dese în Franța, erau, uneori, încărcate de ciudățenii şi neînțelegeri. Noi, după ce am citit *Rusoaica* lui Gib Mihăescu, fremătam în reverii dulcege, descopeream rasputini rătăcitori amînă cu nimrozii lor. Plîngeam crima de la Ekaterinenburg, unde coroana imperială s-a prăbuşit în sînge, şi iscusiți, discutam despre a treia Roma. Doi ani de zile am umblat după Berdiaev să-mi spună cum se poate scăpa de acest 'Apus împietrit în formule scolastice'. Observam competiția dintre cele două amvoane. Partea dinspre Soare-Răsare se ținea sus de tot şi am priceput abia tîrziu poziția emigrației pravoslavnice. Berdiaev, chinuindu-se cu limba franceză, într-o conferință îşi mărturisi năduful: "Stau de atîția ani la Paris şi voi n-ați învățat încă ruseşte." Un rol mai important îl jucau portarii, baletiştii şi şoferii de taxi. Sub şapca proletară descopereai mai totdeauna capul unui cneaz, al unui conte sau cel puțin al unui polcovnic din provincie.

În ceea ce mă priveşte, primul contact memorabil l-am avut la Berlin. Biserica românească fusese distrusă de bombardamentele aeriene. Pentru înmormîntarea unui compatriot basarabean s-a apelat la ospitalitatea marilor vecini. În ziua cuvenită stăteam şi mă uitam cum o procesiune stranie intra în sfîntul locaş: nişte bătrîni obosiți, cu decorații scînteietoare pe piept, măcinați de podagră şi artroză, păşeau, sprijinindu-se în cîrje şi bastoane, adevărate opere de artă. Am simțit că aceste obiecte pentru unii suplineau nostalgic funcția sceptrului de acasă, ba şi a cnutului, dascălul înțelepciunii. Cutzara mi-a atras atenția asupra unei scene în care doi seniori începură un duel veritabil cu bastoanele lor de argint pentru o strană în partea dreaptă a bisericii. Invocînd numele lui Puşkin şi ce a pățit poetul la o luptă ca asta, am intervenit să-i despart, cu rezultatul final că s-au dat amîndoi la mine. Recunosc că unul dintre ei mă avertizase tainic la începutul încăierării: "Nu te băga, nație mică!"

Şi la Paris, credincioşi tronului răsturnat acasă, emigranţii, îşi duraseră cîteva oaze de spiritualitate în ‘deşertul occidental’. Tradiţia sau elemente ale ei se purtau exemplar. Duminicile, în numeroase bisericuţe din *banlieue*, se strîngeau să asculte liturghia în slavonă. Îi admiram, cum făceau mătănii pe întrecute. Pentru a se prosterna însă, aveau nevoie de mai mult spaţiu, pe care îl cucereau împingînd cu şezutul pe semenii din spate. Presiunea continua treptat pînă la ultimele rînduri, din care patru sau cinci erau silite să iasă, după un ritm precis, ca apoi să reintre în pridvorul pictat cu vopsele tari. Privitorului din ogradă i se înfăţişa un spectacol original: o reptilă uriaşă, o insectă, îşi lungea şi îşi scurta pîntecele inelat.

Vecinii II

Stîlpii bisericii se înălţau ca finicii Iordanului. O categorie specială era aceea a aristocraţilor intelectuali. Astfel nobile doamne, în cuvinte blînde, cum găseau vreo posibilă victimă, ţineau să o educe, să o bage în rîndul oamenilor. Contesa Tamara, de exemplu, venea la căminul nostru de refugiaţi, săltînd pe scări ca o căprită, la 70 de ani. La conferinţe venea însoţită de al treilea consort, un clăpăug adormit, veşnic cu o valiză ponosită în mînă, un comis-voiajor sadea. Ne dădea curaj anunţîndu-ne că salvarea lumii de comunism e aproape şi va fi efectuată de femeia slavă. Din cînd în cînd se oprea din vorbit, întindea gîtul ei lung, ornat de perle, spre spăşitul soţ pe care îl chestiona: “Ivan, où est la valise?” Ivan se speria din somn ţi îngăima: “Aici, hulubiţa mea. Aici, sub şezut.” Scotea valiza şi i-o arăta: “O vezi, păpuşică, o vezi?”

Tot Policarp a aflat ce conţinea pîntecosul cufăr: era cenuşa lui Boris, al doilea soţ. Valiza cu Igor, bărbatul dintîi, o pierduse, cum îi spunea ea, ‘nătărăul de Ivan’.

Din întîlnirile cu ruşii trebuie să scriu ceva despre Paul Evdokimov, vestitul teolog şi filosof rus, directorul unui cămin intercreştin de la Sèvres. Am locuit acolo, în umbra gînditorului, doi ani de zile. Era un cămin ecumenic pentru tineri refugiaţi, indiferent de naţionalitate sau culoare politică. Conducătorul spiritual, totdeauna

bine ras, totdeauna cu cravată, răspîndind un parfum voalat de vodcă de bună calitate şi arome bărbăteşti, îşi considera alumnii ca pe viitoarea elită a Europei; se îngrijea de educaţia lor, călăuzindu-i pe scara virtuţilor. De priceperea lui pedagogică profitase îndeosebi partea femeiască, mai atrăgătoare, în care excelau două fete cu voci îngereşti, maghiara Marta cea sceptică şi Gertruda, poloneza arzoaie, despre care se spunea că fusese spioană germană. Mîntuită de Evdokimov, îi stătea pioasă la picioare, o Maria Magdalena de la Lublin. Multe inimi, chiar şi valahe, a frînt Gertruda; dar negreşit cu suspensie: cînd candidaţii la fericire credeau că şi-au atins ţinta, Gertruda bătea pocăită la uşa directorului şi-i pîra. Urmau mustrări aspre; fostul colonel se neliniştea că i se surpă lucrarea de consolidare duhovnicească. Fiindcă mulţi nostalgici rîvneau la farmecul fecioarelor salvate, viaţa căminului, orînduită oficial în canoane morale rigide, se desfăşura în dublu plan de perpetuă tensiune între *agape* şi *eros*.

Prinos de mulţumire

Printre românii de la Sèvres mai era Paul Popescu, un moldovean blajin, pictor şi critic de artă (a scris una din cele mai bune monografii despre catedrala de la Chartres), cast şi generos. Toţi cei ce fusesem acceptaţi în cămin eram bucuroşi că găsisem un adăpost, că puteam studia; statul francez ne dăduse azil, de aceea am chibzuit că ar trebui să ne arătăm gratitudinea faţă de Franţa printr-o lucrare de folos obştesc, printr-un gest simbolic. Discuţiile lungi n-au adus nici o soluţie; Popescu a plecat într-o dimineaţă singur la Paris, angajîndu-se într-o operă de asistenţă socială în mediul delicvenţilor minori. S-a întors seara cu hainele rupte, pungăşit şi bătut de junii francezi pe care încercase să-i evanghelizeze. Aşa a învins ideea construcţiei unei capele, un paraclis în stil brîncovenesc, la care am lucrat două vacanţe. Despre această iniţiativă a studenţilor refugiaţi s-a scris mult în Europa şi peste Ocean. Zilnic veneau oaspeţi, în special jurnalişti şi fotografi.

În primul an de lucru, de Sf. Petru şi Pavel, ne-am pomenit cu o grupă de americani condusă de un pastor energic şi vînjos ca un boxer

la categoria grea. Au declarat că vor să lucreze la zidărie alături de noi. Încîntați, onorați chiar, le făceam loc pe schele, îi învățam cum să pună cărămidă pe cărămidă iar ei ne fotografiau cînd li se părea că zîmbim îndestul de fotogenic. Centrul grupei era C.T., o actriță de la Hollywood (ca din întîmplare, cît a stat la Paris, au rulat două filme în care ea juca rolul principal). Descoperindu-i-se 'urmarea lui Hristos' prin mijlocirea unui predicator, acum logodnic, renunțase la ispitele unei cariere lumești şi-şi dedicase viața slujirii religioase. Era binefăcută, dar tare simplută. Noi o botezasem Coca Cola, ceea ce nu-i plăcea. Nu avea voie să iasă sau să vorbească fără însoțitor. O secretară severă şi foarte cultă - Fran - o păzea cu strictețe şi răspundea în numele ei la desele conferințe de presă.

Două săptămîni n-am mai ieşit din uimire. De ce patima americanilor să se fotografieze cu noi, dimineața, cînd Coca Cola ne împărțea *porridge* englezesc în boluri crăpate, de ce mehenghiul de pastor ne filma, fie la prepararea mortarului, fie pe zid cu mistria şi ciocanul, de ce acele scule sclipitoare, securi şi ferestraie cu care se prefăceau că taie arborii din parc? Secretul l-am aflat după plecarea lor. Şi nu l-aş fi aflat, dacă Fran nu s-ar fi îndrăgostit de Popescu (în fiecare seară citeau împreună din Sfînta Scriptură): se pregăteau alegerile pentru consiliul național bisericesc din California pe care denominația lor voia să le cîştige. America descoperise Europa cu problemele refugiaților politici. La Sèvres, au găsit un loc ideal de a aduna materiale de propagandă electorală.

Moartea în zăpadă

După un mariaj nefericit, Popescu a murit părăsit într-o mansardă din Cartierul Latin. Cadavrul a fost descoperit după cîteva săptămîni. Purta în suflet o suferință tăinuită care l-a ros în cele din urmă. Imediat după război, împreună cu alți frați de cruce, fusese ghid în Alpi pentru refugiații care treceau clandestin din Austria în Italia. Într-o toamnă, îl conducea pe doctorul Bulbuc, legendarul tribun ardelean, cînd, pe o vale, o bandă de tîlhari i-a atacat. Bulbuc a refuzat să le dea ceva de bunăvoie şi a fost împuşcat. Înnebunit de groază, Popescu a fugit. Îşi reproşa mereu că nu a stat să se lupte, să moară

alături de doctor. Cînd mi s-a spovedit, am încercat să-l conving că nu ar fi putut face nimic; el însă, îşi cultiva durerea ca pe un ghiveci cu pansele.

Capela de la Sèvres a fost o vreme lăcaşul preferat de studenţii parizieni pentru cununiile religioase. Apoi căminul s-a desfiinţat, P.E. s-a căsătorit cu o japoneză încreştinată şi s-a mutat. Membrii comunităţii s-au risipit în toată lumea. Gertruda a dichisit haremul unui emir arab, Szuszi şi Jeanette, fiicele unui general ungur condamnat de comunişti la moarte, şi-au ales ca soţi doi diplomaţi germani. Cei doi ruşi posaci au fost omorîţi de KGB, spaniolii s-au lepădat de anarhism şi s-au întors acasă. Nedelco, bulgarul, care a fost înfiat de români şi proclamat 'trac', s-a căsătorit cu o profesoară din Londra, trei zile după ce s-au cunoscut la muzeu.

Marţea şi vinerea, Nedelco se înfiinţa la Ecole des Langues Orientales, unde eu mă scăldam în lirica persană. Intra în sala de curs şi arăta profesorului, care era o grădină de om, o medalie desigur cu regele Boris: "Poliţia marţiană. Policarp e condamnat la plata unui *vin rouge* în bistroul de peste drum!" - "Dar ce vină are?" - "Învaţă persana." Bătrînul magistru, făcînd nişte grimase de spaimă, îşi schimba faţa într-o mască, cu gesturi de dispreţ decidea: "Luaţi-l!"

Mi-a părut rău că soarta ne-a despărţit. Ultima dată l-am revăzut la Paris, unde deschisese un muzeu Gandhi. Cumpărase o capră, un preţ, două gravuri cu peisaje indiene şi cîteva cărţi.

Rostea: "Stimaţi vizitatori, aici a vieţuit, cît a stat la Paris, marele Gandhi. Acest ascet nu punea nimic altceva în gură, numai lapte de capră muls de la fidela sa Indira, aici în carne şi oase. Biblioteca conţinea multe cărţi cu alfabet chirilic. Cînd avea insomnii, Gandhi învăţa bulgăreşte." Vizitatorii plecau transfiguraţi: "Ce om! Ce simplitate! O capră, o gramatică, un preţ."

Poetul-soldat

Ne-am înfrăţit cu ungurii, mai cu seamă în timpul răscoalei din 1956. În acele zile de toamnă, împreună cu Ioan Cuşa, am pornit ca să participăm la ceea ce credeam că va aduce prăbuşirea tiraniei roşii, dar n-am ajuns nici măcar pînă la Viena, cînd visul s-a făcut ţăndări. Ne-

am ocupat de refugiați; era greu să realizezi un dialog, să treci peste îndreptățitul lor orgoliu de luptători ... Mi-aduc aminte de o ședință festivă a Academiei germane de literatură din Darmstadt. În public, mult tineret; în prezidiu, Kasimir Edschmid şi cîțiva scriitori maghiari. Se prezenta în traduceri excelente poezia revoluției maghiare. Parcă o văd pe Mila Kopp, extraordinara actriță, citind la lumina caldă a unei lămpi cu abajur, cu vocea ei blîndă şi gravă în acelaşi timp: cuvintele picurau molcom, diafan, ca perlele unui rozariu. Deodată un strigăt violent sparse liniştea sălii. Cu pați grei, gesticulînd energic, un bărbat ca de 30 de ani se repezi la pupitrul unde citea Mila. Aceasta îşi ridică brațele ferindu-se parcă de o lovitură: "Ce e, domnul meu? Cu ce v-am supărat?" Revoluționarul scoase din buzunarul canadienei un caiet slinos şi începu cu glas de tunet să ne împroaşte cu silabe neînțelese.

Se pregătea un dialog în care orgoliul luptătorilor promitea o rezistență înverşunată. Nu ştiu de ce mi-a revenit în clipa aceea în minte numărătoarea dintr-un joc al copilăriei. Asistența era prea îngrozită ca să-i aducă omagiile aşteptate. El ne explică în germană: "Poezie acesta, aşa citire. Voce puternic pentru mişcare la luptă!" Ne dădurăm coate cu Ştefan: "Permiteți o întrebare, maestre? Bine, bine, e un poem revoluționar. Dar de ce l-ați citit atît de tare?" - "A mişcat un batalion la luptă ..." - "Un batalion, ziceți; ce faceți atunci cu un regiment?" Poetul-soldat răspunse fără să se gîndească prea mult: "Reghiment? Atunci citire şi mai tare." Dumeriți astfel, depuserăm armele în tăcere.

La antipod

Cînd 1949, peste țară, se lăsase greu tirania comunistă, prin luncile Rinului, o pereche, soț şi soție, trecea pe furiş frontiera dinspre Germania spre Franța. Veneau de la Heidelberg. Toate tentativele anterioare de emigrare eşuaseră. Mergeau prin ceață, ea gîfîind greu, tremurînd de spaimă, el, calm, slab ca o părere de rău, dar ațos, ochelari cu rame negre de savant, mustață fină, ce ascundea buzele arse de ambiție. Un singur bagaj: o cutie de praf de lapte, într-însa rufe puține, şi, la fund, în scutece de bumbac, manuscrisul unui roman -

Ora 25. La gara din Forbach, un cetățean întreabă politicos: “Ce oră e?” - “Vai”, icni femeia îngrozită, “ne-au descoperit”. Bărbatul zîmbi atoateştiutor: “Europa îşi îndreaptă ceasurile după mine. E ora 25.”

Constantin Virgil Gheorghiu debutase ca elev în revista liceelor militare, “Flamuri”. După studii de filosofie şi teologie neterminate, dar sponsorizate - se zice - şi de un modest stipendiu al Siguranței, activează la începutul războiului ca reporter la Ministerul Propagandei, unde îi apar două cărți de pe front: *Ard malurile Nistrului* şi *Cu submarinul la Sevastopol.*

Capitularea României îl găseşte diplomat. Se predă americanilor, informîndu-i că e membru al familiei regale, văr cu monarhul, şi că doreşte o vilă ca să-şi refacă nervii prăpădiți. A căpătat o celulă într-un lagăr de concentrare, unde, chipurile, şi-a scris romanul. Refuzat de edituri în Germania, s-a îndreptat spre Franța.

Tainicele cărări

Intrarea în exilul franțuzesc s-a petrecut pentru noi într-o noapte de toamnă. Exista un drum clandestin şi direct de la Arad la Paris. Bande internaționale ca şi tineri voluntari îl potriviseră peste Ungaria cu o stație intermediară la Szolnok, apoi peste Budapesta prin stufăria tăiată de frontieră la Sopron. În Austria se despărțeau drumurile: O parte din fugari care plătiseră o avere pentru aventură, o lua spre Italia, trecînd curajoşi Alpii. La Paris se mergea peste München şi Bonn, sistemul era mai complicat şi dura mai multe zile. Tinerii voluntari, adică noi, studenții de la Bonn şi de la München, nu ceream nici o plată decît asigurarea unei bilet de tren ca însoțitorul respectiv să poată să se întoarcă înapoi. Am plecat, după ce am ‘tocit’ ore întregi îndrumările şi programul călătoriei; eram ‘călăuză’. Tipul pe care îl ghidam, mi s-a părut de la început foarte bizar. Ducea cu el o geantă grea de care nu se despărțea niciodată. Spunea că este fizician fugit din zona de ocupație sovietică, unde lucrase în nişte laboratoare cunoscute. Am luat trenul până la Zweikirchen şi, pe înserate, am trecut prin landul Saar, atunci sub administrație franceză. Am aşteptat o zi până ce un crîşmar la care am dormit, închişi într-un pod, ne-a

semnalat la miezul nopții că ne putem avînta. Tovarăşul meu dîrdîia aşa de puternic că mi se părea că trosnetul oaselor lui scutură geamurile pichetului de frontieră, ca o locomotivă englezească. Punctul cel mai dificil era aproape de Forbach: trebuia să aşteptăm, culcați la pămînt, ca sergentul grănicer francez, care locuia lîngă biserică, să-şi termine ora de iubire cu logodnica sa. Pasul lui apropiindu-se de ascunzişul nostru, a provocat clientului meu o criză de isterie. I-am pus genunchiul în spate şi i-am ținut gura. Sergentul nu ne-a descoperit. În cutremurul care îl muncea, 'clientul' mi-a împins geanta sub braț şi a şoptit printre degetele mele încordate: "Ia-o dumneata!" Dimineața, am ajuns cu acceleratul de Strasbourg la Paris în Gara de Est. Ne-am despărțit într-o cafenea. Mi-a luat geanta, mulțumindu-mi că i-am dus-o, şi a deschis-o ca să-mi facă o ultimă bucurie: era plină ochi cu diamante. A mai spus să-l aştept că revine într-un sfert de ceas. Nu s-a mai întors.

A durat destulă vreme până ce m-am obişnuit cu ritmul de viață al francezilor. După opt zile, n-am mai introdus cu multe dificultăți scrisorile entuziaste trimise în toată lumea în piloane de alarmă ale pompierilor pe care le confundam cu tăinuitele cutii poştale. Studența din acei ani, a fost o etapă de fericire necunoscută până atunci. Eram năuc de libertate. O sorbeam dimineața, o sorbeam seara, simțeam cum îmi înnoieşte plămînii, cum mă ocroteşte. Dincolo de cortina de fier, zăceau în temnițe grele prietenii mei. Dar curios lucru, îmi închipuiam că am primit aceste danii şi pentru ei. Problema m-a chinuit din ce în ce mai mult, dovedind că desfătările, norocul zilelor albe, se plătesc. Întîlnirile cu românii se făceau fie duminica la biserica din Jean de Beauvais, fie la Centrul român de cercetări care aduna somități culturale şi politice, unde, mai ales tinerii, erau încurajați să se prezinte cu o comunicare pe trimestru. Cine căuta hrană spirituală şi răzbătea până la sfîntul locaş, început de arhimandritul Ioasafat Snagoveanul împreună cu refugiații din Principate, întreba mai întîi la uşă, dacă biserica e deschisă. Era o înțelegere cifrată, politicoasă cu paracliserul care relata, tot aşa în cuvinte sucite, că sfinții le nu s-au mai părut săptămîna trecută, ba chiar că vorbesc între ei. Liturghia era majestuos susținută de un cor foarte bun, format de multe națiuni, aici filoromâne. Majoritatea

'participanţilor' fumau afară; preferau fumul de ţigară aceluia de tămîie dinăuntru. Vedeai doamne elegante, atente să nu-şi piardă pălăriile la uşile prea joase. O altă atracţie în duminicile cînd se făceau parastase şi se aducea colivă, o procura mulţimea de arabi pofticioşi care se înşirau în rîndul celora care veneau la miruit şi căpătau apoi o porţie bună din delicioasa ofrandă sfinţită spre pomenirea soţului - fie iertat. Captivant era şi acel 'joc de-a democraţia' practicat în adunarea studenţilor refugiaţi, cam o dată pe lună. Nu cred că există undeva un parlament care să respire mai plauzibil puritatea ascunsă în miezul legilor la care se adăuga o politeţe engleză şi o retorică latină. Împărţiţi în diferite fracţiuni chemate să ia cuvîntul de către preşedintele adunării, auzeai înfiorat nume de partide care, înainte de invazia bolşevică, au condus destinele ţării noastre. Totul se petrecea după un canon bine învăţat. Ardoarea dezbaterilor la care participau mai toţi, nu putea fi stinsă *post festum* decît de o cantitate impresionantă de bere alsaciană.

Şotii de rîs şi de plîns

Generalul Rădescu, ajuns în exil, a înfiinţat Liga românilor liberi care a contracarat acţiunile Comitetului Naţional al celor 3 partide istorice (liberali, ţărănişti şi socialişti) ca şi pe cele ale legionarilor împărţiţi în două tabere. Avea nevoie şi Rădescu de un prelat de prestigiu. A încercat cu mitropolitul Visarion, dar cînd a constatat cît de puţin maleabil era, a spus secretarului o vorbă care a rămas: "Zvîrle-l în braţele lui Horia Sima, să cadă cu el!"

Cît priveşte asociaţiile regionale, singurul grup care evita certurile şi se aduna fără discriminări politice era acela al bănăţenilor, animat multă vreme de liderul socialist Eftimie Gherman. Cine avea nervi tari însă, participa la întîlnirile aromânilor, de obicei într-un apartament de bloc la marginea oraşului. Perdele trase, întuneric; cel mult un capăt de lumînare licărea prin norii groşi de fum de tutun. Şi ore întregi, *tumbe tumbe*, un cîntec fără sfîrşit, psalmodiat de voci grave.

Ion Popinceanu, un lector venit de la Leipzig, s-a impus imediat după descinderea lui în vest, la Nürnberg. Figură marcantă de gospodar răsăritean, voce metalică, umor didactic - era prezent la toate manifestaţiile româneşti. A adus cu el acel *opus mirabile,* o gramatică română pentru nemţi. Alphonse Juilland a recenzat-o, spunînd că "cine vrea să înveţe româneşte după aceasta, renunţă definitiv cel tîrziu la lecţia a patra şi o aruncă la gunoi, căutînd la niscaiva *bush-men* finețuri de limbă şi stil". Să vedem totuşi un exemplu: "Astăzi vom descrie corpul omenesc. El se compune din trei părţi principale şi anume: capul, trunchiul şi membrele [...] Capul se leagă de trunchi prin gît. La trunchi deosebim: pieptul, stomacul, burta şi spatele [...] Picioarele se leagă de trunchi prin şolduri. Unele membre sînt perechi. Astfel avem: ochiul stîng şi ochiul drept, urechea stîngă şi urechea dreaptă, două mîni şi două picioare [...] Capul este acoperit cu păr, care poate avea diferite culori, şi anume poate fi negru, castaniu sau blond. Există şi oameni cu părul roşu [...] Alţii nu mai au păr în cap, le-a căzut şi au chelie. Şi ochii au diferite culori [...] Cu urechile auzim [...] Cu nasul mirosim. Nasul are două nări [...] Cu ajutorul picioarelor omul se mişcă, umblă, aleargă. Cu mînile lucrează. Pentru cel mai mic lucru omul are nevoie de mîni. Prin mîni se deosebeşte el de animale, căci acestea n-au mîni" (p.27, 29). Dacă Eugen Ionescu ar fi descoperit aceste perle la timp, cum i s-ar mai fi îmbogăţit situaţia dramatică din *La leçon*!

L-am cunoscut la un simpozion la Darmstadt tocmai în seara cînd am auzit că ruşii au lansat o navă în spaţiu. Eram cu Ştefan Teodorescu.

Spre miezul nopţii, într-un grup restrîns, I.P. povestea glume şcolăreşti şi după fiecare poantă rîdea atît de feroce încît singur nu mai aveai nevoie să rîzi. Trecuse acum la teorii filologico-rasiale despre 'romanitatea românilor' - iar Ştefan devenea din ce în ce mai furios. L-am convins pe P. să mergem la culcare. Hotelul avea un ascensor-fulger care într-o secundă te urca la etajul dorit, provocîndu-ţi un gol penibil la stomac. Aşteptîndu-l, P. se clătina, strigînd în limba lui Goethe: "Nu vrem să dormim! Noi nu dormim niciodată!" şi către un chelner chel şi ursuz care împingea un cărucior cu două roate: "Noi apărăm civilizaţia de barbari!" Recoltînd doar scepticism, P. îl apostrofă ridicînd glasul: "Nu ne crezi, ei?" Se roti o dată şi căzu în

patru labe în ascensorul care tocmai îşi deschisese uşile. “Sputnic!” chiui el atunci cu bucurie. O umbră sinistră întunecă faţa lui Ştefan: “Să ne facem şi noi sputnic.” Apăsă pe butonul de sus. Viteza ne tăie respiraţia; P. se rostogoli într-un colţ. Ştefan palpă alt buton. Subsol. Coborîrăm şi iarăşi urcarăm. P. urla voios: “Sputnic!” Coborîrăm, urcarăm. P., cu toate că se învineţise, zîmbea în transă: “Sputnic!” Coborîrăm. Ştefan: “Cum stai cu romanitatea?” P.: “Dă-o dracului ... Sputnic!” După 20 de ascensiuni-blitz, P. renunţă la romanitate. La a treizecea declară că va scrie o gramatică rusă. Ameţise. Pe mine duritatea lui Ştefan mă înfiora. Din fericire, la un etaj din mijloc, liftul s-a oprit. Era chelnerul cu căruciorul lui. L-a tras cu atenţie să nu-l atingă pe I.P. care zăcea mototol într-un colţ. Dădu să-l ridice. “Permiteţi? Ah, dv. eraţi, domnul care apăra civilizaţia?” Reacţiunea lui P. nu l-a uluit pe Ştefan care comentă scurt: “Asta-i!” Eu însă nu-mi credeam ochilor şi urechilor. Pentru că P. îşi înfipsese dinţii în gamba bietului ospătar, mîrîind: “*Ia Laika. Ham! Ham!*”

A doua zi, cînd am coborît la micul dejun, P. se întreţinea cu un scriitor ceh. Îi explica desigur problemele romanităţii orientale. M-a zărit şi mi-a făcut un semn amical cu mîna: “A fost o seară de bombă, nu-i aşa?”

Pocăiţii pelerini

Întîlnirile conaţionale se petreceau după un tipic bine fixat. Seara, ne strîngeam la gazda lui Ioan, îmblînzită de el după un an de tratative. Nu voia în ruptul capului să-i închirieze camera. Fusese la început de acord, dar cînd auzi că sîntem români, se bîţîi pe picioarele subţirele, holbă ochii şi-şi astupă urechile. La chineji şi la români nu dau nici o cameră. - De ce? - Stau toată noaptea de vorbă, rîd şi stingheresc pe vecini. - Vino, să rîzi cu noi! Franţuzoaica închise ochii şi oftă: ehei, cînd trăia Chang Kai Noh, românul meu, era altă viaţă.

Am vorbit de multe ori despre bucuria ‘fraţilor regăsiţi’. Cel mai puternic sentiment ne-a mişcat la constituirea Societăţii Academice Române la congresul de la Roma. Atmosfera de acolo s-a răsfrînt şi la următoarele reuniuni.

Am fost cazaţi într-o mănăstire de călugăriţe cucernice, îngrijorate să nu prindem osînză, după cum am dedus din prînzurile oferite de ele cu graţioasă caritate. La nouă seara, porţile sacrului sălaş se încuiau; cine rămînea afară nu mai putea intra decît a doua zi, după răsăritul soarelui şi nu în clădirea unde aşteptau paturile mult dorite - Doamne fereşte, nu! - ci printr-o portiţă îngustă, în biserică, la rugăciunea de dimineaţă. Abia după absolvirea exerciţiilor duhovniceşti, în chip de purgatoriu, te puteai strecura cu bunele surori în paradisul părăsit ca să mai dormi măcar un ceas până la deschiderea sesiunii.

În acele zile, megieşii puteau vedea noaptea pîlcuri-pîlcuri de congresişti învîrtindu-se ore întregi împrejurul zidurilor falnice presărate pe muche cu cioburi de sticlă, tot căutînd o gaură, o intrare în obstacolul de piatră duşmănos, fie chiar cu preţul unui incendiu sau al unui cutremur de pămînt. Aşa se învîrt probabil şi sufletele păcătoşilor pe sub gardurile grădinii raiului. Situaţia de la Roma era mai dificilă datorită faptului că înăuntru, paralel cu rotirea celor întîrziaţi, patrulau şi nişte cîini uriaşi, urlînd fioros şi clămpănind din dinţi. Stam noi, stau şi bestiile. De porneam, ţineau şi ei în incintă pasul cu noi. Şi într-un tîrziu de noapte cu lună plină s-a întîmplat minunea: ochiul ager al lui Ştefan Teodorescu a descoperit în zid, lîngă o sită aproape invizibilă, un buton de sonerie. Am sunat. - "Cine e acolo?" ne întrebă zidul. Am răspuns cu glasuri jalnice: "Sîntem noi, nişte bieţi romani uitaţi de secole pe malul gîrlei Dunărea de împăratul Traian. Daţi-ne drumul să ne încălzim sufletul şi oasele!" Vocea din zid deveni tandră: "Vai, sărmăneii de voi! De secole, ziceţi? Aşteptaţi, că vă deschid *pronto*!"

Dar demonul pierzaniei intră în al treilea din noi, Popinceanu, care ne dădu grosolan la o parte: „Fiţi serioşi, ne facem iarăşi de rîs!" şi lipindu-şi rostul de sită, se desfăşură într-o italiană hotărît mai bună decît a noastră: "Aici e profesorul Popinceanu cu doi colegi. Nu vă supăraţi, că ei cam fac glume. Sîntem academicieni de la congres." Zidul răspunse: "Asta e altceva. La ce oră încep savantele dezbateri?" Popinceanu folosi un dialect din Lucania ca să fie mai clar sau mai aproape de datele geografiei lingvistice: "Vom începe cu o conferinţă

de a mea, la orele nouă şi jumătate". - "Aveţi tot timpul să vă plimbaţi până atunci", răspunse zidul rece. "Buona notte!"

Parada ritorilor

Cele şapte zile petrecute pe cele şapte coline ne-au înălţat sufletele şi ne-au sleit trupurile. După atîta nesomn ajunsesem să vorbim latineşte între noi sau poate era limba dacilor robiţi aici, mai ştii, care pe care biruise! Bîntuia o toamnă călduţă şi înmiresmată, vinul aromat şi rece nu costa mult. Eram copleşiţi de 'trecutul falnic' din care ne îmbătam clipă cu clipă, mişcîndu-ne într-o beatitudine căreia doar un ignobil barbar i-ar fi spus 'ameţeală'.

Programele prevedeau de fiecare dată o recepţie acordată de gazde, în care aflai din cuvîntările organelor locale multe lucruri despre România şi români. Acea continuată la Sulmona le-a întrecut pe toate.

Cu asemenea sentimente ne-am îmbarcat într-o dimineaţă, înainte de cîntatul cocoşilor (atenţie), într-un tren, care, pocnind din "şuruburile toate şi din şina de sub roate", ne-a dus, ne-a învîrtit şi ne-a dat jos la Sulmona, acolo unde străbunul Ovidiu se născuse. Petru Iroaie, lectorul român de la Palermo, ne conjurase la dezbateri cu lacrimi în ochi să aderăm la ideea sa că 'foaie verde' din mîndreţea doinelor carpatine e un ou etimologic pus sau pierdut de Ovidiu. Flămînzi şi obosiţi am poposit la teatrul local ca să ascultăm din loje aurite, interminabile discursuri filologice, politice, provinciale despre fiul Sulmonei surghiunit. Către amiază am depus o coroană în spatele statuii nemuritorului, pentru că în faţă, sfidător, zăcea prinosul vegetal al ambasadei comuniste. Ne-am obligat că, dacă vreun oficial va îndrăzni să salute sau să ia numai în gură numele reseriştilor prezenţi, vom părăsi sub protest ceremoniile următoare. Fierbînd de mînie, am intrat în sala festivă a primăriei. Credeam că visez, credeam că am ajuns în raiul osmanicesc: pe nişte mese lungi ce se îndoiau de greutatea exponatelor, se lăfăiau deşănţat nu cadîne, ci nişte uriaşi curcani fripţi lîngă o movilă de cîrnaţi, peşti cît chitul lui Iona, salate şi o pîine albă, albă ca o himeră. Unde-mi fusese stomacul, era acum

un gol rotund împrejurul căruia se roteau resturi ridicole din fiinţa mea. Ne-am înghesuit pe nişte scaune să ascultăm alte cuvîntări. Racoveanu îşi puse capul pe umărul meu ("să mă trezeşti de vor îndrăzni ...") şi adormi. Moţăiam şi eu, făcînd calcule, cît ar mai putea dura până la deschiderea bufetului, deocamdată păzit de nişte cavaleri în uniforme medievale. Au vorbit guvernatorul, directorul liceului, un episcop îmbrăcat într-o reverendă vişinie, roasă de molii, un Peppone gras, probabil primarul. Şi alţii... Deodată aud că reprezentanţii guvernului de la Bucureşti sînt salutaţi *'cordialmente'*, dar nimeni dintre ai noştri nu se clinteşte. Al. Gregorian sîsîia uşor cu buze ţuguiate, Virgil Mihăilescu, surd, horăia fără griji şi fără astîmpăr, Fănică Teodorescu nu se vedea din poala unei domnişoare, iar părinţii, ardeleni uniţi, citeau din breviare jupuite. Îl scutur pe vecinul meu: "Nene Ghiţă, nene Ghiţă! S-a produs!" Racoveanu sare ars în picioare şi răcneşte cît îl ţine gura: "Protestez!" şi către mine, mai încet: "Tinerețe, dă-i drumul!" Plecăm. Strigătul gazetarului oltean a produs spaimă şi un tumult nemaipomenit. toată asistenţa a năvălit (cu *'scusi'* şi *'avanti'*) la bufet, fără să ia în seamă informaţia conferenţiarului, că mai are de vorbit. Mă ţin de Racoveanu. La uşă, aşteptăm o clipă să vină şi ceilalţi. Dar nimeni nu apare. În învălmăşeala de la mese îl descopăr pe Popinceanu, luptînd ca Mihai Viteazul la Călugăreni. Părea că ameninţă cu un picior supradimensional de curcan în mînă pe episcopul îngrozit, glasul său profesoral învingea vacarmul.

S-a apropiat un ofiţer politicos de noi: "Ce doriţi?" - "Ce dorim?", izbucni Racoveanu. "N-ai văzut? Siamo protestatari!" Ofiţerul se gîndi o clipă, apoi surîse iluminat: "Înţeleg. Are şi tata. Poftiţi numai cu mine!" Trecurăm prin mai multe coridoare şi camere; ne deschise o uşă şi, într-o curte interioară, ne lăsă să intrăm. Era stabilimentul care purta numele împăratului Vespasian.

Otravă răcoritoare

Ştefan Teodorescu, un înţelept cum n-a fost altul în diaspora, foarte citit, cunoscut de intelectualitatea germană, a început un studiu, repede abandonat, în care voia să depună reziduurile unei lumi apuse,

aducîndu-şi aminte de prestigiul pe care l-a avut ca june dascăl în provincia valahă, la Buzău sau la Giurgiu, de unde însă a fugit, îngrozit de frecvența dricurilor cu fanfară militară, cînd năvăleau nori de bragă de peste Dunăre.

Avea un țel neclintit: să scrie Cartea, adică 'Pătimirile unei inimi de valah printre străini'. Trebuia ca acest op să devină un tratat mai profund decît 'încercările lui Ovidiu'. Visa să descopere şi să înțeleagă 'taina femeii'. Povestea că primele cugetări care l-au mişcat (pe el, seminaristul timid) semănau cu acelea ale lui Ion Creangă: fetele din copilărie care intră în apele Ozanei şi-şi dezgolesc genunchii.

La conferințe şi colocvii era temut şi agreat pentru că se arunca asemenea unui şoim pe adversarii mai noi sau mai vechi până îi dobora. Argumentele sale savante, meditațiile lui, stilul liber, cucerea publicul chiar mai puțin cultivat. Memorabile sînt intervențiile sale la simpozioane diferite de la Stuttgart, Darmstadt, Düsseldorf, Bonn şi Freiburg. La Bad Godesberg, odată, la vernisajul expoziției lui Eugen Drăguțescu, în cartierul diplomaților, prea selecta asistență a fost la un moment dat trezită din plăcerea vizionării. Se auzea glasul lui Ştefan, biciuind pe corespondentul unui ziar din Tel Aviv: "Termină, domnule, cu întrebări provocatoare. Mă duc în India, să mă închin la şerpi, trec pe la Paris, vînez în Africa sau rătăcesc prin Pampas, cînd de sub o frunză, de sub o piatră, de după un spin îmi ies în cale un individ ca dumneata să mă chestioneze, dacă sînt antisemit au ba. Nu vreau să-ți spun! Întrebatu-te-am eu, dacă eşti filoromân?" Dar văzînd cît de speriat era bietul gazetar, îl bătu uşor pe umăr: "Notează totuşi ceva - ador evreicele!"

Studiase limbile clasice la Bucureşti. Cu o bursă 'Humboldt' coboară la Berlin şi trăieşte prima tragedie. Cele două valize de carton, udate de o ploaie ce urcase pe Spree, s-au topit şi au devenit o cocă cleioasă ce îi pătă şi costumul negru făcut de croitorul Manole din Ferentari.

Mircea Eliade spunea că Ştefan a fost "cea mai mare speranță a generației sale", dar nu a izbutit. Ispite multiple, neliniştea spiritului, teama de lucrul scris, definitivat, l-au lăsat să rămînă o umbră despre care prea puțini au luat cunoştință.

Constantin Ghidel, fost reprezentant al CFR în Reich, răspunzător de toate vagoanele de tren care alimentau frontul de răsărit, şi-a cumpărat o casă la Stuttgart şi, fiindcă devenise intelectual, a scos şi o revistă. Toate bune, dar n-avea colaboratori mai distinşi. Ca un vulpoi l-a urmărit pe Ştefan pe care dorea să-l aibă în redacţie. Acesta a căzut în cursă şi s-a ajuns la o soluţie bizară: filosoful era închis într-o carceră improvizată unde căpăta tot ce dorea pentru liniştirea trupului, dar nu putea ieşi de sub cheie decît atunci cînd livra o serie de articole pentru gazeta literar-democratică. Dacă d. Ghidel dădea bun de tipar pentru livrările trimestriale, Ştefan Teodorescu era eliberat din temniţa lui, sărbătorea evenimentul şi apoi aştepta pregătirile numărului viitor din revistă.

La sfîrşitul războiului, cînd americanii au hotărît să democratizeze Europa, au înfiinţat un departament de educaţie civică pentru popoarele întîrziate în întuneric. Le trebuia numai un manager ca să pornească la drum. Rapoartele cifrate, care soseau de la informatorii plasaţi strategic pretutindeni, indicau pe un refugiat român, Ştefan Teodorescu. Dar misiile aliate l-au aşteptat multă vreme la Stuttgart, de unde dispăruse în compania unei tinere prinţese la un castel pe Neckar.

În Germania fusese trimis cu promisiunea unei catedre la Bucureşti, unde nu s-a mai întors. După un doctorat strălucit, s-a apropiat de Heidegger. S-a înscris la filosofie, totuşi n-a stat locului. Eterna poveste - femeia - l-a urmărit până la moarte.

Arunca vorbele ca o otravă răcoritoare. Graiul lui mustea de originalitate şi pitoresc. Pe înţelepţii antici îi vedea cu picioarele crăpate unde îşi făceau greierii sălaş. Treapta de intelectual o trecea numai acela care dovedea că l-a citit pe Homer în original. Dar dragostea lui cea mare rămînea totuşi ţara din care plecase.

Savantlâcuri à la carte

Am mai spus că, diacronic, emigraţia românească se împarte în două: prima cu şefii de misiuni diplomatice care şi-au păstrat postul, însoţiţi de reprezentanţi ai funcţionărimii externe din era Antonescu,

şi n-au fost puțini, cu cei trimişi la specializare precum militarii, învățăcei ai meşteşugului armelor nemțeşti. Toți aceştia nu gustaseră încă deliciile ocupației sovietice ca cei din rezistență ce scăpaseră cu viața. Într-o altă categorie intră cei care au fraternizat cu regimul, de bunăvoie sau siliți, în general sosiți mai tîrziu.

Am cunoscut mai bine pe cei din primul val. Eram puțini, ne întîlneam şi evocam trecutul gol sau cum ar fi trebuit să fie.

Am însemnat numele intelectualilor care, după anumite criterii, ar putea locui în Parnas. Astfel Horia Stamatu. Poetul ar merita un studiu aparte. Talentat, poate cel mai profund din cei rătăciți prin străinătăți, era un om nepractic, sensibil şi încăpățînat, sigur de el. Lucra cu pasiune în orice întreprinderi intelectuale. Cînd i se părea că descoperă un filon original, se sforța să-l exploateze până la ultimul căpețel. Ştefan Teodorescu l-a definit prieteneşte la un colocviu, la Strasbourg, ca pe un mistreț ce îşi bagă rîtul prin iarbă; murdăreşte, dar scoate cele mai delicioase trufe. Păcat că nu avea umor.

Şi mai puțin umor decît Stamatu, dar mai mult succes pe piața occidentală, a avut Vintilă Horia. Îşi purta seriozitatea ca primul clasei. S-a crezut, la început, că posedă cheia multor cercuri literare. Foarte activ, a fost un exemplu pentru acei intelectuali care s-au lepădat de eventualele complexe provinciale şi au purces cu temeritate la cucerirea lumii, ca de pildă Uscătescu, Răuță, Coşeriu, Ştefan Baciu, Vasile Posteucă, bardul bucovinean care, regăsind în fiecare femeie chipul depărtatei Profira de acasă, risca viața sau cel puțin integritatea corporală. Adept al cultului Rainer Maria Rilke, era obsedat şi de capriciile Zulniei lui Conachi. Aceştia au ajuns la posturi înalte, în America latină, după ce au trecut în strana cealaltă, sub paza Sântei Verguri. Din perspectiva Vaticanului, orice intelectual răsăritean lucrînd sub control în America latină îmbunătățeşte starea Bisericii Romane ca şi propria soartă. S-a mai potrivit că în acea vreme s-a ivit un zvon, cutreierînd oraşul. Se spunea (de cine?) că o invazie a Europei de către trupele Armatei Roşii e iminentă. Sub semnul concordiei, lista convertirilor s-a umflat rapid, cu personalități de la Ion Protopopescu la Dimitrie Găzdaru şi Ilie Gârneață, un ctitor al Mişcării Legionare. Se spune că şi Horia Sima a rătăcit o vreme prin Brazilia şi Argentina. Cei ce se fereau de metamorfoze

confesionale, au rămas în Europa, aşteptînd sfîrşitul lumii, curioşi să afle împlinirea profeţiilor la ei acasă.

Nume risipite

Prezenţa militară apărea cu un paradox. Existau doi comandanţi supremi: cei cu regele Carol II de la Lisabona cu suita (Mareşalul Curţii Regale, Urdăreanu, şi 'Duduia', doamna Lupescu-Wolf) şi cei cu regele Mihai I de la Londra şi Geneva cu fidelii respectivi. O victimă a tensiunii între diferitele partide 'istorice' şi 'neistorice' a fost superiorul Bisericii Române din Paris, care fusese, după cum citeai în toată presa pariziană, molestat de credincioşii cuvioşiei sale. Celebrase la Lisabona cununia lui Carol II cu ibovnica Elena şi nu primise nici o parà din cei o mie de dolari promiţi. Bietul călugăr conta chiar pe o sumă mai importantă, fiindcă botezase mireasa în preziua nunţii. S-a întors la Paris păgubit. Într-o dimineaţă, în locuinţa din Jean de Beauvais, au năvălit parohienii şi l-au bătut măr. Îl ştiam din copilărie de la mănăstirea Slatina. M-am dus să-l văd şi i-am ascultat plîngerile neogoite.

***

Dintre cei care au avut succes în lumea înaltă, l-am cunoscut foarte bine pe Eugeniu Coşeriu. De veche familie de răzeşi basarabeni, ţinea de copil toată administraţia gospodăriei lor. Scriindu-şi de mic numele propriu Eu-geniu, a onorat lupta sa cu destinul prin încrederea în sine, prin muncă, prin noroc. La întrebarea unui reporter 'cum se simte ca cel mai mare lingvist din Europa', septegenarul l-a corectat: "De ce numai din Europa?" Se plasează între Iorga şi Cantemir. După ce şi-a găsit inima spaniolă la Montevideo, a creat la Tübingen o şcoală de lingvistică modernă, din care foarte mulţi elevi de-ai lui au putut ocupa catedre faimoase pretudindeni în Germania.

Spre bucuria prietenilor săi, s-a întors în ultimii ani la limba părinţilor, ca un gospodar care vine seara acasă de la coasă sau de la prăşit. Plecat în anul 1940 în Italia, unde îşi termină studiile cu rezultate excepţionale, suferă cumplit de faptul de a fi român, de a

scrie în limba română. În acel timp Occidentul se cutremura de spaima ruşilor agresivi. Coşeriu debarcă în America latină, fiind sigur că a scăpat de blestemul naşterii.

Un caz similar am cunoscut la scriitorul german Stefan Andres (1906-1970). Şi el, ca don Eugenio, a încercat în exil să se lepede de limba maternă, să devină roman. Nu i-a reuşit, în schimb a cucerit în istoria literaturii germane un loc de frunte. Prozatorul renan îşi făcuse după război la Unkel, nu departe de Bonn, pe malul Rinului (vapoarele păreau că trec prin grădina lui), o vilă cum şi-ar dori-o oricare om cu gust. O pivniță uriaşă susținea casa cu odăi luminoase. Andres, fiul unui morar de pe Mosel, avea o vinotecă faimoasă şi cum îi plăcea să bea în societate, cu oameni de duh, pe cine îl bănuia că face parte din această categorie, îl reținea toată noaptea, îl obliga să se opărească în dimineața următoare într-o sauna fierbinte şi să înghețe apoi în piscina răcoritoare din spatele casei.

Organizam în 1960 un congres al scriitorilor din exil, la Düsseldorf. Se anunțaseră Salvador de Madariaga, nişte englezi mărunței; ne trebuia un neamț mai proeminent. Am apelat la Ştefan Andres şapte săptămîni înainte de termen. M-am dus cu Ştefan Teodorescu, fiu de morar şi el, ca să măresc şansele întreprinderii. Nu ne-am prezentat bine, că Stefan Andres ne-a şi întrebat ce bem. "Vinul casei", am răspuns noi politicoşi. Ne-a arătat pivnița din care am ieşit impresionați şi puțin confuzi după probele săvîrşite pe nişte butuci de acolo, artizanal ciopliți.

Nu puteam aduce vorba despre problema noastră, că maestrul ne întrerupea: "Mai avem timp", ne consola el şi ne turna din nou în ceştile de lut ars.

Şi ne povestea viața lui. Suferise sub naziști şi pretindea că exilul în încîntătorul Positano, sub soarele mediteran, ar fi fost mai greu de suportat decît al nostru. Timizi, i-am amintit că în acele vremuri vrăjmaşe cărțile lui erau editate şi vîndute în Reich ... Ciocneam recipientele burduhănoase, înduioşați de cîtă nedreptate este în lume şi cîți condeieri au suferit şi mai suferă.

Abia în ziua a zecea de antantă colegială i-am prezentat invitația noastră. A apreciat că noi nu avem bani destui să plătim pe cineva de calibrul său şi mai punea condiția ca E.S., celebrissima

actriță din Köln, să vină la colocviu să-i citească o nuvelă de-a sa. Am căutat-o pe preoteasa Thaliei care mi-a fixat un rendez-vous la ea acasă. A acceptat. E.S. a fost generoasă şi n-a cerut nici un franc, ba a convins pe prozator să renunțe la onorar.

În inima Europei

După cum Parisul a devenit centrul politic al diasporei române, centrul spiritual al opoziției, declarate sau nu, se afla tainic la Sihăstria.

Prima noapte în Moldova, era la 22 august 1968, am dormit la Agapia. M-am trezit devreme şi am ieşit să văd, dacă automobilul meu e încă în bună stare. Un şoc puternic m-a înghețat. La parcaj, cele peste 200 de maşini care se îngrămădiseră să capete un loc mai ferit, dispăruseră peste noapte.

În piața pustie, rămăseseră două vehicule, una proprietatea unui pastor belgian, a doua, a mea. Rudele şi prietenii care veniseră să mă vadă m-au înconjurat cu țipete disperate: "Vin ruşii! Ce stai? Fugi! Pleacă! Gîndeşte-te la copiii tăi. De vă prind ruşii, vă nenorocesc." - "Şi voi?!"

N-am plecat. Fugisem de ruşi în 1944; le-am simțit răsuflarea fierbinte săptămîni întregi în ceafă, acum mă întorceam de bună voie în mîinile lor. Singura persoană care a înțeles de ce rămîn a fost stareța Eustochia. M-a sfătuit să mă duc la Sihăstria să-l văd pe părintele Cleopa de care auzisem. Era oarecum duhovnicul întregii țări. Am urcat pe cărarea pietruită, nu m-am oprit la Secu şi, aproape de amiază, mi-am ajuns țelul. Cred că peste o mie de oameni se învîrteau prin curtea mănăstirii, vorbeau turmentați de frică, se rugau, plîngeau clocotind ca un stup de albine în alarmă. Părintele Cleopa ieşea tocmai din biserică. Urcai spre el, dar o groază nemaiîntîlnită mă opri din drum. Călugărul, cu părul şi barba răvăşită, şchiopăta ținut de brațe de doi monahi. Diagnosticul meu de moment fu: e beat. Doamne Dumnezeule, e beat, murmurai eu, deznădăjduit. Dar starețul, care mă ajunsese din urmă, mă batjocori: "Ştii că n-a mai dormit de alaltăieri. Priveghează în biserică şi se roagă să nu vină ruşii." Cleopa s-a apropiat şi m-a salutat prietenos: "Ai venit? Bine ai venit! Te aşteptam

de mult." Cu greu m-am desprins din ochii lui pătrunzători şi totuşi blînzi. Fiindcă el refuza să mănînce, am postit şi eu cu el. Trei ceasuri ne-am plimbat pe cărările şerpuite ale munţilor; el a vorbit tot timpul, a predicat, dar predica lui era totdeauna un şir de istorioare vesele, spuse de un Ion Creangă sfinţit.

Întors la Bucureşti, mi-a comunicat Patriarhul, că sînt invitat la o scurtă discuţie cu nişte 'tovarăşi' la Comitetul Central: "Faci absolut ce vrei tu, nu uita că eşti liber!" - "Şi ce să le spun?" - "Te priveşte." M-am dus pe jos cu destulă emoţie în pîntece. Ascensorul la care mă condusese un gradat militar, pornind s-a zgîlţîit, după cum mi s-a părut, periculos. Însoţitorul meu m-a liniştit: "Ăsta rezistă, că e făcut înaintea noastră. Ţine." Erau trei persoane, un şef, comportîndu-se ca toţi şefii din România, un secretar cu un creion în mînă şi un al treilea, pe care l-am taxat de auditor după urechile lui uriaşe. Şeful a spus cîteva cuvinte la început, dar a închis repede gura, fiindcă uitase să schimbe tonul de politruc obişnuit. A revenit cu un glas dulce, melodios ... "Domnule profesor, ştim ce aţi făcut minut cu minut în clipa cînd aţi aflat că o invazie a unui stat vecin cu noi ar fi posibilă." - "M-aţi urmărit?!" Auditorul zîmbi parcă ar fi muşcat într-o lămîie. "Sigur că v-aţi dat seama, a fost numai pentru protecţia dv. Aţi afirmat faţă de toţi cunoscuţii dv. că ruşii nu vor veni, ba chiar aţi vorbit în public în gara de la Fălticeni şi în grădina Copou la Iaşi, repetînd insistent convingerea dv. că nu se va întîmpla nimic. N-aţi luat contact cu ambasada dv. cum au făcut toţi turiştii germani. N-aţi fost la ambasada americană şi la nici una de dincolo de ceea ce numiţi dv. 'cortina de fier'. Ştiţi ceva? Ce e?"

Ideea îmi veni în acel minut: "Bineînţeles că ştiu." Auditorul sumbru croncăni: "De unde?" Creionul în mîna secretarului îşi mări viteza rotocoalelor. Preşedintele se clăti cu miere de albine: "Aşa e, ştiţi ceva?" Încercai şi eu să vorbesc ca un preşedinte, dar eşuai. Cred asta, fiindcă anchetatorii nu au înţeles. "Ştiu de la Cleopa." Toţi trei rămaseră cu gura deschisă ca la dentist. Nu pricepuseră. Preşedintele: "Cine mai e şi asta? O spioancă?" - "Nu asta, ci ăsta." - "Indiferent. Ce-a spus?" - "A spus să nu vă temeţi. că ruşii n-o să intre. A fost mare răscoală în cer. Dar s-a rugat Maica Domnului să nu se umple acest pahar. Să nu cadă pedeapsă ca întotdeauna pe români."

Preşedintele se oţărî, auditorul se mînie de-a binelea. Un plesnet suav răsună peste tăcerea noastră. Nu era nimic grav. Creionul secretarului consternat se rupsese.

***

Opoziţia română de toate nuanţele considera că ‘inima Europei’ bătea la Paris. Primele contacte: Emil Turdeanu, Petre Sergescu şi alţii! Dar mai în toate ţările de la nord la sud găseai prezenţe româneşti în activitate. În afară de Popinceanu de la Leipzig, deja amintit, mai erau lectorii de la universităţile italiene, printre care G. Caragaţă de la Florenţa, un cavaler al elocvenţei rămasă la nivelul din ziua plecării lui din sat, Mircea Popescu, genial, mort tînăr, care a lăsat urme puternice ce numai el le-ar fi putut desluşi. Mai departe mă gîndesc la Onciulescu, la domnul şi doamna Marin, la Alexandrina Mititelu care, prin moartea ei prematură, a păgubit ştiinţa literaturii pentru mult timp, la Dinu Adameşteanu, vestitul arheolog care a dezgropat toate comorile în Magna Graecia, la Alexandru Ciorănescu, cel ce în liniştea insulelor Canare a publicat cunoscutul dicţionar etimologic românesc.

Se vede că cei mai mulţi erau călători pe drumul ştiinţelor umaniste. Din cei veniţi mai tîrziu trebuie menţionaţi Sorin Stati, un corifeu al lingvisticii generale, bine înscăunat la Bologna, după peripeţii la Milano şi Padova, Sorin Alexandrescu, urcînd treptele succesului cu o constantă tenacitate, Cicerone Poghirc, savant subţire şi patriotic şi Alexandru Niculescu, care a slujit României din convingere, pe diferite meridiane. Cu aceştia diaspora intră, cum am văzut mai sus, într-o altă fază.

Apa de mare

Pe Henri Coandă l-am cunoscut într-un Ajun de Crăciun la Paris, cînd am fost cu o grupă de studenţi la colindat. Ştiam prea puţine lucruri despre el, dar urcînd scările spre apartamentul lui, aşteptînd să ni se deschidă, i-am aflat de la Cuşa toată faima.

Prima impresie de ‘boier scăpătat’ s-a întărit la alte, rare întîlniri, împreunîndu-se cu aceea a unui om de geniu foarte singur.

Tratase cu prinţul Nicolae posibilitatea finanţării unui proiect gigantic: transformarea apei de mare în apă potabilă. Suma necesară depăşea visteriile princiare, prin care începuse să cam fluiere vîntul. Concurenţa l-a depăşit.

L-am mai văzut după ce încheiase pactul cu diavolul, adică se vînduse lui Ceauşescu. Scornicescul îşi dorea să aibă ca la orice curte domnească, pe lîngă bucătar, călău, măscărici sau pivnicer şi un mag alchimist. Coandă s-a întors în ţară de frica singurătăţii şi a sărăciei, s-a întors ca un învins. Încerca să creadă că va realiza ceva, deşi primele contacte în Bucureşti îi spulberaseră slăbuţele iluzii. Mai tîrziu, mi-a povestit un prieten că mustrările de conştiinţă creşteau cu cît era mai răsfăţat în presa de factură păunesciană.

Mărturisea păţaniile sale pe malul Dîmboviţei cu un umor discret şi destul de chinuit. “Ce părere ai despre mine?” îl întreba hodoronc tronc micul conducător înainte de a se aşeza la masă. “Ce poţi să răspunzi la aşa ceva? Întrebarea viza viitorul colaborării. M-am bîlbîit ca şi el. Încheiasem un contract şi nu ştiam cît îl va respecta. ‘Cred că sînteţi un om cinstit’. A pipăit răspunsul meu, l-a mirosit, l-a gustat plescăind din limbă şi, învîrtindu-şi ochii, l-a înghiţit. Era mulţumit. Am respirat uşurat.” Urmarea a fost că pe conducătorul ‘cinstit’ l-a apucat logoreea şi dă-i şi dă-i! Comesenii aşteptau în picioare. Nicuşor - bată-l norocul - adolescent pe atunci, la fiecare punct şi virgulă a vorbăriei, lăsa să cadă cheile de la maşină în farfurie: “zbang!” şi iarăşi: “zbang!”, ispravă pe care tatăl o recepta cu un zîmbet mîndru de înţelegere: vezi ce deştept e băiatul lui tăticu? Coandă termină aproape ruşinat: “Orice s-ar spune, ţine la ai lui”. Cîţi eram de faţă, toţi am tăcut.

Filioque

Sever Pop, filolog de prestigiu, coautor al Atlasului lingvistic editat de Sextil Puşcariu, a fost cel mai harnic român pe care l-am văzut vreodată. Rămas iniţial în Portugalia, a căpătat o catedră de dialectologie la Universitatea Catolică din Louvain, unde, dimineţile, se înfăţişa primul la uşa episcopului rector ca să-i sărute o cît mai

mare suprafață din degetul inelar. Acestea săvîrşite, intra în capelă, schița o genoflexiune în pridvor, se stropea cu aghiazmă şi, în pas alergător, se ducea la piață cu toate cele peste o sută de kilograme ale lui, apoi la tipografie de unde ieşea suflînd greu cu pachete de reviste în spinare (redacta ORBIS, revista internațională de dialectologie), într-un suflet le preda la poştă ca să fie trimise în toată lumea însetată de dialectologie. Mereu bine dispus, vorbea singur, repetînd după povara activităților diferite frînturi de rostire, aproape nişte rugăciuni, de felul: "Trage boul la jug? - Trage. Ară boul bine? - Ară, cum să nu are? S-o împlut şeica? - Împlut, măăă!" Spre deosebire de el, doamna lui, din familia patricienilor Boilă, cîntăreață de operă, era de o sensibilitate fără pereche. Soțul jovial şi pedant avea o slăbiciune atavică, o idee fixă, concernînd viitorul simpaticei şi unicei sale fiice: trebuia să aleagă el însuşi ginerele. Căuta un filolog român şi patriot să-i urmeze la catedră şi să-i ia pe neîntrebate şi copila. La Florența, la un congres al romaniştilor, i-a plăcut mustecioara celui mai tînăr dintre trimişi, dar acesta, solid angrenat în ordinea politică nouă, l-a silit pe Sever Pop să-şi îndrepte plasa speranțelor spre diaspora. Un ardelean din Franța l-a preocupat multă vreme. L-a invitat, l-a publicat, l-a ajutat cu ce putea, chiar să scoată o revistă de cultură în care, din primul număr, promitea cititorilor că va da în vileag identitatea unui savant care a lăsat felurite cărți româneşti în beciurile universității. Era vorba de Friedwagner, renumitul profesor de la Cernăuți, autor al mai multor volume cu teme româneşti. S-a mai întrebat în cele trei numere apărute, cine o fi fost bibliofilul, adică strîngătorul de cărți. A promis că îşi va continua ancheta şi a dat faliment. Din felurite motive a renunțat la candidatura tînărului atît de promițător. Începu să se uite la mine, de unde vin, ce fac, dar eu eram însurat. Mi-a mărturisit păsul: visul lui de a găsi un ginere de spiță valahă. Am căzut amîndoi de acord că mai există o şansă. Am îndreptat farurile spre X., june lingvist, holtei, cu viitor. L-a invitat la Louvain şi i-a procurat un post de bibliotecar. până şi acesta l-a dezamăgit: nu suporta, nu accepta prezența femeilor în lume. Fata profesorului, inocentă, s-a căsătorit după plac; Sever Pop s-a stins puțină vreme după aceea, fără să-şi împlinească nici al doilea vis: o recepție dată de suveran la Bucureşti în onoarea lui şi culmea -

decorarea de însuşi Majestatea Sa, Regele. Dacă nu ‘Coroana României’, cel puțin ‘Bărbăție şi Credință’ că din astea a avut peste măsură.

Doctorate la Sorbona

Obişnuiții Bibliotecii Naționale din Paris au suferit mult în ziua cînd cel mai harnic dintre ei, Octavian Buhociu, s-a mutat din capitala Franței într-un oraş cețos din Ruhr. A căpătat postul de lector la universitatea de acolo. Dar şi în Germania a avut repede admiratori, recrutați în primul rînd dintre cei care aşteptau autobuzul dimineața în stația supraplină din fața casei lui. Dacă vreun autobuz nu oprea, şuiera atît de puternic că şoferul încremenea la volan cu amîndouă picioarele înțepenite pe frînă. Mulți bărbați era să crape de invidie, cînd savantul original îşi arăta acustic vîrtutea. Strigătul lui de biruință anexat fluierăturii, “pune chedica!”, îl repetau profitorii. Şi-a dat doctoratul la Sorbona cu marele romanist Mario Roques. În sală, lume multă, lume bună, nu aşa de multă ca la acela al strălucitului Alphonse Juilland, originar din Şaba în Basarabia. Subiectul trudei acestuia, terminologia erotică țigănească, a atras îndeosebi publicul feminin. Preşedintele comisiei de doctorat al lui Buhociu a sugerat: “Domnule candidat, hai să discutăm şi în franțuzeşte, cum am făcut şi la examenul domnului Juilland.” Asta l-a contrariat pe Buhociu: “Păi, ce credeți că am vorbit eu până acum?!”

În diferite colecții de istorioare găsim multe pozne şi ieşiri ale lui B., ca de pildă părerea că planta ‘hurmuz’, folosită de daci în practicile magice, a dat numele poetului Urmuz a cărui sinucidere implica un destin dacic. I-am arătat vechi dicționare şi i-am dovedit că planta a ajuns din Canada în Europa abia în secolul al XVII-lea. Trebuie să recunosc că, deşi am rîs nepoliticos în nasul lui, cumătrul meu mi-a aprins o flacără de orgoliu în piept şi a topit ultimele ezitări logice. S-a terminat cu vikingii şi islandezii, cu genovezii şi cu spaniolii. Dacii au cucerit America! A murit prea devreme şi a lăsat cu limbă de moarte să fie îngropat în pămîntul Moldovei de Jos. Am stat o vreme în acelaşi cămin al organizației creştine ‘Cimade’, unde

refugiați din țări cu dictaturi de toate felurile învățau, dacă nu chiar dragoste, cel puțin cumpătare în relațiile suflet către suflet.

Buhociu a început să corespondeze cu o serie de etnografi şi etnologi din România. La Bucureşti i-au apărut două volume. A fost invitat la Iaşi, partenerul său a fost Mircea Petrescu-Dîmbovița. Prin el s-au consolidat legăturile noastre cu institutele ştiințifice din România. De fapt, totul a început cu o încurcătură: Buhociu a confundat listele de personalități din țară şi din străinătate pentru un colocviu care se pregătea. În audiență la cîțiva ştabi, a propus să fie trimişi savanți ca Theodor Cazaban, Nicolae Beldiceanu, Titus Bărbulescu, George Uscătescu. Spre stupefacția sa, a aflat de la un funcționar participant la discuții, că toți aceia numiți de el nu puteau pleca din țară, pentru că erau de mult plecați.

Dacă n-ar fi fost gafa lui care a pricinuit puțină rumoare, capitolul despre trimiterea în străinătate a universitarilor ar fi fost închis până la Sf. Aşteaptă. Cu sau fără invitație, la congrese internaționale erau prezenți trei bărbați, dați exemplu de comunitate colegială. Abia tîrziu am aflat cum se detestau, cum se pîrau unul pe altul, atîțați de stăpînire şi de propria lor invidie.

Iordan se credea pontiful limbii române. Venea cu o metodă de cercetare serioasă şi ordonată. A fost un student harnic şi a vîndut pe preț bun tot ce a învățat. Tocmai lipsa de fantezie, scînteia de geniu absentă l-au făcut accesibil. Balcanez noduros, a avut succes mai ales la ucenicimea feminină, dezinteresată politic, şi totuşi doritoare de onoruri publice.

Povestea Traian Gheorghiu (cel mai dotat dascăl de literatură ieşean: 12 ani de închisoare) că, citind memoriile academicianului, s-a îngrozit de cîte neadevăruri conțin. A contribuit la distrugerea spirituală a universității din Iaşi prin epurarea a 70 din cei mai buni profesori. Ambasador la Moscova, propune lichidarea intelectualilor opozanți.

I-am întîlnit pe Iordan şi Rosetti la Florența, la un congres de romanistică. Pe locul lui Graur figura Al. Niculescu, decis să-şi cîştige pintenii. În comparație cu ceilalți doi, Rosetti era mai liberal, risca de dragul unui cuvînt de duh sau a unei situații spectaculoase să spargă carcasa impusă. Într-o iarnă îmi scria: “Vine Crăciunul, stele, căldură,

lumină, copii bucuroşi - la voi; la noi însă...” După Florența ne-am revăzut la Oslo. Era nedespărțit de Graur şi Iordan. mă rugase prin cineva să-i procur *Caete de dor*, revista pariziană în care Virgil Ierunca îl punea la punct pe G. Călinescu. Nu ştiam cum să-l prind singur, să i-o dau. Şansa s-a ivit cînd am rămas blocați într-un tren ce deraiase. Am făcut un tîrg. Revista lui Ierunca pentru trecerea în revistă a ceea ce se întîmplă în țară. Am reținut două lucruri: chiar şi un colaborator atît de plecat ca fostul director al Fundațiilor suporta cu greu umilințele la care erau supuşi intelectualii. Cu cinci ani înainte de înscăunarea lui Ceauşescu (de care eu nu auzisem) prevedea ascensiunea acestuia ca urmaş al lui Gheorghiu-Dej: “E viclean şi crud; toți îl cred prost, asta îl va ajuta.”

Am rămas în legătură şi odată - Iordan împlinea tocmai 90 de ani -, eram la el cînd i s-a propus să țină cuvîntul omagial: “La parastasul de 40 de zile, cu plăcere!” - “Ce aveți cu el, maître?” Rosetti s-a însuflețit: “Sîmbătă, la Snagov mă plimbam cu o fată, cînd, dintr-un tufiş iese Iordan cu o fată. El cu o fată, eu cu o fată! Bine, bine, pe mine mă înțeleg, dar el, ghiuj bătrîn, nu i-e ruşine?” (R. era cu 7 ani mai tînăr decît I.)

Cînd Mircea Eliade era interzis, a împachetat toate cărțile ce le primise cu dedicație de la acesta şi i le-a dat doamnei Bușulenga: “Ia-le tu, Zoe dragă, că ție îți plac!” Ajuns rector al universității din Bucureşti, prin ’48, dă ordin să se ocupe mănăstirea Sinaia, pentru a o transforma într-o casă de odihnă la dispoziția cadrelor didactice. Patriarhul Justinian trimite o echipă de ciomăgari, care restabileşte vechea ordine. La discuția care a urmat, Rosetti mărturiseşte candid: “Credeam că s-a terminat cu popii, dar d-ta m-ai convins că m-am înşelat.”

Auzea mai bine decît se credea. Vorbea însă tare, ca surzii, adică fără controlul fonațiunii. Luăm prînzul odată la COŞ, E., Rosetti şi cu mine la o masă. Gustam atmosfera civilizată, politețea chelnerilor, calitatea bucatelor şi a băuturilor (Doamne, ce Crăciunel!), şi mai ales ne bucuram de anonimatul nostru în acea comunitate de cunoscuți ca o familie. Misterul identității noastre sporise datorită faptului că Rosetti nu era, ca de obicei, singur la masă. Toți care treceau pe lîngă noi îl salutau, el răspundea distant, ditai şervetul legat

la gît. Apare un bărbat bine făcut, cu o mustăcioară de mardeiaş se opreşte şi dă mîna politicos: un coleg de la academie cu merite ştiinţifice mari, printre care şi doctorizarea Lenuţei. Comentează Rosetti: "Îl cunoaşteţi pe ăsta? E vorba să fie ales preşedintele Academiei." Fraza şoptită s-a auzit până în ultimul ungher al restaurantului. S-a făcut tăcere. Iată o ştire care îi interesa pe toţi. Am întrebat: "Are şanse?" - "Are!", şi ridicînd tonul: "că e securist!" Părea că vorbele l-au ajuns pe candidat fizic, s-a oprit din mers, poticnindu-se... În zadar am mai încercat eu să salvez situaţia: "Securist? Dar nu sînteţi toţi acolo?"

Era dintr-o epocă apusă. Într-o zi îmi telefonează la hotel: "Cinăm împreună diseară. Am comandat o masă pentru ora şapte, la Athenee Palace." La şapte ne întîlnim. Dar sînt probleme. Comanda nu fusese, chipurile, transmisă. Aşteptăm să ne pună o masă, împinşi încolo şi încoace de chelnerii grăbiţi. Cînd ne aşezăm, şeful de sală îl bate prietenos pe umăr: "Parcă te cunosc. Nu eşti cumva de la Piatra Neamţ?" În vinele academicianului s-au cabrat, stirpe cu stirpe, toţi strămoşii, boieri şi vel-boieri: "Eu sînt Rosetti." - "Lasă asta, nu te-am întrebat cum te cheamă. Voiam să ştiu dacă nu eşti din Piatra Neamţ." - "Eu sînt Rosetti!" Dar şeful de sală nu-l mai asculta. La altă masă, bătea pe umăr pe o 'damă bine', probabil o cunoştinţă de la Piatra Neamţ. Dacă aş fi avut o trompetă şi dacă aş fi ştiut să suflu în ea, aş fi intonat cu tot dichisul capriolelor sonore - stingerea.

A fost un om generos care a făcut mult bine. Povestea Ştefan Teodorescu că la Fundaţii, cînd deschidea seiful, ca să ajute fără deosebire pe solicitanţi, Rosetti ţinea cu genunchiul să nu cadă teancurile de bancnote dinăuntru.

Imediat după sosirea mea în Bucureşti, l-am căutat, să-l revăd. Îi sînt recunoscător; el m-a învăţat să cunosc oameni autentici, personalităţi care, ca nişte pîrghii, formează miezul culturii româneşti. Ce puţin timp am stat împreună cu cei ce ne-au părăsit ca Petre Caraman, Ion Nestor, Toto Enescu, Mihai Isbăşescu, Constantin Noica, Petre Ţuţea, Mircea Eliade, Constantin Brâncuşi! Ne-au mai rămas viii, dintre care doamna Zoe Dumitrescu-Buşulenga, în costum conspirativ, s-a străduit să-mi aranjeze întîlniri cu tineri scriitori sau

savanți ca Nichita Stănescu, Ana Blandiana, Ştefan Bănulescu, Aurel Nicolescu.

Despre Țuțea nu pot să adaug nimic în plus față de ceea ce cititorii din tîrg ştiau. L-am mai văzut în preziua morții pe magul solitar. Era stins şi pierdut în grămada de cearşafuri că parcă n-avea trup. Ochii care priveau în altă lume încă vegheau.

Modelul racovenesc

George Racoveanu, teolog temeinic şi gazetar la "Cuvîntul" lui Nae Ionescu, era un scriitor pedant, însă poate cel mai dăruit condeier din exil. Locuia la Freising, ducînd o viață foarte disciplinată ca să-şi păstreze, cum spera el, vîrtuțile oltene. În fiecare după amiază, făcea o plimbare să culeagă flori. Dar în ziua cînd l-am vizitat noi, s-a întors cu mîna goală. Tremura uşor, marcat de un eveniment trăit chiar în ultima oră. Povestea că strînsese pentru noi "un snop întreg", dar împiedecîndu-se de doi tineri ce se îmbrățişau la marginea cărării, goi-goluți, s-a emoționat şi, încîntat, le-a presărat verdeața culeasă peste trupurile lor. Unii nu l-au crezut, alții da. Era stilul său. Hoinărea priceput prin teologie şi artă, poposea în politică, dar focul care-l ardea şi-l definea până la urmă, era tot anecdotica erotică, practicată nostalgic, cu gust şi rafinament citadin, în cîntece bătrîneşti de pe Jiu.

Iubitorii Franței

Pe domnul Basil Munteanu l-am cunoscut la un colocviu 'Eminescu', organizat de o fundație locală, la Veneția. Profesorul, care avea un nume foarte bun în cercurile literare europene, era dus la culcare de doamna sa, dîrză, patriotică şi totdeauna convingătoare. Cînd ascensorul de la palatul în care ei erau oaspeți s-a oprit să-i ia de la parter, cei doi s-au ciocnit nas în nas cu o altă doamnă, nu mai puțin elegantă. Cum o vedeai, te impresiona privirea ei pioasă spre cer, oferindu-ți ocazia de a o urma. Doamna Munteanu, impresionată de apariția plăcută, reuşi la etajul doi să intre în vorbă cu dînsa. La etajul patru, erau prietene şi romînce. La cinci, tot hotelul a auzit cum

cineva ţipa: “Opreşte, Basile, liftul! Să iasă tovarăşa asta care ne otrăveşte cu mutra ei de politruc!”

Acestea, petrecute în anii ’60, ilustrează încă slab cum se desfăşura frontul ţară-exil. Limpezirea adevărului a început să poarte rod atunci, cînd Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca s-au angajat în lupta lor atît de eficientă.

***

Printre scenele din diaspora care mi s-au imprimat mai puternic în memorie este revelionul sărbătorit la Negoiţescu, în noua lui familie. La telefon, îmi răspunde o voce plăcută de moldovean. “Aici Vidraşcu!” Numele îmi strecură o rară nostalgie. Vidraşcu fusese proprietarul uneia din cele mai frecventate cîrciume din Iaşi, ‘La viaţa lungă’. “Ah, domnule Vidraşcu, vinurile celea grozave ...!” - “Vino, să guşti! Eu sînt tata socru.”

Elsa nu era aşa de grăbită, dar ca să-mi facă hatîrul, am pornit mai devreme. L-am luat şi pe Radu ca să cunoască elita literaturii româneşti. Ne-am rătăcit, dar cartierul în care ne aflam gemea de poliţişti prost dispuşi şi muţi, cînd îi întrebam, răutăcioşi, cînd îi rugam să ne ghideze. Unul singur s-a îndurat: “Vă duceţi la tovarăşul colonel, la număr cu soţ?” Nu ştiam ce să răspund. Dar el ştia şi ne-a îndrumat.

Ne-a deschis o mireasă dansînd ca o balerină graţioasă în vîrful picioarelor. “Doamnă, căutăm pe Nego.” Dădui să-i sărut politicos mîna, dar E., cooperînd cu demonul protector al gafelor, m-a avertizat: “E Nego!” Încercai să rîd cu el: “Am auzit că ai şi un socru. Să-ţi trăiască!” Nego îmi răspunse cu ochi suferinzi: “Am şi nevastă!”

În salon dansau, recitau, conversau scriitori, mai tineri şi mai bătrîni, costumaţi sau mascaţi, veseli toţi. O făptură coborîtă parcă din lumea ţesăturilor orientale ne dădu, prietenoasă, bineţe şi ne luă de mînă să ne ducă la ‘tăticu’. Pe lîngă ea eram mici, fragili, încurcăreţi.

‘Tăticu’ trona pe un jilţ mai ferit de hîrjoana musafirilor, lîngă el Nina Cassian depăna o naraţiune despre un film cu Hitler, amestecînd pe alocuri meditaţii sexuale. Fermecat de noblеţea Etei Boeriu, n-am remarcat că tata socru mă poftise să iau loc lîngă el. Cu timpul, Nina a tăcut; încet-încet am priceput ce spunea el. Nu era din

Iaşi şi n-auzise nimic de ‘Viaţa lungă’, în schimb se lăuda cu viaţa lui proprie care se înfiripase din război şi eros.

Povestind cu risipă de gesturi, ne-a prezentat multe din aventurile sale erotice. La fiecare succes viril, scotea din gură un clăbuc mare de salivă care se spărgea cu regularitate în ochelarii mei. În pauza produsă, încercam să schimb vorba că de schimbat locul nu se putea: mă ţinea cu o mînă de fier pe scaunul pe care fusesem condamnat. Ca într-o piesă bine regizată, într-o armonie familiară perfectă, fata lui tăticu - soţia criticului - apărea cu o oală cu bunătăţi, exact după motivul retoric. Povestea taica despre “nişte sîni, măi frate”, ni se servea gogoşi pufoase, şi tot aşa sarmale, pulpă de porc, frigărui, fudulii sau minciunele.

Am îngînat după o împroşcare bogată: “Ai mînă tare, domnule!” Vinul îi înroşise nasul ce părea acum incandescent. “Ce crezi dumneata... cu mînile acestea i-am gîtuit ...” Simţeam că fac eu acum clăbuci: “Cum? Pe cine? Cînd?” - “Pe duşmanii poporului. Cînd a fost de-i zice astăzi insurecţie armată. Ba, unuia i-am sucit capul de tot.” M-am uitat după amfitrioană ... pe o tavă aburindă oferea gurmanzilor un cap de porc rumenit. Musafirii glumeau, rîdeau, într-un exerciţiu disperat de magie, să uite mizeria ce-i pîndea cînd vor ieşi în ninsoarea de afară. Bătrînul hohoti: “Eram de-acuma primar la Ploieşti ... Dar fiindcă a fost cu arme, i-am zis insurecţie armată. Care era duşman, de-l găseam, cînd îl găseam, haiti, un glonţ în ceafă şi goleam scăfîrlia ... Uite, aşa zbura pe pereţi ...” Punctuală, ‘fata lui tăticu’ apăru cu un castron: “Cine doreşte creier pané?”

Evocarea acestor fapte ‘de arme’ provocă lansarea mai multor clăbuci. Ca la o comandă, ne refugiarăm tustrei în WC, am sărit pe fereastră şi duşi am fost! Ce plăcută era burniţa de afară, ce binefăcător vîntul tăios!

Nego ne-a întors vizita. Cînd l-am invitat, după mai multe încercări de sinucidere, să-şi refacă viaţa în Apus, a descins cu soţia pe care a lăsat-o la noi, iar el s-a dus să-şi regăsească prietenii risipiţi prin cele străinătăţi, să-şi facă alţii mai proaspeţi şi mai eficienţi. ‘Fata lui tăticu’, care avea un nume din două vocale, ne-a silit să punem castraveţi la borcan şi n-a lăsat să treacă nici un ceas fără o lecţie de propagandă ca la cadre. Două săptămîni am bivacuat pe culmile

disperării. Dispărutul ne-a telefonat că mai întîrzie... În vocea lui necheza o herghelie întreagă de inorogi...

***

Dacă l-am uita pe Eugen Lozovan, simpaticul romanist, ne-ar blestem din mormînt. Ataşat fidel culturii franceze, a putut călători în străinătate în uniformă de jandarm franţuz ca însoţitor al căpitanului de cavalerie Emilian, un mare răzvrătit, fost prefect, fost avocat, fost luptător în cohortele de muşchetari ale lui A.C. Cuza. Relaţia sufletească fiu/părinte nu s-a ştirbit niciodată. Bătrînul luptător l-a implorat să rîvnească la culmile ştiinţei filologice. Atras de politică, ucenicul, după ce şi-a dat licenţa în litere, s-a schimbat însă. S-a înarmat cu acea încredere în sine, necesară celor ce îşi programează victoriile în cetate. Anumite pasiuni l-au mutat la Universitatea din Copenhaga unde Eugen a construit o citadelă proromână. Dacă, după revoluţie, s-ar fi întors în ţară, ar fi fost cel mai potrivit dascăl în munca de refacere a învăţămîntului distrus de vechiul regim.

Un patron însingurat

Ioan Cuşa. Nu numai prin exil, unde el, către sfîrşitul zilelor, a fost un patron norocos, un mecena angajat în cultură, ci şi prin tot trecutul său eroic, rămîne viu în pomenirea noastră.

La patru ani a sosit în România. Destinul său legat de ai lui, armânii strămutaţi din Grecia, şi-a arătat faţa cînd guvernul român le-a oferit pămîntul făgăduinţei, ‘patria mumă’, sub forma unei gări prăpădite - Nebi Cuius - din Dobrogea. Peste vagoanele neîncălzite suflă Crivăţul săptămîni întregi. Jandarmi severi îi păzesc pe cei întorşi ‘acasă’ ca pe nişte răufăcători. În zadar cerşesc mamele disperate o bucată de pîine pentru prunci. Colonizarea în Cadrilater, în bordeiele părăsite de turci, se petrece în bătaia puştilor bulgăreşti. Harţa cu aceşti îndîrjiţi comitagii, deseori aducătoare de moarte, durează până la o altă strămutare în 1940, cînd bulgarii ocupă Durostorul şi Caliacra, de data asta în sate nemţeşti, aproape de Constanţa.

Întreprinzător şi dezgheţat, Ioan e bun la carte; repede a învăţat şi vorbirea dacoromână. Un singur lucru îl stinghereşte pe învăţător: pronunţia cifrei 55 ... "Să o repeţi chiar şi o viaţă întreagă, până la urmă o vei deprinde!" O repeta şi la Paris. A împlinit 55 de ani şi a murit.

Copilăria se petrece între nesfîrşite lanuri de porumb însorite şi cîmpurile cu pietre şi cu oi. Încet, dorinţa de a ieşi în lume creşte. Primul pas e gimnaziul de la Bazargic, dar urcuşul pe Ceacîrcea spre miezul tîrgului cu geamii şi cişmele înflorite e anevoios, mai ales cînd a plouat; argila cleioasă îţi prinde diavoleşte încălţămintea, şi-o scoate, şi-o îngroapă.

Mai tîrziu, la Constanţa, mărişor, e chinuit de descoperirea sexului opus. Fetele de la liceul "Domniţa Ileana", se spovedeşte el peste ani Domniţei Ileana, călugăriţă la mănăstirea ortodoxă din Bussy en Ote, i-au răvăşit viaţa. Tatăl său, din viţa celnicilor, intervine, pentru prima dată preocupat de educaţia morală a fiului; îl ameninţă cu incizia radicală a pricinii păcatului: "O s-o tai să ţi-o pun pe frunte!"

Anii de universitate la Bucureşti stau sub zodia Cancerului. Urmărit de securitate (un frate de-al lui este chiar ucis), trece în Iugoslavia, unde îl aşteaptă internarea în lagăr şi munca silnică în minele de cărbuni bosniace. Fuge în Austria, e arestat la Salzburg şi petrece astfel cîteva luni în oraşul lui Mozart.

L-am cunoscut la Paris, cînd ne întîlneam în fiecare zi, undeva pe cheiul Senei, unde o asociaţie de ajutor pentru săraci dădea o masă pe degeaba. Aşteptai la coadă până se făcea loc la mese pentru o nouă serie. Sorbeai un castron de supă sălcie, dar caldă, mulţumeai bucătăresei şi plecai ca să aştepţi prînzul de a doua zi. Ioan m-a învăţat să vin mai devreme: în seria unu' 38 de norocoşi căpătau ca *entrée* şi o coadă de peşte.

Începînd din facultate, datorită geniului rasei sale armâneşti, a ştiut să facă economii, să 'mişte' banul. Lipea, noaptea, afişe, făcea curăţenie în cămine. Ca reprezentant al unei firme americane de birotehnică, colinda stradă cu stradă, magazin cu magazin, căutînd clienţi. Anumite maşini de calculat de pildă, cereau nişte imprimate standard. Ioan a închiriat o tipografie de la un bătrîn cumsecade, asigurînd şi livrarea acestora. Peste puţin s-a împrumutat şi a înfiinţat

la Corbeil, într-o veche fabrică de tutun, propria imprimerie. Nu i-a fost uşor nici atunci cînd începuse să scape de datorii. O mafie de foşti colonei iscusiți în afaceri, pusese ochii pe întreprinderea atît de bine organizată şi promițătoare. Pe noul proprietar, străin, voiau să-l cumpere sau să-l distrugă. S-a luptat cu o concurență sălbatică. Nu i-a fost frică.

Prima soție i-a deschis gustul spre deliciile culturii, a doua i-a înseninat ultimii ani.

Doarme în cimitirul de la Eygalières, în sudul Franței, unde îşi construise o vilă, aproape de Pierre Emmanuel. Pe mormîntul de piatră un trandafir se agață, încercînd să ascundă, să înăbuşe puținele litere ale inscripției în română: Hristos a înviat!

Intervenția lui Policarp

Policarp scurtă o pauză, devenind pe neaşteptate mai sever:

- *Crezi că ai spus tot?*

- Nu. Cu toate eforturile tale, rolul de arbitru ți-a reuşit mai bine decît cel de observator. Intenția mea a fost clară. Ce ai dorit tu, spovedanii senzaționale? Nu m-ai întrebat nimic. Te-ai mulțumit să mă asculți şi să mă judeci cu asprime. Nu sîntem noi una?

- *Nu. Eu ştiu de două persoane. Eu şi tu, tu şi eu. Fii atent la ce-ți spun. Cine ştie, cînd ne vom mai întîlni. Află că nu te-am criticat în nicu un fel ... nu e simplu să pui întrebări potrivite.*

- Potrivite sau nu, o să vedem la urmă. Bănuiesc că noaptea asta nu vom dormi acasă. Îl aştept eu.

- *Pe cine?*

- Pe Iv. Pe cine altcineva? L-ai uitat?

- *Nu, nicidecum. mă căuta poliția. Era la liturghie.*

- Te-ai ascuns după un preot gras de care te-ai ținut până ce acesta a intrat în altar. Lumea rîdea cu gura până la urechi. Securiştii, nedumeriți, au scăpat; au ieşit cu zilele în mînă.

Am ales crîşma de peste drum, cînd mi-ai spus tot ce ştiai despre lucrătura oamenilor politici în exil, despre luptele intestine între partidele care se recomandă ca reprezentanți legali ai opoziției

din țară, despre certuri şi trădări. Atunci mi-am dat seama cîtă naivitate posedam.

Fondul național

Dintre oamenii politici stabiliți în centrele importante ale mapamondului, activi în tratative serioase sau în manevre penibile, am cunoscut prea puțini. Diaspora era frămîntată de misterioasa problemă a 'fondului național', acea sumă, în unele versiuni slăbuță, în altele astronomică, pusă la adăpost de Mihai Antonescu către sfîrşitul războiului pentru a crea în Occident o rezistență puternică împotriva viitorilor ocupanți. Se pare că numai lui Pamfil Şeicaru, care a fost din timp în Spania, i-a fost dat să apuce o grămăjoară de dolari din care a trăit în tihnă o bună parte din sejurul său în Spania. Cei 'bine informați' ştiau la ce bănci portugheze sau engleze s-a depus valuta. Totul era prevăzut într-o rînduială perfectă, chiar şi o rețea clandestină, o cărare de la Arad la Budapesta, Viena, Salzburg, Bonn, până la Paris. Pe acest făgaş erau aşteptați cei aleşi să reprezinte România în străinătate. Lista prevedea, ca în catastihul lui Noe din Sfînta Scriptură, cîte cinci arheologi, cinci teologi, cinci pictori, cinci sculptori, cinci matematicieni şi aşa mai departe. N-a venit aproape nimeni din cauză că unii dintre cei chemați n-au putut să plece şi, pe urmă, ghizii din prima parte a parcursului au fost lichidați de contrabandişti de meserie care au cerut plată suplimentară de la nefericiții fugari. Cine nu plătea era denunțat jandarmeriei.

Pentru mulți refugiați fondul național devenise un mit; visau haznaua cu gologani a măgarului din poveste. Nimeni n-a ştiut unde şi cînd s-au terminat banii.

Grădina ursului

Au mai rămas cîteva urme ca un fel de patrimoniu al exilului, al pagubei, al destrămării, al pierderilor. S-a străduit Fundația 'Regele Carol I' de la Paris cu buletine, burse, conferințe, congrese şi tot ansamblul de preocupări ştiințifice în care scriitorul fălticenean

Theodor Cazaban excela ca mentor, precum în domeniul presei culturale Virgil Ierunca. Activitatea acestuia se leagă de rîvna ordonată a Monicăi Lovinescu care, un sfert de secol, a vegheat cu demnitate şi curaj asupra culturii române, păzind-o ca pe o adevărată 'grădina ursului'.

Dar, ca într-un blestem peste taberele politice, stipendiate sau nu, s-a coborît dihonia clasică sub forma unei fatale substituții - duşmanul din țară era înlocuit prin camaradul din exil.

Am colaborat în anumite chestiuni politice cu cei mari ca domnii Fărcăşanu, Crihan, Boilă (redactorul ziarului de propagandă românească în limba franceză - *La Nation Roumaine*) şi Vişoianu, cel din urmă preşedintele Comitetului național, căzut nu odată în plasele Securității călătoare.

Apariția inopinată a generalului Rădescu la Paris şi crearea unui alt 'comitet național' a încurcat fatal țele politice. De fapt, singurul român care s-a impus cu adevărat în vest ca om politic, a fost Grigore Gafencu. Vorbitor desăvîrşit a multe limbi şi înțelept, el putea să adune în toate capitalele la o conferință cu public numeros, zeci de miniştri şi diplomați, ca de exemplu la Bonn, într-o societate bornată şi închisă la problemele Răsăritului. Ar mai fi de adăugat că cei care au scris opere pertinente, au făcut-o într-o substituire norocoasă, respectînd capriciile Parisului. Mesajele venite din cercul închis (al elitei) dovedesc că Franța oferă tehnica succesului care se numeşte 'substituire', contrar spiritului nordic, teuton: "Fii tu însuți!"

Din cărți

Deşi Policarp s-a opus, am introdus dintr-o altă scriere mai veche două pasaje din scrisorile părinților către 'fiul risipitor'.

Mama

"Dragul meu băiet, îți scrie mama ta plină de grijă, cum trăieşti tu printre străini, dacă eşti sănătos şi cumpătat. Tare mă tem că preumblarea ta te va ameți şi să ştii că tatăl tău este dunăre de

mînios pe tine pentru scrisorile ce le trimiți, dar nu cumva să afle că ți-am scris eu ca să-ți spun ce gîndeşte.

El observă cu mare temere că umbli tot prin biserici papistaşe şi, de cînd ai plecat, n-ai intrat într-una de-ale noastre pravoslavnice; oare nu sînt pe acolo? Tot aşa se cainã bunul tău tată că stai cam mult prin cîrciumi şi că n-ai suferit să-ți fie însoțitor canonicus Schuller. Ai făcut aşa ca să se despartă de tine. El nu crede că dumnealui, canonicul, a plecat cu de la sine voință, fără îndemnul tău. Basmul că este şi un suflet de femeie la mijloc, nu se poate închipui; noi îl cunoaştem foarte bine, altminteri nu ne-am fi înțeles să-i plătim salariu ca să te însoțească. Supărat mai este tataia că scrii despre muzee şi castele, dar despre viața localnicilor nu sufli un cuvințel. Creşte păpuşoiul şi pe acolo? Ce dau oamenii la vaci de mîncare? Oi sînt? Pîine este? El a aşteptat să trimiți şi un gînd pios către Natalița, care ți-a fost logodnică şi acum doarme somnul de veci în cimitirul de la Lămăşeni. Cu prea mare uşurință te-ai legat de acea nemțoaică, Josefa, fără să ne întrebi, fără să o cunoaştem şi noi. A cui fată este? Dar zugravul acela, Kaulbach, e un om gospodar? Are fata zestre?"

Tatăl

"Fecioru' tatei, îți scriu aceste rînduri, dorindu-ți sănătate şi desfătări destule. Dar să nu afle mama ta ce-ți spun că n-o să mai am pace în casă. Scrisorile tale trimise nouă, la nepoți şi nepoate, le-am citit cu toții, iar eu am fost cel mai bucuros că ai putința să vezi țări şi oameni altfel decît la noi, să-ți înmulțeşti cunoştințele, să ai linişte şi plăcere în ceea ce faci. Aproape că te invidiez. Eu n-am avut parte să ies în lume; muncă şi iar muncă, legat de gospodărie ca boul de tînjală. Veseleşte-te, Enăchiță, şi zburdă! Lasă grijile pe noi! Îmi pare bine că ai descoperit o ființă atrăgătoare, pe Josefa. Să-i spui că o iubim şi că o aşteptăm pe la noi. Cînd eram la gimnaziu la Cernăuți, am cunoscut şi eu o nemțoaică, Matilda o chema. Mai mult nu-ți mărturisesc, doar oftez.

Am rîs cumplit cînd am citit pățaniile canonicului. Dacă mai afli ceva, vesteşte-ne pe loc.

Morţii cu morţii, viii cu viii. Logodnica ta care te-a părăsit nu-şi doreşte de acolo unde este, din rai, decît să-ţi trăieşti traiul tău cum ţi-a fost menit. Scrie-ne cît mai des ca să ne îndulcim şi noi în părerea că te însoţim."

Memorial

Centrele universitare, în care ideea românească a iradiat şi s-a menţinut într-o poziţie onorabilă, blamînd acel amestec de fraternizări false cu care sîntem obişnuiţi, şi-au păstrat până astăzi importanţa. În procesul de memorizare a celor care au închis ochii printre străini, se include o durere infinită. Cît ar fi putut dărui României mintea şi faptele lor! Aceste pierderi se înscriu în inventarul distrugerii sistematice a valorilor autentice, fără să concureze, bineînţeles, în număr şi intensitate cu acelea pomenite în "Memorialul Durerii". Persoanele numite aici formează un careu nedespărţit de vii şi morţi, în sfîrşit laolaltă în avatarurile istoriei.

În Italia au activat: latinistul Demetrio Marin la Bari, la Palermo Petru Iroaie, cernăuţean, din şcoala lui Leca Morariu, etnologul Teodor Onciulescu la Napoli, Ion Guţia, sîrguinciosul eminescolog la Roma, Petre Ciureanu la Genova sau Claudio Isopescu la Roma şi la Livorno.

În Spania, la Madrid şi Salamanca: George Uscătescu, priceputul explorator al zăcămintelor filosofiei, A. Răuţă, împărţind munca sa între comerţ şi ştiinţă; I.G. Dimitriu, reîntors mai tîrziu la Nürnberg, unde desfăcuse cortul şi Ion Popinceanu. Se pare că Aron Cotruş, cîntăreţ semeţ al latinităţii, n-a fost prea mulţumit de ospitalitatea iberică. S-a dus să moară în America; la mormîntul său se întîlnesc regulat cititorii săi, vorbesc cu cel zidit în ţărînă şi se întorc la casele lor mîngîiaţi.

La Paris, George Ciorănescu, mutat apoi la München, mereu juvenilul Titus Bărbulescu, Virgil D. Vasiliu, un poet singular, N. Beldiceanu, medievist, ca şi Emil Turdeanu, Paul Costin-Deleanu, ideologul conservatorilor.

Portugalia a însemnat limanul libertății pentru N.I. Herescu, poet, fost profesor de limbi clasice la universitatea din Bucureşti, preşedinte al Societății Scriitorilor Români. S-a stabilit la Lisabona, ca şi latinistul Victor Buescu, etimolog şi poet

Cît priveşte pe Constantin Noica, vestit filosof şi pedagog strălucit, datorită atitudinii sale neconforme cu politicienii din țară, a fost considerat de foarte multă lume ca cel puțin disident dacă nu chiar emigrant. A preferat să-şi clădească singur o universitate la Păltiniş.

Harta lumii arată şi alte țări şi oraşe în care personalități din exil, migratoare, au creat opere şi drumuri de acces în țara noastră, cum ar fi: Dimitrie Găzdaru la Buenos Aires, Ştefan Baciu la Rio de Janeiro şi în Insulele Hawai, N.A. Gheorghiu la Lyon, Eugen Lozovan la Copenhaga, Haralambie Mihăiescu la Frankfurt, Ştefan Teodorescu la Heidelberg, Octavian Buhociu la Bochum, Alexandrina Mititelu la Padova. Am citat mai sus pe Horia Stamatu, care, în pelerinajele sale de la Santiago de Compostela sau Majadahonda, a lectorat pe unde a putut; a schimbat odată postul destul de bănos cu Octavian Vuia, trimis de tatăl său în toiul războiului să învețe filosofie la Heidegger. Ar mai fi Nicu Caranica, poet talentat, totdeauna răzvrătit, amestecînd în orice mesaj cîteva drame de reproş. Sau titanicul Eugeniu Coşeriu, cel ce a schimbat mersul ştiințelor limbii. O sursă pretinde că şi Eugène Ionesco ar fi dăscălit prin sudul Franței, la Marsilia sau la Aix en Provence.

S-au evidențiat, rătăcind din țară în țară, Petre Vălimăreanu, cu revista sa 'Vatra', foarte populară în cercurile de dreapta, deşi conținea cele mai aspre comentarii despre Horia Sima. Sau Dan Petraşincu, devenit respectabil scriitor italian, şi Nello Manzatti, creator a numeroase cîntece de muzică uşoară.

Alexandru Gregorian a schimbat multe caftane, 's-a bătut' cu ocupantul din țară, a condus secția română de la Radio Free Europe, unde a domnit cu deosebită competență, întrecut doar de Noel Bernard. Au mai rămas diplomați de meserie, învățați cu fotoliile de ambasadori în Occident, precum funcționari de stat trimişi în misiune în străinătate, ofițeri care au învățat regulile strategiei prea tîrziu: general Ion Gheorghe, general Platon Chirnoagă, colonelul Alexandrescu, Mihai Sturdza, N. Petrescu Comnène, Traian Gallin,

Constantin Sporea, Anghel Rugină, Ion Rațiu, R.C. Portocală, Ghiță Ionescu, Walter Biemel, Wladimir Paskievici.

Tipul clasic de consilier de taină, Mihail Fotin Enescu a fost o personalitate pitorească. În marile metropole europene s-a agitat cu dîrzenie în inițiative superinteligente, dar fantastice, instruind şi împărțind neamurile după o închipuită baghetă de dirijor în care credea. Milita pentru Garda de Fier spălată de sîngiuiri şi curățată de deşeurile antidemocratice. A fost secretarul prințului Nicolae, pe care, antrenîndu-l la riscante înfăptuiri culturale, cu generozitate l-a sărăcit.

La Centrul Românesc de Cercetări de la Paris n-au reuşit să se afirme ucenicii lui Mircea Eliade: Leibovici şi Zigmund-Cerbu pentru că moartea i-a răpit prea devreme.

Delfinii

Dintre membrii familiei regale, au fost aproape de amarul refugiaților români, principele Nicolae şi domnița Ileana, copiii reginei Maria şi ai regelui Ferdinand. Se considerau români. Şi-au împărțit averea lor, cît au mai avut, cu săracii din numeroasele lagăre din Germania. Vizitele prințului la aceştia au provocat deseori confuzii şi încurcături, cîteodată pline de haz. Lumea se sălbăticise, monarhia era socotită ca un basm. Unde mai pui că prințul umbla neprinciar îmbrăcat, prefera o ținută simplă, sportivă. Cînd a vizitat capela de la Sèvres - simbolul gratitudinii noastre pentru Franța care ne-a acordat azil politic - a fost primit de foarte încîntatul Paul Evdokimov. Venise însoțit de secretarul său de pe atunci (parcă Mătăsaru), un fost diplomat, îmbrăcat în *cutaway*, cu ghetre şi gambetă. Evdokimov, crezînd că acesta este prințul, a cerut voie să-l îmbrățişeze, i-a arătat o tabacheră de aur, dăruită de țarul Nicolae (naşul prințului) pe "cîmpul de luptă" (unde?, cînd?) şi abia atunci cînd l-a rugat să semneze în cartea de aur a comunității, a înțeles confuzia. Şi-a şters cîteva lacrimi monarhice şi i-a invitat pe amîndoi la o vodcă imperială.

Îi plăcea Prințului Nicolae să stea de vorbă cu țărani autentici. Odată, s-a întîlnit la Braunschweig cu nişte maramureşeni ce fuseseră

trimişi de unguri ca lucrători ‘voluntari’ în Germania nazistă. I-a apucat pacea acolo şi acolo au rămas. L-a impresionat vorbele vătafului lor: “Luminăția ta, drăguțule, du-ne acasă, la România, că s-a pus pace!” - “Nu vă pot fi cu nimic de folos. Adresați-vă consulatului român de la Berlin!” - “Am fost şi acolo, degeaba”, povesti bătrînul. “Era un chip pe perete cu împăratul cel nou şi noi am întrebat cum îl cheamă. Dar consulbirăul ne-a spus că s-au gătat împărații şi că pe zid e o femeie. Şi nu l-a răbdat Dumnezeu pe guratecu’ şi ludu’ de Vasîi că a zis în gura mare, ‘dar hîdă-i potca’. S-o înfuriet birăul şi ne-o dat afară. Te rugăm acum pe Măria ta să ne ajuți, că poată domnuca asta hîdă s-o fi cunoscînd cu şogorița ce-ai avut-o, fie-mi iertat, țiitoarea regelui Carol, or fi ceva rudă ...” Aşa au aflat maramureşenii de la Braunschweig de Ana Pauker. Toți cei de față, care n-au înțeles despre cine e vorba, s-au mirat că prințul a izbucnit în rîs. S-au potolit şi au rîs şi ei ciocnind un păhăruț de palincă cu vlăstarul casei de Hohenzollern.

Dăruind compatrioților săi ce putea, le spunea acelora care erau ruşinați de foame, “sînt banii voştri. Noi de la voi i-am luat”. S-a avîntat în multe acțiuni culturale precum Centrul Românesc de Cercetări de la Paris, Fundația de Cultură de la Freiburg, înființată pentru pomenirea soției sale, ajutoare pentru edituri şi gazete româneşti, burse, congrese şi diferite sărbătoriri. Cu educație engleză, prefera un stil adunat, departe de înfloriturile şi flecăreala balcanică, simplu şi sincer. Dorea să ştie cît mai multe despre țara al cărui fiu se declara şi răspundea fără ocoluri la întrebări despre ponoasele vieții lui. Aşa am aflat că el, împroşcat cu noroi de o presă năimită chiar de Majestatea sa Fratele şi condusă de Țepeş-Vodă-Arghezi, obişnuia, după orice cursă de automobile cu şoferii de taxiuri din Bucureşti, s-o termine cu o bătaie zdravănă la Băneasa. El spunea că, în regimul de atunci, o sesizare din partea sa la poliția capitalei, ar fi nenorocit multe familii din care nişte bătăuşi notorii au îndrăznit “să ridice mîna asupra progeniturii de sînge albastru”. Era un bun boxer, dar fair play era deviza sa învățată de la britanici.

Carol II care vedea pe fratele său ca un concurent foarte periculos la tron, a încercat prin toate mijloacele să-l îndepărteze de simpatia poporului. O bună ocazie a fost pentru Suveran căsătoria lui

Nicolae cu inimoasa fată a unui cîrciumar valah, Ioana, deci o legătură morganatică, prilej de a-l exclude din familia regală. Retras în Franța şi apoi în Spania, a pierdut în Elveția ultimii bani investiți la sfatul secretarului său, M.F. Enescu, într-o fabrică iluzorie care din prafuri făcea... praf. Aveam destule motive să fiu sceptic. Am participat la naşterea Fundației Culturale şi m-am străduit să nu moară. Închiderea ei m-a scos din fire. Scrisorile primite de la Alteța Sa încercau să mă redreseze: "Deşi eu nu sînt român de sînge ca tine, nu voi abandona nici o clipă România, țara noastră pe care o iubim." Arăta că surghiunul lui datează de mai multă vreme, exagerînd un pic în dorința lui de a ne dovedi că şi el e ca noi. Ultima umilință suferită de el adînc a fost răspunsul negativ al mareşalului Antonescu la cererea sa de a se înrola în armata română care în 1941 se pregătea să elibereze Basarabia.

Ajuns în cercurile acestea oarecum străine mie, n-am avut linişte până ce nu i-am văzut împăcați pe copiii cei mai îndrăgiți de Regina Maria, mama lor, Nicolae şi Ileana. Am păstrat rîndurile Domniței care îmi mulțumea pentru inițiativă.

Despre principesa Ileana am mai scris. În timpul cînd era novice la mănăstirea din Bussy en Ote, treceam pe la Cuşa şi ne duceam la locul ei de ascultare monastică. Vai, cîte ceasuri am rîs împreună, ea întinerită şi curățată, cu grija de a nu supăra pe Maica stareță, o rusoaică îndelung vorbitoare, din a cărei cazanii nu înțelegeam nimic. Foarte multe planuri de a scoate o revistă, de a face o bibliotecă română teologică şi universală, s-au înecat, cînd maica Alexandra a trecut oceanul. Din acele timpuri de la Bussy, îmi vin în minte numeroase istorioare din ceasurile de taifas de atunci. Singura care mustea de pîrdalnica bîrfă națională se referea la Drăgan, milionarul de la Milano. În versiunea mea sună cam aşa: Doamna ministru Gafencu, soția lui Grigore, ne-a tras într-o după-amiază un perdaf aspru (lui Cuşa şi mie) că lăsăm străinii să ne ia româncele din diaspora, că păcătuim prin lipsă de patriotism masculin. "Ce fel de bărbați sînteți?" Înflăcărați de vorbele doamnei Blanche, am început să devenim patrioți. Cum şi de unde? O înrudire cu familia regală nu părea posibilă. O încercase Iosif Constantin Drăgan, care s-a prezentat domniței Ileana la Viena şi i-a cerut o fată în căsătorie. "Pe care?" -

“Indiferent, alteță, că bani am!” Domnița l-a dat afară. În grădina lui Cuşa de la Corbeil, o ascultam pe cînd se amuza, asistată de fiica ei, ducesa de Württemberg, învîrtind o namilă de batal la proțap. Se pare că scena pețitului fusese foarte comică fiindcă rîdeau amîndouă cu mare poftă.

Românii ‘de pretutindeni’

Împărțiți în multiple bisericuțe, refugiații rămîneau fiecare în comunitatea lor, fără legături cu aborigenii. Un număr restrîns dintre ei au reuşit să iasă dintr-un ghetto învechit, neroditor. Am cunoscut pe Virgil Mihăilescu, directorul Bibliotecii Române din Freiburg, o victimă a propriei încăpățînări creative, care, îndemnînd pe toți, cerînd, impunînd, obținînd cu sobrietate deschiderea pungilor mai mari sau mai mici, a reuşit să facă din două cărți o bibliotecă bogată şi o instituție promițătoare.

Menit să urce cît mai sus pe treptele succesului, la un nivel mai ridicat, a rămas cu modestie stăpînul unei case cu tricolor ce plesneşte din încheieturi de lucrurile strînse între pereții ei: cărți, broşuri, albume, tratate, hărți, manuscrise, sculpturi, drapele, fotografii, ceramică, documente, icoane şi alte obiecte bisericeşti, şi, în inima lucrurilor, urna cu cenuşa unui desțărat.

***

Din tagma profesorilor îmi mai amintesc de personalități pe care nu le-am frecventat destul, aşa e N. Djuvara, educator în Nigeria, Braga la Saarbrücken, Busuioceanu, poet şi istoric de artă în Spania, ca şi medievistul C. Marinescu. Deasemena Emil Panaitescu la Roma, V. Veniamin la Paris, Comaniciu la Strasbourg, Grigore Manoilescu la Buenos Aires. Dintre cei din America nu l-am cunoscut decît pe N. Iliescu, un italianist foarte apreciat în SUA. Alte celebrități în afară de Mircea Eliade ar fi Scarlat Lambrino în Portugalia şi Ion Protopopescu în Argentina.

Românii din America s-au menținut datorită activității parohiilor foarte vii. Au creat o episcopie în 1975 şi şi-au adus un arhiereu slujitor în persoana Prea Sfințitului Valerian D. Trifa. Un bun

organizator, o valoare spirituală excepțională, a scos comunitatea ortodoxă româno-americană dintr-un provincialism secular. Cu ajutorul guvernului comunist de la Bucureşti s-a făcut una dintre cele mai scabroase nedreptăți. Arhiepiscopul a fost silit prin sentință judecătorească să părăsească SUA. A murit în exil, la Lisabona.

Fuga de-acasă

Cînd nimeni de-ai casei nu mă zărea, mă furişam călare până la poartă şi mă ascundeam în pădurea de crini, apoi pe sub poarta largă pentru căruțe, ieşeam în stradă. Potriveam încă odată şezutul pe vargă si şopteam ca la urechi: "hi, căluțule, hi!" Explozia de energie pricinuită de vorbele mele provoca deseori căderi dureroase, julituri şi zgaibe. Le duceam cu mîndrie. Cum aş fi putut să mă înfățişez camarazilor mei de joc cu o piele de orăşean fără nici o zgîrietură?

Godenii aveau de puțină vreme un cîine lățos şi mereu lătrător. De se lua după mine, mă băga în păcatul greu de a-mi bate calul. Mă ierta cam la acelaşi loc, la fîntîna lui Hoişe unde, cal şi călăreț, ne adăpam amîndoi din ciutură.

Dacă Leizărică era acasă şi bine dispus, îmi deschidea poarta, ca să mă duc prin grădină la moş Haraşpuc, cel cu un braț pierdut în război, la Turtucaia. Îmi dădea faguri de miere să mă fac tare. De acolo tăiam crăci pentru coliba noastră. Haraşpuc ne făcea din crengi de tei fluiere melodioase.

Mai departe pe drum, mă oprea moş Tărăboi:

Măi băiete, băiețele,
Umbli noaptea fără stele;
Umbli noaptea fără lună,
Vii acasă c-o minciună.

Ilinca, soția lui, îl mustra pentru cuvîntul grosolan, minciună, şi propunea o altă versiune pentru ultimul vers: "Vii acas' c-o veste bună."

Bădia Mihai

Urcam domol spre Rădăşeni. Oboseam exact în faţa casei lui. Stătea pe o bancă nemişcat ca o statuie "domnul care scrie cărţi". Mi-era frică să mă apropii de el sau să-l trezesc. Dormita cu ochii deschişi privind în zare munţii. În imaginea de diferite nuanţe de albastru recunoşteam, la mijloc, grav, Ceahlăul, terifiant şi întunecat. Doream să văd şi eu *ce vede el*. Domnul "care scrie cărţi" se ridica încet, îşi aranja cămaşa de in peste burta proeminentă şi pleca fără să fi spus un cuvînt. Cînd intra în umbra plopului, despre care aflasem că urcă până în cer, la Dumnezeu, mă aşezam pe banca lui Sadoveanu şi mă uitam, mă uitam ...

Cînd am trecut graniţa şi în locul tricolorului românesc am văzut unul străin, am înţeles că am părăsit ţara mea. O clipă am ameţit şi în căldura înăbuşitoare a unei toamne văratice, am închis ochii şi am văzut marginile tîrgului larg deschise vîntului şi soarelui, pînă în Broscărie, unde canalele verzui marcau figuri geometrice. De ce, în ora solemnă de plecare în lume, nu mi s-a arătat un alt tablou schiţat din oracolele viitorului? Şi mă întreb pînă azi, de ce tocmai această imagine a pierdutei copilării m-a mîngîiat şi mi-a dat putere să călătoresc.

Studii şi studenţie

N-o să mă supăr, dacă unii mă vor condamna că am plecat de la fermierul unde fusesem angajat ca argat. Era un om simplu, dar generos. Nu ne certa, nu ne îmboldea să lucrăm mai repede, cum obişnuiau alţi patroni, ne procura chiar ziare să le citim. Deşi aceasta era un lucru grav care se pedepsea drastic, stăpîna casei ne răsfăţa cu saci întregi de proză şi de versuri interzise. Ne părea rău că nu puteam păstra toată presa după eliberare.

Mă scol, mă îmbrac. Vreau să mă duc la poştă să văd, dacă nu mi-a sosit vreo scrisoare. Ies pe stradă, adică pe munţii de moloz. Aud pe d. Başotă strigînd după băieţii din grupa lui, rătăciţi prin Renania inferioară. Tocmai pe el n-aş avea chef să-l întîlnesc. Nici acasă nu

voiam să rămîn. După deal, veneau nori întregi de o muzică bizară. Mergeam fără întrerupere, fără să-mi fie cald sau rece, mergeam fără să-mi dau seama că mai este o bucată de pastramă în dulap. În fața mea un domn serios adus de spate, cu o gaură enormă în ciorap. Mă gîndesc: trebuie să fie un profesor. Am ghicit. Am intrat amîndoi la rectorat. Eu mă duc şi întreb pe secretară al cui a fost piciorul cu ciorapul rupt. Sînt emoționat. E marele latinist Bizer. Jocul 'de-a v-ați urma' îmi place. Ies. Ce îmi pasă? Sînt liber, mîine mă înmatriculez. Duc pe prietena mea, librărița, la locul de muncă, nimeresc pe un şantier unde studenții curăță cărămizi de moloz ca să-şi reclădească institutele. Un polonez mă întreabă de o stradă. Asta mă măguleşte. E taman strada cu rectoratul. Îl conduc, binevoitor, şi-l întreb, la rîndul meu, de o cameră de dormit. El îmi explică, eu nu înțeleg nimic. "Ce facultate tu?" - "Nu ştiu." -"La Krisztina numai intelectuali." - "N-am actele de la înscriere." - "Tu cam prost. Trebuie făcut şmecherie. Cum ți-a plăcut universitatea?" - "Caut o cameră de dormit." Polonezul, prietenos, îmi scrise adresa pe o foaie ruptă dintr-un caiet şi începu să-mi explice drumul, cînd trecerea unei doamne ne întrerupse. Era o ființă din altă lume. Nu îmbrobodită cu tulpan ca toate femeile întîlnite, nu încălțată cu bocanci sau cizme prăfuite; nu trăgea după ea un cărucior cu cărbuni sau cu căldări de apă. O pălărie *fin de siècle*, pantofi florentini, un taior Danielle Darieux - îi veneau toate de minune, impresionau fără să provoace. M-am luat după ea: "unde te duci, Donna Alba?" De pe Koblenzer Straße a cotit pe strada Joachim şi la nr. 18 a intrat. Am citit plăcuța de metal de la sonerie: Ernst Robert Curtius. O lumină caldă s-a aprins după perdele, înăuntru, sub rafturi de cărți îmi zîmbea îmbietor Goethe, în chip de bust alb.

I-am promis că nu peste multă vreme voi suna şi eu la acea uşă, fermecat de sunetul clopoțelului ...

Deoarece clădirea universității fusese complet distrusă la un bombardament aerian, seminarul de romanistică era adăpostit în locuința profesorului Curtius. Cu legitimația nou-nouță de student, m-am dus şi am sunat la uşă. Doamna tocmai ieşea. Încurcat, i-am blocat drumul, dar n-am reuşit să-mi cer iertare. Ea era desigur obişnuită cu asemenea reacțiuni la adulți; îmi zîmbi ocolindu-mă şi-mi ură pe franțuzeşte: "Bon travail!" Două luni, seară de seară, am încercat să

introduc în aceste două cuvinte (de ce în franceză?) o enigmă, un mesaj codificat, o chemare.

M-a primit asistentul, Horst (mai tîrziu un romancier cunoscut, mort foarte tînăr), şi i-am cerut voie să împrumut cărţi. Ce anume? Am ales o introducere uriaşă în fonetica franceză, am semnat şi am plecat. În coridor mai stăruia un parfum primăvăratec de liliac. Nu trece multă vreme şi primesc o carte poştală de la asistent să mă prezint cu volumul împrumutat. Vin. El îmi ia 'Introducerea' din mînă, bate la uşa camerei cu bustul: "A venit studentul care a depăşit termenul de împrumut!" Curtius, ca o furie, intră şi îmi ţine o predică fulgerîndu-mă din ochi: am sfidat încrederea acordată şi am ţinut cartea mai mult de o săptămînă, deci, am dovedit că - egoist - nu mă pot încadra într-o comunitate, că nu mai merit să fiu ajutat şi deci mi se interzice intrarea în seminar ... Gesticulînd cu cartea, iată că-i cade din mînă şi alunecă pe parchet mai răsturnînd şi o scrumieră. O ridic, o scutur de scrum şi o mîngîi: "Carte săracă, suferi şi tu pentru nesocotinţa mea... mă întreb cine poate citi o bucoavnă aşa de plicticoasă numai în şapte zile ..." Curtius continuă să strige: "Afară! Să nu te mai văd pe aici!" şi ieşi trîntind uşa. Aiurit, îl întreb pe asistent: "Acesta a fost Curtius? Marele Curtius? Nu cred." Horst voia să scape de mine: "Aţi înţeles, nu mai aveţi dreptul!" mă înroşisem: "Marele Curtius, chiar el? Daţi-mi un sfat, nu există vreun purgatoriu, fiindcă ideea de a reveni în acest paradis mă incită. Curtius s-a ocupat de purgatoriu la Dante; dacă îi recitesc studiul, poate găsesc vreo portiţă să scap din infern." - "Încercaţi la biblioteca universităţii, cînd se va reorganiza ..." Am ieşit întristat. Uşa cabinetului spre coridor era deschisă. 'Marele' îmi făcu semn să intru: "Cine eşti? De ce te-ai decis pentru romanistică? Ai avut dreptate, o carte mai plicticoasă ca asta nu există." Astfel a început una dintre cele mai luminoase legături de prietenie de la maestru la învăţăcel. M-a trimis cu recomandaţii în Franţa spunînd că numai acolo pot răzbate românii. M-am dus. N-am stat. Nu l-am ascultat.

***

A venit apoi vremea să las călătoriile, vizitele, chefurile şi toate acele obiceiuri care şi-au aurit libertatea. Am lipit pe uşa mea din

cămin un îndemn pentru cei ce mă vor vizita: “Zburdați aiurea”. Nu pot să mă plîng că m-au părăsit toți, dar camera se urîțea singură de singurătate.

Astfel m-am dus la Curtius şi i-am cerut sfatul. El mi-a propus ca subiect de teză “Elementele latine în Purgatoriul Divinei Comedii” cu anumite condiții: să termin lucrarea în şapte luni, să număr latinismele şi să ajung la cifra cea mai ridicată din toate critica literară, să scriu o lucrare despre Dostoievski şi să clarific locul lui Eminescu în istoria Europei. Cu tot respectul meu pentru maestru şi conştient că pierd o ocazie rară de a parveni, nu m-am angajat. Cîteva zile am fost ca mort. Mai puteam da roata înapoi? Bugiulescu mi-a demonstrat că nu e adevărat ce se spune în privința asta şi că poți să te anunți cînd vrei la examen, dacă ai dosarul corect.

Mi-am adus aminte de profesorul care, intrînd la universitate, s-a purtat cel mai omeneşte cu mine. M-a apărat față de naționaliştii de dreapta şi de stînga, m-a informat de tot ce se întîmplă în România - avea relații foarte bune cu oficiile de presă - şi a încercat la orice eveniment cultural să mă scoată în lume, să mă lanseze. Paul Menzerath, foneticianul *number one* din lume, a avut o soartă nemaipomenit de grea. Văduv în tinerețe, expulzat din Belgia, unde era proprietarul unei fabrici şi profesor universitar, persecutat de naziști, a rămas toată viața pe care am cunoscut-o bine un om de o impunătoare ținută, un înțelept - frate. Într-un an de zile m-am prezentat la doctorat cu o teză de lingvistică matematică în care se părea că am priceput această ramură ocultă a spiritului omenesc.

Solicitat de conducătorul tezei, Menzerath, să-l ajut la imprimare pe magnetofon, i-am spus că nu pot fiindcă mă duc la un seminar ‘Curtius’ despre infernul lui Dante. Menzerath nu mă privi în ochi, ci murmură: “Te înțeleg. Nu poți să fii în acelaşi timp în paradis şi în infern”. O prelegere de a sa despre reviste ca model de comunicație, ne-a fost de mare folos, cînd ne-am apucat să scoatem *Foaia de gînd şi de apropiere creştină - Prodromos.*

Patriarhii

Domnul meu,

dorința domniei tale de a-ți povesti "întîlnirile cu Patriarhul" e greu de realizat.

Am fost la Țarigrad. Cum să-ți spun toate? Acele întîlniri s-au strecurat în colțul cel mai ascuns al inimii, ca un ceasornic viu care îmi rînduiește ritmul petrecerii până dincolo de moarte.

Am avut un noroc neașteptat. Cînd Sf. Munte a sărbătorit o mie de ani, au fost invitate persoane și delegații din toată lumea creștină. Colegul meu grec de la Bonn, profesorul Tsakonas (cel ce sub regimul coloneilor a fost ministrul culturii, dar a scăpat basma curată după restaurare), m-a întrebat dacă n-aș dori să particip și eu ca membru al delegației germane. Cinstea mi s-a părut prea mare; în plus, cu pașaportul meu de apatrid nu primeam viza elenă. Tsakonas a insistat cu generozitate și a aranjat treburile la Atena astfel că o invitație personală din partea regelui Paul a convins consulatul din Stuttgart să-mi facă formele necesare. Am aterizat pe aeroportul însorit, la gura limanului, dar a trebuit să așteptăm cîteva minute în avion. Sosise patriarhul României: un batalion de onoare prezenta armele iar Justinian binecuvînta pe acești oșteni ai Alianței atlantice ca pe copiii lui. Asta mi-a dat curaj și, la ieșire, m-am auzit răspunzînd unui reporter la întrebarea: "Cu ce sentimente veniți la milenarul Muntelui Athos?" - "Cu mare grijă. Vreau să văd ce ați făcut cu toate comorile cu care strămoșii mei moldovalahi au înzestrat mănăstirile de acolo." Fraza a apărut și în presă. Așa am ajuns să-l cunosc mai întîi pe patriarhul Justinian.

Spre Athos

În portul Pireu am fost îndrumat spre un vapor luxos cum nu mai văzusem. Pîlcuri-pîlcuri se îmbarcau bărbați - după cum se purtau - foarte importanți. Îmi mai aduc aminte de ofițerii superiori, fiecare urmat de cîte o ordonanță docilă, care le ducea într-o mînă sabia și în cealaltă, pe un umerar, uniforma de gală. Cred că erau toți din statul

major fiindcă au ocupat strategic puntea superioară şi s-au dedat cu gălăgie războinică jocului de tric-trac. Abia la miezul nopții s-au potolit. Am ieşit atunci din cabină şi am rămas năucit de frumusețea mării. "Pe mişcătoarele cărări", peste "foşnirea mătăsoasă" a valurilor cu creste de argint bătea o lună plină. Timpul şi-a întors clepsidra cu o mie de ani. După Eminescu, după Ion Barbu, mi-a picurat în minte "Arhipelagul" lui Hölderlin:

> Kehren die Kraniche wieder zu dir und suchen zu deinen
> Ufern wieder die Schiffe den Lauf? ...
> Wenn den Lebenden sich das Herz erneut und die erste
> Liebe den Menschen erwacht und goldner Zeiten Erinnerung,
> Komm' ich zu dir...

Din delegația română mai făceau parte mitropolitul Olteniei, Firmilian, profesorii Coman şi Căciulă, precum şi viitorul mitropolit al Ardealului, Nicolae Mladin; Părintele Andrei Scrima, cel ce-a avut un rol atît de important la reînnoirea legăturilor dintre Fanar şi Vatican, întors din India, forma stingher propria-i ambasadă. La fîntîna din Marea Lavră, am întîlnit pe patriarhul Justinian: "De ce nu vii în țară, domnule? Să vezi ce s-a clădit! Nu mai recunoşti România!" M-am înfuriat: "Dar în Australia? Dar în Congo? Toate s-au schimbat. Nu mă interesează." Îmi dădu sîngele în obraz: "Astea-s vorbe de mardeiaş! De la un patriarh aşteptam un cuvînt duhovnicesc! O binecuvîntare ..." Nu mai ştiu cine, cred că Olimp Căciulă, m-a admonestat: "Tinere, nu se vorbeşte aşa cu Prea Fericitul!" I-am întors spatele: "Mă lipsesc ..." O mînă de fier mi-a prins umărul. Patriarhul: "De ăştia îmi eşti?" Apoi, trăgîndu-mă spre el, în şoaptă: "Vino diseară, cînd s-a culcat toată lumea, în chilia mea. Andrei ştie drumul." M-am dus. Eram sceptic, dar şi foarte curios. Am bătut la uşă ... Am rămas până a doua zi. Din această întîlnire a ieşit un program de cooperare, Acțiunea Brîul Maicii Domnului.

Biserica străbună

Întîlnirea din Sf. Munte a fost prilej de cugetare. Eram de atîția ani în exil şi contribuiam la întețirea 'bastonadei' dintre bisericile catolică şi ortodoxă. Apropierea de Pierre Emmanuel, descoperirea unor adevărați sfinți al vremurilor noastre, părintele Benedict Ghiuş, părintele Cleopa şi pustnicii din Munții Neamțului, m-a mînat către ideea ecumenică. Am înființat Asociația Tineretului Ortodox Român, am tipărit Catehismul Mitropolitului Irineu de la Iaşi, am organizat tabere de vară, cu excursii la centre şi academii religioase din Apus. Locul unde ne simțeam cel mai bine era Chevetogne, mănăstirea catolică de rit oriental. Prietenia starețului a durat mulți ani după ce nu ne-am mai văzut. Acolo viețuia şi părintele Daniel Gelsi, a cărui moarte, în tinerețe, ne-a fulgerat pe toți cei ce l-am cunoscut. A fost studentul meu. A învățat româneşte, mai cu seamă limba sec. XVII-XVIII, pe care o folosea cu uşurință, provocînd şi puțin haz pentru vechimea vorbelor şi intonația lor.

Din povestirile părintelui Justinian am reținut permanenta sa grijă de a feri Biserica de soarta surorii ruse, unde comuniştii au dărîmat toate bisericile sau au făcut din ele grajduri, magazii, muzee, cinematografe sau localuri de distracție. La început a crezut că un pact între Biserică şi Stat e posibil, că guvernul comunist îşi va respecta toate făgăduințele la fel ca şi Biserica Ortodoxă. Astfel participarea conducerii şi preoților ortodocşi la sîngeroasa colectivizare injustă a rămas o pată greu de spălat.

Spunea: "În fiecare zi mă trezesc la orele cinci şi până la şapte mă gîndesc, Doamne, ce mi-au mai pregătit slugile iadului pe ziua de azi?" Acest 'strigăt din afunduri - Doamne!', m-a impresionat. Peste cîtva timp i-am adus rugăciunea de dimineață, 'A Patriarhului, scrisă în multe nopți albe:

Doamne, sfatul viclenilor m'a înconjurat
şi lucrătorii viei veştmintele-mi au tras la sorț;
iată, dimineața mă ridic din aşternut şi mă uit
pe fereastră:
ce curse îmi gătesc iară slugile întunericului?

Nu număra, Doamne, pe cei ce m'au vândut
ci răsădeşte în arginţii lepădării lor floarea căinţei;
nu număra, Doamne, spânzurătorile pregătite
dreptcredincioşilor
ci binecuvintează mâna călăilor,
ca şi aceştia împreună cu turma ta să te laude pe tine
Cel ce rândueşti lumea şi veacurile schimbi;
nu număra, Doamne, temniţele zidite pentru cei drepţi
şi nu scrie în cartea răzbunării tale rănile noastre,
că, iată, mădularele zdrobite într-un glas te strigă
şi cei de-vii-îngropaţi te măresc mai vîrtos;
că iată, hulitorii, Tăinuitule, nu vor intra în cămara
în care tu petreci cu noi.
Fă bine, Doamne, să răsară pe cerul inimilor noastre cel
ascuns astăzi, mai luminos obrazul nădejdii, luceafărul
mântuirii,
Doamna noastră Fecioară şi Maică neprihănită,
Adăpostul celor asupriţi,
Vindecarea celor ce sângerează,
Limanul celor pribegi,
Mângâierea celor întristaţi,
ca prin mijlocirea ei să ne apropiem
bucuroşi de scaunul judecăţii tale.

1967

M-a întrebat: "Ştii tu ce e iadul?" Încurcat i-am răspuns: "Ştiu ce mi-a spus mama. Un lăcaş al pierzaniei." - "Iadul este ţara noastră acum. Vino şi vezi! Dacă nu ţi-e frică, vino şi vezi iadul. Şi dacă vii şi nu te vei comporta ca un om liber, te va lovi blestemul meu."

Un vînător nătîng

Bun povestitor, Patriarhul încălzindu-se la jăratecul narațiunii, trecea uşor în lumea fanteziei. Astfel îşi descoperea în sînge căpitani de panduri, haiduci cumpliți şi presbiteri renumiți pentru blagoslovenii

bogate sau pentru scoaterea dracilor cu rugăciunile Sf. Vasile cel Mare. Bun gospodar, excelent organizator, biruise prin calitățile gintei lui. S-a arătat gata de compromis ca să salveze măcar liturghia şi scriptura întreagă pentru instituția ce-i fusese încredințată, dar la fiecare conexiune cu puterea patrimoniul moştenit sărăcea. A dat Cezarului prea mult: comuniştii n-au respectat contractul de convieţuire. Bătrînul a murit plin de amărăciune, văzînd că unul din groaznicele coşmare care îl tulburau - destinul Bisericii din Uniunea Sovietică - se împlinea şi la Bucureşti. Ascensiunea lui a început de fapt 1940, cînd urma să fie ales episcop de Rîmnic. Legionarii îl simpatizau, fusese prieten cu Nae Ionescu şi George Racoveanu, însă spre norocul lui guvernarea acestora s-a sfîrşit în ianuarie 1941. Căutînd după război un înlocuitor pentru Nicodim, noii stăpîni şi-au adus aminte de preotul Ioan Marina care ajutase într-o anumită treabă. Ca şef al organizației țărăniste de Vîlcea, primea înainte de alegeri o delegație a PCR, partid interzis, care-i aducea simbolic voturile pe temeiul unei înțelegeri cu Mihalache, promotor după modelul franţuzesc al Frontului Popular. Rămas văduv de tînăr, cu povara a doi copii răsfățați, i-a plăcut să urce treaptă cu treaptă în ierarhie. La început cu un apetit sălbatic, apoi suveran, mereu treaz, lovind ca să se apere, avea calitatea rară de a se înfăţişa oricui drept 'părinte' ocrotitor. 'Părinte Patriarh', îl numea şi Ceauşescu, care patriarhului Justin i se adresa cu 'măi popo'. Calea spre măriri i-a fost deschisă larg şi de o danie a destinului: a găzduit la sfîrşitul războiului pe Gheorghiu-Dej şi pe Maurer care părăsiseră lagărul de la Tîrgu Jiu şi se aflau într-un fel de ilegalitate. Ascunzătoarea din Oltenia a fost ridicată la rang de activitate eroică. Acest lucru a permis şi copiilor Marina să intre în cercul exclusiv al beizadelelor roşii, o adunare de destrăbălați, condusă de Lica, fata lui Dej. Lucrurile s-au schimbat sub Ceauşescu, adică s-au creat alte cercuri în care copiii patriarhului nu mai aveau loc. L-am ispitit odată, scurt timp după ocuparea Cehoslovaciei de către sovietici: 'în ce raporturi stă Prea Fericitul cu Ceauşescu?' Mi-a povestit că fusese la o recepție de 23 august, a doua zi după des pomenita cuvîntare a lui Ceauşescu de pe balcon. Aşteptînd laudă, retorul din piața Palatului l-a întrebat: "Cum am

fost?" - "Aţi fost mare." - "Am fost mare, dar am să mă prefac mic de tot. Trebuie să-mi duc la capăt ce-am început. Am să-i distrug pe toţi!" "I-am văzut ochii", continuă Patriarhul, sfidînd toată sîrmăria aparatelor de ascultare, "şi m-am îngrozit. Mi-am adus aminte de prima noastră întîlnire. Mă aflam la reşedinţa mea de vară, la schitul Dragoslavele, la schit, cînd, într-o noapte, un pui de urs a rupt gardul şi a intrat în grădină. S-a oprit la uşa bucătăriei. Gemea cu voce aproape omenească. Călugării au descoperit că fusese rănit. Cineva îl împuşcase în piept. I-au scos glonţul şi l-au închis într-un ţarc. L-au îngrijit cu osîrdie. Îi plăcea mai ales lapte cu mămăligă şi Mămăligă i-a rămas numele. Îl îndrăgisem toţi şi cînd îi dădeam atenţie, făcea tot felul de salturi şi giumbuşlucuri ca să ne desfete. Dar într-o zi au venit nişte vînători îmbrăcaţi elegant, cu arme automate pe umăr. Fără să ţină seamă de noi, s-au dus la ţarc. Mămăligă începu spectacolul său. Şeful vînătorilor, un bărbat scund, întinse puşca şi din cîteva rafale transformă pe nevinovatul animal într-o masă informă de carne, sînge şi oase. Strigă răguşit, bîlbîindu-se: <Ce credeai, bă, că ai să ne scapi.> A făcut stînga împrejur şi a plecat lălăind nătîng ca un neom. Tovarăşii săi îl urmară bine dispuşi. Aşa l-am cunoscut eu pe actualul conducător."

Relaţiile mele cu Justinian au devenit din ce în ce mai bune. Lucram cu părintele Verzan, consilierul său, ajutînd pe cît puteam. Ajunsesem specialişti în domeniul tipografic şi editorial. Cu timpul au apărut sute de volume, cărţi şi reviste. Cînd voiam să-mi mai trag sufletul, telefonul părintelui Verzan mă teroriza cu noi cereri. Protestam şi aruncam toate vorbele de calificare pentru un consilier patriarhal. Şi începeam din nou traseul meu de cerşetor, bătînd la aceleaşi porţi. Partea amuzantă era că telefonul nostru, cunoscut în România, devenise un instrument de transport de mărfuri din occident pentru toată creştinătatea valahă.

Patriarhul Justinian m-a însărcinat să-i aranjez o vizită în Germania. Dumnezeu ştie cît de greu a fost, cîtă cerneală a curs, cîte scrisori s-au rescris - Dumnezeu ştie şi ne rugăm lui să ierte pe vînătorii adevărului nerăsucit. Iar noi, zăluzi, nu ştiam de alta decît de dorinţa că ei se vor întîlni faţă în faţă. O piesă de la 'dosarul' patriarhului din seifurile sfintei biserici latine dovedea că acesta, preot

simplu de provincie, între cele două războaie, se îngrijea din proprie inițiativă de catolicii aflați în închisori. Acest gest dezinteresat a mişcat inimile apusene; secularul mecanism a început să lucreze, invitația a fost transmisă. Lipsea asentimentul statului. În zadar pretindeam eu că poziția patriarhului poate fi evaluată la preț de zeci de fabrici şi uzine, asta interesa mai puțin familia domnitoare. Ei doreau vizite reciproce ale capilor de stat.

Aşa i s-a dat drumul. Şi două săptămîni, cît a umblat prin RFG, s-a încăpățînat să nu accepte alt interpret decît obosita mea făptură. Aceasta a creat o anumită asprime în relațiile cu ambasada română.

Deja în primele zile, pe drum de la München la Regensburg, am ieşit din 'ordinator', patriarhul voia să se roage la mormîntul vechiului său prieten, George Racoveanu, mort în exil. Un aranjament cu şoferii nemți ne-a despărțit la Freising de echipa ambasadei. Am făcut un ocol rapid pe la cimitir şi am reintrat în rută. Nota picantă e, cînd, căutîndu-ne la arhiepiscopia locală, li s-a comunicat că "probabil s-au dus la mormîntul lui Codreanu". Confuzia nevoită a băgat în sperieți pe bieții băieți: "Cum? Corneliu Codreanu a fost îngropat în Germania?" Unuia care voia să ştie cu dinadinsul tot ce gîndesc, i-am sugerat versiunea: "Acuma au adus osemintele de la Bucureşti. I-a cărat coşciugul un diacon mai burduhănos."

Culmea suspiciunilor s-a consumat în timpul vizitei la preşedintele republicii. Ambasadorul a apărut cu un interpret propriu care-i retraducea la ureche în română frazele patriarhului traduse de mine în germană. Bineînțeles că erau deosebiri. Patriarhul vorbea cifrat, eu trebuia să formulez pe înțelesul neamțului, dar să şi păstrez 'cifrul' pentru urechile româneşti. "Nu traduci obiectiv", mă acuză ambasadorul Oancea. "Ai dreptate, traduc creativ şi fiindcă am fantezie, sînt foarte subiectiv."

În țara de fum

Nu toate legăturile mele cu cei trei patriarhi care s-au succedat, Justinian, Justin şi Teoctist, au strălucit. Eu am rămas fidel imaginii

preotului Marina, cel ce a urcat din livezile oltene, sus, până la aurul tronului patriarhal.

Cu Justinian am colaborat după ce el m-a asigurat că vom putea lucra nestingheriți împreună. În general, lucrurile mai delicate le tranşam în grădina de pe dealul Mitropoliei, niciodată în biroul său sau la masă.

Decizia mea de a călători în țară a provocat o zarvă nemaipomenită între toți prietenii mei. Unii m-au declarat inamic, alții au crezut că fac parte dintr-o asociație subversivă. Lumea obişnuită să gîndească numai în colectiv, nu putea pricepe că eu - şi mai tîrziu Elsa cu mine - mă legasem să slujesc numai libertății. Existau şi alte motive. Deşi izbucnise un conflict care privea ocuparea lectoratelor de limbă română în Germania (forurile bucureştene doreau să trimită numai persoane agreate de ei, indiferent de calificarea profesională), m-am dus la Iaşi, unde am propus o înfrățire ştiințifică şi culturală.

Justinian m-a invitat să țin o conferință la Institutul Teologic, indiferent ce subiect îmi aleg. În vara lui 1968, precedînd serbările jubileelor comuniste de tot felul, am sosit la Bucureşti, venind cu maşina prin pusta maghiară. O tensiune necontenită mă rodea. Am vorbit despre "Spiritualitatea apuseană".

Sala plină, în mijlocul ei, discretă, încîntată, doamna Zoe. Am primit felicitări şi laude.

Entuziasmul colegilor de la facultatea bucureşteană, aprecierile lor, erau de nedescris. 30 de ani mai tîrziu, delectîndu-mă cu dosarele de la Securitate, am citit dările de seamă ale savanților, doctori ai Bisericii. Toate erau acum pe dos, adică: una au vorbit, alta au scris. Astfel am învățat din prima zi cît de pustiitoare poate fi minciuna, cît de periculoase zvonurile.

Declinul utopiei

Pe cînd Groza îşi începea sinistra guvernare, cînd închisorile se înmulțeau şi sculele de tortură se perfecționau, alți români, peste mări şi țări se străduiau să rămînă într-o utopie fără dezlegare. Copiez dintr-un carnet mîncat de ani şi de vremuri notele unui tînăr de 18 ani.

El scria unui prieten din țară. Privesc clişeele cuprins de o nemaipomenită tristețe.

Martie ‘45

Azi noapte, al treilea vis din ciclul “războiul s-a terminat”. Au plecat toți să sape tranşee (prima serie, eu sînt într-a doua). S-au făcut tabele pentru oarecare vînători de care, chipurile. Ce-mi pasă! Stau cu D. Şi L. de vorbă. Sîntem pe ruinele uriaşe ale universului care a ars. Căutăm să citim în cenuşă, ce va fi pentru lumea ce ‘se succede’ (nu ‘urmează’, ca să redau exact termenul acceptat.) *şi totuşi ... din cel mai pierdut dintre războaie, cu cea mai străină uniformă posibilă, pentru o minciună grandioasă, să cazi, să devii cenuşă, există, dragul meu, o moarte mai frumoasă pentru acela care a văzut, cum am văzut eu, în toamna trecută, apusul țării mele?*

Martie ‘45

Primul cvartir în Blumenhagen. Apoi plimbare în trei la cimitirul aranjat ca o vitrină a primăverii. Cuget, deci sînt. Aş vrea să cred mai mult ca să fiu. Aici sînt flori crude, bacoviene. Şi e soare care apune. Ci e război ...

Martie ‘45

Normal ar trebui să fim schimbați. Însă sînt sigur că vom rămîne şi mai mult, că vom face post înaintat. Dragul meu, astăzi a crescut peste lume cea mai frumoasă zi de primăvară de până acum. E soare şi cîntare dulce de ciocîrlii. Împrejurul peninsulei noastre apele Oder-ului freamătă albastre sub vînt. Trestiile sînt ca mierea din fagure. E numai frumos şi adie a pace (deşi e zgomot de artilerie neîntrerupt şi mai ales aviație). Azi noapte a fost lună absolut tot timpul. Pe rînd, au ars la ruşi, cinci focuri mari şi roşii. Era o lumină puternică şi rece peste orizont ca într-un decor de teatru. Mulțumesc lui Dumnezeu pentru zilele de libertate care mi le-a dat şi mă gîndesc la cei rămaşi dincolo de acel august despărțitor. că m-am simțit în dimineața asta bătrîn şi slab. Unde sînt ochii tăi să mă facă tare şi biruitor? O, minunat mai cîntă o pasăre peste groapa mea. N-o văd în

slava seninului, dar o bănuiesc cum se aruncă să se îmbete de urcuş. Dacă ai văzut vreodată zborul ei, cred că l-ai înţeles. Cum se dăruie ea înaltului. Ar vrea să biruie netemătoare stihiile care o leagă de pămînt şi să treacă dincolo de poarta dumnezeirii. Plec ochii, dragul meu, că mi-a tremurat în inimă refrenul cald: "Mi-e dor de munţi", munţii noştri.

Frontul mi-a dat puţintel o vîslă nouă pentru apele sufletului ca să mă strecor peste limite. Uite, am pierdut aici noţiunea hotarului. Sînt cu morţii, sînt cu viii? Unde mi-s? Vîslesc printre ei toţi, şi mă mir de groapa mea, unde mă păşesc broaştele scîrnave, gîndacii, mă caută rîmele. De azi dimineaţă un paing se trudeşte să-mi astupe gaura adăpostului cu un fir de azur. Cunosc la raţe sălbatice şi la gîşte. Sînt de-al lor? Sînt al oamenilor? De frica acestora m-am ascuns aici, în nisip. Să nu mă ochească glonţul, să nu mă răpună obuzul. M-am ascuns şi-i pîndesc pe ei, să zic aşa, cu ciudă…

Martie '45

După frumosul baraj de artilerie de ieri, astăzi intens bombardament de aviaţie (mitraliere). Şi încă, dragul meu, ştiri din ţară. Mă auzi tu? Ştiri din ţară. Rele, revoltătoare, totuşi mi-au adus fermecătorul fior al depărtatului tărîm. Unde-i Doamne-Doamne să se supere? Hristos plînge cu noi, răstignit. Prietenii noştri ardeleni se însufleţesc bizar, cînd se vorbeşte despre credinţă, mărturisiri şi salvarea spiritului. În orice moment ni se dăruieşte Goga.

Seară şi noapte cu ploaie în tranşeu. Cîntecul lui Nelu a unduit ca o revărsare caldă de lumină peste răceala liniei de front. Cu el schimbul a fost mai uşor.

Zvonuri. Tînjim după zvonul cel mare care să ne însenineze inimile chinuite. Zvonul cel mare care nu va veni niciodată să ardă în flăcări vorbele de chin. Bolnavi, ne ridicăm frunţile ca să vedem, ca să ne vadă soarele. Pace, nu. Cînd va veni mîntuirea pentru îndepărtata ţară cu munţi, izvoare, păsări cunoscînd toate tainele - ţara bogată, cu tîrguri, cu drumuri colbuite şi cer albastru? Ce mă aşteaptă acolo? Mormîntul sau vorba ta prietenească?

Aprilie ‘45

A trecut şi Săptămîna Patimilor. Se simţea adierea aerului cald cu frăgezime de muguri. Au venit şi Paştile şi s-au dus. Dumnezeu - însă, parcă - şi-a închis fereastra pentru noi. Fronturile se apropie unul de altul - englezi, americani, ruşi. Se luminează pentru mine un alt moment de răscruce. Scriu după ce am tras 32 de cartuşe dintr-un Bereta ca să dobor nişte mere rămase peste iarnă în copac. E singura mea contribuţie militară pentru victoria totală. Mă tîngui pentru multe şi am un plîns din străfunduri asemenea iedului care şi-a pierdut-o pe mumă-sa. Un scîncet sfîşîietor pentru tot ce se întîmplă acolo la voi.

Retraşi de pe front, predăm armele. Perspectivele, le judeci. Totuşi îţi jur că voi ajunge în ţară, să-ţi sărut mormîntul tău şi al celora alături de tine, să sărut lespezile unde aţi călcat şi suferit - jur să trăiesc.

Athenagora Spirou

La Karyes, capitala republicii monahale, binevoitorul Tsakonas m-a prezentat Patriarhului ecumenic. Aşteptînd în coridorul cancelariei să ne primească, l-am auzit vorbind - la telefon? - cu cineva. O frază mi-o amintesc până azi. Transcriu, poate greşit, ceea ce îmi sună încă în urechi, cuvinte într-un grai pe care îl înţelegeam: “Ghine, bre frai, mî-alaţi singur; tora palicarli aiştea de greşi mî-mîcă.” Originar din Ţaraplana, fiul unui medic, termină în 1910 Academia teologică din Halki şi se călugăreşte. O jumătate de secol mai tîrziu, în cadrul unei vizite oficiale în România, mărturiseşte studenţilor bucureşteni: “Fericită să fie pomenirea profesorilor Facultăţii de teologie de la Halki, unde am studiat acum 58 de ani. Niciodată nu ne-au vorbit despre unire, ci numai despre deosebire în dogmatică, în exegeză, în dreptul canonic. Aşa se face că diploma pe care am luat-o acum o jumătate de secol, am pierdut-o numaidecît. Ura dintre oameni, disprețul față de om, incapacitatea creştinătăţii de a impune comandamentul christic: <Iubiţi-vă unii pe alţii>, m-au făcut să devin cea mai umilă slugă a dragostei de Dumnezeu. Am avut acolo şi momente de mulţumire sufletească. Mă duceam în casele ţăranilor,

în colibele păstorilor, mai des veneau ei, luîndu-mi cu asalt cabinetul de lucru. Şi de-i întrebam care e scopul vizitei lor, îmi răspundeau negreşit: <Aşa, ca să stăm faţă către faţă!> În inima mea s-a înfiripat o filosofie practică: nimic nu e mai plăcut pentru un om decît de a intra în dialog cu altul. Lumea, Bisericile sînt despărţite fiindcă suferă de absenţa dialogului."

Episcop în Corfu, Athenagora s-a remarcat printr-o serie de fapte care au intrat în legendă. A introdus concerte de muzică instrumentală în biserici - aceasta într-o societate înrădăcinat tradiţională -, a înfiinţat instituţii caritative, a promovat secţiuni locale ale asociaţiilor de tineri creştini internaţionale, a deschis un cabinet medical fără plată pentru săraci în propria reşedinţă. Cînd în 1923, după conflictul italo-grecesc, flota italiană bombardează insula, Athenagora se urcă într-o barcă şi vîsleşte fără teamă spre vasul comandantului, amiralul Solari, de la care cere imperios încetarea focului: "De ce măcelăriţi femei şi copii nevinovaţi? Dacă credeţi că trebuie să pedepsiţi pe cineva, omorîţi-ne pe noi, miniştri şi episcopi!"

Aflînd că se pregăteşte o acţiune împotriva evreilor, mitropolitul, ca un părinte al ostrovului, însoţit de un singur preot, s-a plimbat zile întregi în cartierul lor, potolindu-le frica şi veghind la siguranţa lor, până ce spiritele s-au liniştit. Mare vîlvă au făcut şi 'vizitele' sale dese într-un lupanar plasat în apropierea arhiepiscopiei; a predicat acolo atît de insistent până ce stabilimentul s-a desfiinţat de bunăvoie. La cuvîntul de intronizare ca mitropolit, la 2 martie 1923, a spus: "Biserica împlinind marea dragoste a lui Hristos pentru omenire, Biserica - maica întregii creştinătăţi, îngerul păcii ... a uitat deseori toate acestea; a stîrnit ură şi a săpat prăpăstii. S-a angajat în lupte, a patronat persecuţii, scandalizînd conştiinţa credincioşilor; ea a uitat pe cei săraci, a abandonat pe cei bolnavi, n-a cercetat pe cei din închisori."

În august 1931, Athenagora este ales mitropolit al celor două Americi. În ajunul plecării spre lumea nouă, are grijă să trimită printr-un ucenic singura lui pereche de pantofi la cizmar, să-i pingelească.

La începutul războiului rece, preşedintele SUA, Truman, se gîndeşte să întărească flancul drept al alianţei atlantice, preconizînd o înţelegere între Turcia şi Grecia înnămolite într-un conflict perpetuu.

O ocazie bună se iveşte practic în momentul în care, în 1948, tronul ecumenic devine vacant. Ideea era de a crea patriarhiei din Constantinopol un statut asemănător cu acela al Vaticanului, un focar de acțiuni politico-religioase, pentru popoarele creştine din estul Europei. La 26 februarie 1949, "Sacred Cow", avionul personal al preşedintelui Truman, aterizează pe aeroportul Yesilköy, avînd la bord pe noul ales, al 268-lea arhiepiscop al Constantinopolei. Athenagora Spirou coboară şi sărută pămîntul, un gest care de atunci a intrat în protocolul vizitelor canonice.

La sediul guvernului atonit, în 1963, cînd l-am văzut ieşind din cancelarie, înalt, cu barba albă imensă în vînt, cu sprîncene severe, vultureşti deasupra ochilor luminoşi, am avut conştiința că întîlnesc un strămoş pe care l-am aşteptat mereu.

Tsakonas mă recomandă, patriarhul mă cuprinde în brațele sale lungi: "Haideți să ieşim la soare, la lumină!" Dar afară, o mulțime de pelerini îl aşteaptă în arşiță; un călugăr tînăr îi aduce aminte că începe vecernia. - "Vino odată la Istambul, să stăm de vorbă pe îndelete." Şi fiindcă i se pare că nu m-a mulțumit, cheamă un fotograf. - "Ca să ne amintim unul de altul." Reuşesc cu greu să protestez: "Nu vă deranjați!..." Tresare şi rîde. Are o idee năstruşnică: "Hai, să înfrumusețăm poza". Pe stradă se apropie doi generali în mare ținută. Li se adresează: "Poftiți, strategiile voastre, să ne încadrați." Iar către mine, părinteşte: "Ştiu că e cald. Îmbracă totuşi jacheta că se supără domnii generali". Împins de mulțimea îngrămădită, rămîn confuz. Patriarhul s-a retras.

***

Athenagora avea în afară de harul duhovnicesc şi un eficient talent diplomatic, dovedit în relațiile sale ecumenice. Slujitor al Bisericii integrale, a forțat în chip spectaculos apropierea dintre catolici şi ortodocşi. Afurisenia, blestemul impus la 1054 s-au ridicat. Lumea creştină trăia emoția întîlnirii patriarhului cu Papa Paul VI la Ierusalim în 1964, rugăciunea lor din grădina Ghethsimani se repeta cu speranțe noi în cele patru vînturi. Aceasta a provocat şi apariția *Foii de gînd şi apropiere creştină* - *Prodromos*, la Paris şi Freiburg, din care au apărut opt caiete.

Scriam despre întîlnirea de la Ierusalim cu juvenilă însufleţire: "... în noile orientări politice a unei lumi ce năzuieşte azi la depăşirea rînduirilor pripite, născute din Yalta şi Potsdam, ţările Europei răsăritene, tradiţional ortodoxe, se găsesc astăzi în faţa unei hotărîtoare alegeri între aşezările creştine şi ale unei Europe încă vie în tradiţiile sale, şi perversiunile ideologiilor totalitare.

În ogorul românesc se întîmplă o serie de lucruri demne de relevat. Între Biserica Ortodoxă şi statul socialist de la Bucureşti se observă nu atît o înţelegere de principiu cît o comunitate de destin îngrijorătoare. Adică împotriva eforturilor depuse, amîndouă părţile se întîlnesc într-o caznă milenară de provincialism[...]. Cu acelaşi zel cu care s-a împlinit una dintre cele mai măreţe reforme monahale din evul mediu până acum, se distrug în complicitate chinoviile. Gestul acelui episcop impus pe tron slăvit, care n-a pregetat să pună mîna atît la dărîmarea zidurilor mănăstireşti cît şi a credinţei din suflete, este tragic de semnificativ. Să nu ni se vină cu mărturisirile unor musafiri care s-au bucurat de ospitalitatea românească; bunăvoinţa pentru folclor nu suplineşte tratatul ştiinţific. Biserica răsăriteană a unui popor apusean trebuie să fie în fruntea ecumenismului viu, neinstituţionalizat" (*Prodromos* III,5).

Chemarea patriarhului Athenagora la un dialog cinstit cu scaunul întîistătător al Romei zăbovise cîteva luni prin cancelariile autocefale. În răsăritul Europei s-a cerut desigur părerea puterii lumeşti, pentru ca istoria acestei părţi a pămîntului, persistînd în obiceiul prosternărilor, să nu se dezmintă nici în veacul nostru.

Nu putem trece cu vederea atitudinea românilor din cele două <tabere> (termenul, din nefericire adecvat, ilustrează a priori poziţiile luate). Atît la Roma cît şi la Rhodos, unde începuse a treia conferinţă panortodoxă, fraţii noştri de sînge, din cele două biserici, au strălucit printr-o fermitate departe de duhul unirii. Înţelegem că în privinţa Bisericii Române Unite, 'kirchenpolitisch' se punea o problemă de viaţă şi de moarte, dar ne mirăm de sîrguinţa delegaţiei române de a se impune la Rhodos, unde am participat ca auditor, ca cea mai eficace piesă a strategiei politice sovietice. În momentul în care democraţiile populare proclamă solemn dreptul <autocefaliei> şi la Bucureşti, scriitorii tineri se răzvrătesc împotriva prostiei, a obscurităţii şi a

siluirii, ne întristăm să vedem cum oficialitatea ortodoxă e silită să ocolească pozițiile majore.

Ispitele Rhodosului nu inspirau divanul vlădicilor. Era o toamnă oarecum vicleană, în care trandafirii şi glicinele se cățărau încă pe zidurile cetății cavalerilor Ioaniți. Din nesfîrşitul freamăt răsărea parcă pluta lui Odiseu căutînd scăpare la liman. Eram cumva acasă, adică într-o zonă limpede a regăsirii. Aici, pe meterezul burgului medieval, am înțeles, privind spre țărmul Asiei îngenunchiat în negură, pe Ariost; din aroma de Rhododendroni auzeam şoaptele trubadurilor provensali. Aici cornul semilunii n-a putut în patru sute de ani să stingă Europa; cînd colbul ruginit de prea mult sînge s-a risipit în vînt, bătrînul continent a răsărit iarăşi, adîncit şi etern. Am biruit dureroasa frumusețe de afară şi m-am grăbit să ajung la Istambul să întîlnesc pe patriarh înainte de invazia celorlalți participanți sau jurnalişti. Se retrase la reşedința de la Halki. Un mitropolit în civil - în Turcia clericii ortodocşi n-au voie să se arate în sutan - m-a însoțit la vapor şi mi-a luat bilet. Ajuns pe insulă, am urcat până la Academie, am bătut la poartă (era încuiată) şi mi s-a deschis. Un diacon prietenos m-a condus în biroul patriarhului. Ceea ce m-a uimit mai întîi a fost simplitatea cu care m-a primit. A ştiut să-mi lase impresia că mă (re)cunoaşte, că eram aşteptat, că mă consideră ca pe un expert în problemele ecumenice, cerîndu-mi, ca de la un egal, părerea.

Vorbeam franțuzeşte. - "Ai venit? Bine ai venit! Ce se întîmplă la Rhodos?" El, care telefona seară de seară cu reprezentanții lui de acolo, îmi cerea mie părerea... "Ce fac românii? Ce se întîmplă cu Justin?" Aici am îndrăznit să comentez, să vorbesc despre Departamentul Cultelor, adevăratul instigator. Mi-a povestit la rîndu-i de opresiunile la care e supus din partea turcilor, deşi s-a comportat totdeauna corect față de republica otomană. Apoi mi-a vorbit de România, de "mormintele moşilor şi strămoşilor" săi, aflate acolo. "Poate de asta, legăturile mele sufleteşti cu țara dumitale sînt cele mai strînse." Mi-a arătat ce şansă are Biserica Română în dialogul ecumenic, fiindcă nu practică "xenofobia, habotnicia, obscurantismul".

Ni s-a adus cafeaua. Sorbind-o, l-am întrebat: "Am citit undeva că preşedintele Truman voia să facă din Fanar un stat cvasi-

independent ca Vaticanul şi că aţi venit din America să împliniţi această misiune. E adevărat?" - "Aşa e. Dacă planul acesta ar fi fost pus în aplicare, ne-am fi îmbogăţit, dar n-am mai fi fost biserică - am fi ajuns un cuib de hoţi, de contrabandişti, în care se strîngeau toţi escrocii greci, mafioţi sau plăcintari ar fi doborît peste noi ca lăcustele. Am ales calea sărăciei." Şi trecînd în română: "sărac dar curat". Grija de ce se petrece la Rhodos îl făcea să revină mereu la metehnele Pravoslaviei. S-a sculat - ce înalt era! - şi a început să se plimbe prin cameră. Un vultur închis într-o colivie. Mi-am dat seama cît de singur e. I-am spus-o. - "Singur? Nu, nici un pic." Şi-mi arătă icoana Maicii Domnului pe perete. Şi continuă: "Mai sînt şi mormintele risipite din Pind până în Carpaţi."

Despărţirea de Bizanţ

În ultimul hagialîc la Ţarigrad am nimerit pe nişte călduri toride. Era de Sf. Maria, zi de hram. Patriarhul nu a slujit. În biserica supraplină am avut posibilitatea să-l urmăresc cu ochii ceasuri întregi. Eram puţin ameţit de trilurile stridente ale protopsalţilor (l-am întrebat pe patriarh după slujbă, cînd l-am putut saluta: "Oare în rai, Sanctitatea Voastră, răsună necontenit asemenea psaltichii?" M-a privit mustrător, apoi a surîs: "Ferească Dumnezeu!"). Purta o sutană simplă, deschisă la gît. Se vedea cămaşa albă de bumbac, fără guler. A strîns pe toţi copiii chinuiţi de zăpuşeală, în altar, unde, după iconostas, era loc berechet, aceasta foarte spre neplăcerea slujitorilor care se încurcau printre cei adăpostiţi, veseli de refugiul lor neaşteptat. La epicleză a îngenunchiat şi s-a rugat plîngînd. Mă ruşinam că-l zăream prin uşa altarului întredeschisă, dar îmi ziceam, aşa a fost şi rugăciunea din Ghetsimani.

Athenagora a murit la 7 iulie 1972. Ultimele sale cuvinte au fost: "Dragii mei, feşii mei, simt că mă duc. Hristos să fie cu voi!" Decenii mai tîrziu, flacăra aprinsă de el s-a împuţinat, dar nu s-a stins.

Oameni

Stau acum şi cuget, ce a fost exilul pentru mine. Cine a fost cîrmaşul care a hotărît traiectoria vieţii mele? Am purces vădit pe Calea Robilor. Vrăjmaşul împingea barca spre limanul pierzaniei. Geaba mă uitam eu împrejur. Luntraşul folosea lopeţile făţiş, dacă îl ascultai atent, simţeai cum alternează binele şi răul. Nimeni nu m-a chemat, nimeni nu m-a contactat, nimeni nu m-a îmboldit în noianul de valori să-mi pun stele pe umeri, să mă fac neom. Cînd a fost primejdia mai mare, retrăiam potopul din Franţa, visam că particip voluntar la hărţuiala în toi. Spun: am avut o şansă nemeritată. Luîndu-mă de mînă, duhul m-a silit să merg după voia lui. Am stat de vorbă cu un lucrător. Repeta, parcă anume pregătit, tot ceea ce susţineau tovarăşii lui peste timpuri, peste mări şi ţări.

Am văzut nemulţumirile oraşului şi am cercetat pe languroşii din insule. Am rugat pe megieşii locului să ia parte la întîlnirea noastră. Şi am numit satele şi oraşele cu numele lor cele fireşti. Am cunoscut oameni de seamă, oameni care îşi umple pieptul de fericire cînd i-ai descoperit. Ei ne înnobilează şi ne dau putere să pregătim locul nostru cuvenit.

Cumva imaginea lor se aseamănă. mă voi opri la episcopul Kunst, al doilea mergător pe scara prieteniei.

20 de ani a condus Hermann Kunst, la Bonn, departamentul de relaţii externe din puternica Biserică Evanghelică, paralel cu ministerul Afacerilor străine. Povestirile despre România l-au interesat şi a înţeles mai repede decît alţi prelaţi ce se întîmplă acolo; dorinţa lui Justinian de a obţine protecţia fraţilor apuseni, visul lui de a se întîlni cu Papa, l-au impresionat pe episcopul Hermann. O scrisoare afectuoasă din 26 octombrie 1974 oglindeşte fermitatea sentimentelor sale.

"... nun aber die Hauptsache, die überaus freundliche Einladung seiner Seligkeit, des Patriarchen. Ich brauche Ihnen nicht zu sagen, wie sehr ich mich darüber gefreut habe. Ich bin kreuzunglücklich, daß ich mit dem Vorschlag eines Termins bis jetzt habe zögern müssen. Aber Sie leben ja in diesem Lande. Ich brauche Ihnen also nicht breit zu beschreiben, in welcher Unruhe und

unablässigen Beanspruchung ich meine Arbeit tun muß. Eine besondere Schwierigkeit liegt selbstredend darin, daß der Patriarch wahrscheinlich ein Amt, wie ich es in Bonn habe nur von ungefähr in seinen Konturen und Inhalten zu übersehen vermag. Ich wäre Ihnen deshalb dankbar, wenn Sie bei ihm ein gutes Wort für mich einlegen würden, daß er mein Zögern gut versteht.

Lassen Sie sich herzlich und brüderlich grüßen von Ihrem H. Kunst."

A adus şi a trimis multe daruri în casele Domnului ca şi în sălaşul sărmanilor. Cel mai impunător din ele a fost portalul unei biserici de pe valea Bistriţei, la Popeşti. Am trecut prin zăpezi şi pe drumuri sparte până la punctul de frontieră serbo-română, la Vîrşeţ. Pe camionul nostru zgomotos strălucea, ca steaua de la Betleem, portalul de aramă grea, opera maestrului Weinert. Aveam mustrări de conştiinţă că m-am lăcomit atît de tare, îndemnîndu-l să dăruiască o uşă ca la palatul lui în loc de a mă mulţumi cu o năframă propusă de el. Asta ne-ar fi lipsit de leziunile care ne-au brăzdat sufletul şi care nu s-au vindecat după atît amar de timp: decizia tîlhărească de a ne confisca donaţia. Arestaţi, umiliţi şi ameninţaţi, a trebuit să aşteptăm două săptămîni în Voivodina, până la procesul intentat de noi la Curtea supremă de finanţe. Am recăpătat portalul, dar ne-au sustras, din bagaj, zece aparate de tricotat destinate mănăstirilor româneşti, cărţi, proviant. La eliberare am aflat că fusesem victimele unei bande de contrabandişti care operau în înţelegere cu grănicerii şi vameşii de pe frontieră.

Greutăţi similare am avut şi în România. Cînd am ajuns la Popeşti, ne-a primit tot satul în haine de sărbătoare, ne-au dăruit un miel alb care behăia speriat în braţele Elsei.

Multe din păţaniile episcopului, mitologizate de relatările sale, au făcut înconjurul lumii. Aceea de la Popeşti a rămas la mal. Cînd i-am relatat ce am păţit la Vîrşeţ, reacţiunea lui a fost bizară. Înalta sa funcţiune cu zecile de vizite oficiale în capitale din toate continentele l-au obişnuit să privească de pe o treaptă superioară pe cei ce îi boteza fraţi. Nu m-am neliniştit. La noi, arhiereul abia sfinţit se poartă la fel faţă de comunitatea care l-a sprijinit. Dar despre patimile care vînează sufletul noului ierarh, cea mai cumplită rugină este arghirofilia.

Episcopul Kunst gospodărea însă daniile Bisericii Evanghelice Germane pentru diferitele comunități necăjite cu un gest frățesc şi slujitor. Nu de puține ori l-am privit fascinat cum se purta el față de ceea ce numim noi 'ochiul dracului' al cărui putere negativă se stingea prin oferta devenită taină. Într-un volum festiv, publicat la Athena 1987 în cinstea lui, încheiam contribuția mea astfel: "Aus den Begegnungen mit Bischof Kunst habe ich noch eine kostbare Gabe für den Haushalt meiner Seele gewonnen: ich verstand, was 'dankbar' heißt. Die Vokabel, die ich allzu oft in düsterem Kontext bei den protestantischen Brüdern vernommen hatte, bekam für mich durch die Nähe des Bischofs die Fülle eines lichterlohen Wegweisers zur Eucharistie, zur Eucharistie der ganzen Christenheit."

Alături de Patriarhul Athenagora şi de dascălul meu Ernst Robert Curtius, episcopul Kunst se află în fruntea prietenilor mei printre străini.

A fost destul de dificil să-mi apropii limba de stilul personalităților pe care le-am cunoscut. Cei mai mulți aveau, spre mirarea mea, harul veseliei comunitare, ca Hanns Urs von Balthasar, Pierre Emmanuel, Theodor Heuss, Gustav Heinemann, Evdokimov, Salvador de Madariaga, Heidegger, Tit Simedrea şi atîția alții. Cu unii era foarte greu. Aşa cu Gustav Heinemann sau cu Iorgu Iordan, uscați ca un burete de piatră. Clericii îşi ordonau rostirea la sînul istoriei, fără a renunța la locul de unde au răsărit. Patriarhul Justinian, cînd vorbea cu mine, trecea parcă într-un alt tărîm al graiului. Era fixat în vorbirea lui de acasă, din perioada 1935, un oltean doritor să ajungă la Bucureşti. Filologii stîrneau multe dezbateri în pasionații călători care posedau în primul rînd ştiința etimologiilor de la colțul străzii. S-ar fi putut apela la arbitrajul lui Curtius, dar acesta, guraliv şi nesățios, se destrăma într-un ev mediu nepieritor. În renumita sa carte 'Lateinisches Mittelalter' publică o listă a neamurilor romanice. Citind şpalturile, am constatat că românii lipsesc. "Ce vrei să fac? N-aveți evul mediu latin!" L-am implorat, mai că n-am plîns, să pună şi pe români că, tot evul mediu au avut parte şi mai au. Credeam că rigiditatea sa m-a potopit. Frunzărind volumul apărut, am rămas surprins la acea numărătoare de rude din familia latină. Lista începea acum cu românii.

***

De la Popeşti am plecat repede. Ne-am dus la Agapia să lăsăm în grija măicuţelor mielul nostru alb. Am condamnat intenţia cîtorva care propuneau să punem pe sărmanul orfan la frigare. Cînd am ajuns, stareţa n-a ieşit ca de obicei pe ceardacul plin de flori să ne întîmpine. O soră din multele noastre prietene ne-a poftit să urcăm scările, stareţa ne aşteaptă sus la arhondaric. Era într-o stare de tristeţe care ne-a alarmat. Intrînd, observasem noi că ceva s-a întîmplat aici. Parcă trecuse un uragan de sorginte caraibic. Am întrebat-o. Ne-a răspuns greu, întreruptă de suspine amare. Vorbea despre o femeie abraşă, mereu în cîrlig cu destinul ei: nu era frumoasă, nu învăţase carte, nu se născuse bogată, nu ştia cum să se poarte în lume, toate acestea le suplinea prin măsluiri, boscării, potlogării şi crime. Pîndea adversarii, adevăraţi şi închipuiţi, cu răbdarea hienei, aşteptînd momentul propice ca să lovească. Avea preşedinta românilor o rîcă potopitoare faţă de Biserică şi biserici. Decretul de desfiinţare a mănăstirilor din 1958, colbul dărîmărilor, n-o mulţumise pe deplin. Cinul călugăresc se repliase pe poziţii noi; cele cîteva chinovii, rămase încă drept azile, luminau ca ruguri aprinse. Bisericile distruse nu stinseră credinţa, dimpotrivă. Organele de control corupte cădeau scurt timp după înscăunare într-o somnolenţă păgubitoare. Roasă de superstiţii şi spaime totdeauna cînd avea de a face cu lumea bisericească, ezita să se angajeze în public. Dar în vara această s-a hotărît să calce însăşi mănăstirea Agapia, considerată ca cel mai periculos cuib de obscurantism şi mistică. Conducătorul, obosit de statul la cîrmă ca şi de nişte băuturi tari, n-a intrat. A preferat s-o cotească spre conacul de vînătoare de pe pîrîul Icoanei. Simţea nevoia să se desfete în baia de sînge a patimilor sale cinegetice.

Călugăriţele au înţeles că vine femeia numărul unu a stăpînirii şi au primit-o cum se cuvine. Ca pantoful preşedinţial să nu calce pe lespezile tocite de încălţările oamenilor de rînd, de credincioşi, i-au aşternut covoare în cale. Măicuţa de la arhondaric a pregătit cu mîna ei cele mai savuroase bucate; din fundul ascuns al beciului s-a adus vin ca pentru gîtlejuri sacre. Musafirii s-au ospătat din belşug, apoi, la cafea, au trecut la întrebări. Astfel s-a petrecut una din cele mai semnificative întîlniri din vremea comuniştilor. Două femei deosebite

s-au înfruntat sub semnul vieții și morții. Pe o parte, ea, stăpîna, strîmb înțolită, crispată, clocotind de ură pofticioasă de distrugere, acuza. De cealaltă parte, stareța de la Agapia, calmă, cu ochi tulburător de senini, își apăra vatra și soarta surorilor ei. A rugat-o pe preşedintă, ca de la femeie la femeie, să intervină să i se permită să primească și ucenice tinere care ar putea îngriji pe bătrînele neputincioase din azil și, în acest chip, ar căpăta și ele un rost în viață. Stăpîna n-a răspuns și s-a sculat să plece.

A poruncit să i se ducă la maşină două damigene de vin ca să 'guste și soțul', aflat 'la lucru pentru binele poporului'.

Două săptămîni mai tîrziu, veni un general în anchetă."Știm că sînteți un nucleu conspirativ. Mi s-a comunicat că dumneata, Eustochia, eşti o vrăjitoare care a blestemat pe primarul comunei de a murit iminent. Asta pentru că bietul funcționar își făcuse datoria și a dispus rechiziționarea avutului vostru. Mai știm că aduni aici fete tinere care, în loc să lucreze în fabrici, se plimbă afundîndu-se în covoare până la gleznă; mai știm, că faceți chefuri cu tovarăşii din CC și cînd tovarăşa ți-a reproşat lucrul acesta, ai rîs: <Vin cu ideile voastre și pleacă cu ale noastre>. Se perindă grupuri de școlari din toată țara pe care-i otrăviți." Aici monahia n-a mai putut răbda. "Minciuni, domnule general!" - "Adică îndrăzneşti să spui, că Tovarăşa minte?! Care din două minte?" - "Eu spun doar, să-i crape ochii celui care scorneşte și celui care răspîndeşte vorbe de astea!" Generalul își privi încă odată notițele: "Ăsta e un blestem? Și cum ai zis ... Și cel ce răspîndeşte...?" Stareța aprobă: "Aşa am spus, Doamne iartă-mă!" Militarul își închise carnetul și coborî sprinten scările de lemn. Se povesteşte că, trecînd prin curte, ar fi murmurat: "Ochii, ați auzit, să-mi crape ochii!"

Monahia Eustochia Ciucanu a condus Mănăstirea Agapia, păstrînd-o întreagă și nevătămată. Nenorocul ei se trage din faptul că a slujit împreună cu toată obştea în anii de prăpăd spiritual statului antichristic. Intrase de copilă ca ucenică la maicile din conducerea Mănăstirii, unde s-a şlefuit, s-a schimbat și și-a păstrat vioiciunea ochilor albaştri ca un cîmp de levanțică. Abia instalată sus la stăreție, a colecționat piedici de tot felul. Războiul clocotea peste aşezările de la poalele Ceahlăului până sus, spre Borsec. Ana, cum se numea ea în

civil, terminase liceul şi studia teologia la Bucureşti cînd, cu venirea ruşilor, o foamete cum alta n-a fost, a sugrumat Moldova. A trebuit să se întoarcă să se ocupe de cazarea şi hrana invalizilor de război care invadaseră Agapia. Cu înțelepciune şi tact a potolit certurile între militari şi călugărițele iritate. Uşi, ferestre, garduri erau zdrobite. Cei mai numeroşi pacienți erau venetici. La venirea lui Justinian Marina pe tronul mitropolitan de la Iaşi, conflictul între năuca stareță de atunci - o foarte bună prietenă a viitorului patriarh - şi clerul mănăstirilor s-a agravat. Eustochia a reuşit să împace adversarii şi să se ocupe de tineretul rămas în paragină. Bolnavă rău de inimă, nu se astîmpăra niciodată. La orele patru dimineața era la grajd, unde făta o vacă. Se ducea cu plugurile spre Giuleşti ca să are; peste un ceas o găseai în biserică la serviciul divin matinal, şi tot aşa, ceas cu ceas, până aproape de miezul nopții. Faptul că a înfruntat pe malițioasa Elena, i-a mărit prestigiul, în toată țara i s-au creat legende.

***

Datorită ajutoarelor trimise Bisericii eram cunoscuți în toate mănăstirile româneşti. O prietenie temeinică m-a apropiat de vlădicul de la Timişoara. Înalt Prea Sfințitul Nicolae Corneanu este de ani de zile grădina de flori a ortodoxiei româneşti, vreau să spun în apropierea sa miasmele răutății, invidiei şi ale hulei sînt spălate, curățate, îndreptate spre menirea lor din veac. Plăcerea estetică e întărită de înțelepciunea mereu vie.

Legăturile cu Patriarhul Teoctist, cînd ne-am găsit față în față, am fost ca doi jucători de şah, potrivindu-ne cuvintele pe care eu doream să le înțeleagă ca amintiri comune din tinerețea sa şi copilăria mea. După patru decenii de absență în sufletul meu, l-am regăsit după revoluție, obosit, speriat, dar luptînd pentru ceea ce i-a fost dat să păstorească. Şi iarăşi am cugetat şi am văzut că locul meu în asemenea vremuri prăpăstioase, e în turmă.

Centura de sprijin moral al Patriarhiei Române, a fost seria de arhimandriți care au păzit unitatea poporului şi capriciile monseniorilor.

Cunoscuți sînt mai întîi părintele Cleopa, cel căruia Daniel, mitropolitul Moldovei, în vechea catedrală Sf. Gheorghe din Iaşi, i-a păstrat un loc pe perete în ceata sfinților. Arhiepiscopul Gherasim de

la Rîmnicu-Vîlcea a fost mai întîi un destoinic conducător de obşte la Căldăruşani, mănăstire devenită model de gospodărie nu numai în România, ci şi peste hotare. Arhimandritul Grigore Băbuş a înmulţit cărţile în Biblioteca Sinodului, cum nimeni altul n-ar fi putut. Părintele Benedict Ghiuş a atins după părerea mea cel mai înalt grad de sfinţenie în timpurile noastre ca şi părintele Petroniu Tănasă din Athos sau părintele Sofian, păzitorul Antimului.

Sfintele urme

La sărbătorirea de o mie de ani de la înfiinţarea aşezămintelor din Sf. Munte, am profitat de prietenia lui Tsakonas, care mi-a rezervat o cabină pe un vas de război elin, special ales ca să scurteze durata călătoriei şi să mă bucur că sînt companionul regelui Paul, prinţului moştenitor Constantin, că navighez cu patriarhi, miniştri, deputaţi, scriitori etc. Pe puntea largă se strînsese toată protipendada regatului elin. Primele încercări de a primi o băutură rece ca toţi pasagerii, au eşuat. Băiatul servitor n-a mişcat la rugămintea mea, cred că nici nu m-a văzut. M-am uitat să văd cum fac ceilalţi. Cînd am văzut destul, m-am aşezat la o masă, am bătut din palme şi am speriat pe un ofiţer de stat major care dormea sub un fel de copăcel oriental lîngă mine şi am poruncit: “Whisky on the rocks!” În cîteva secunde, doi ospătari s-au oprit în faţa mea, unul ducea paharul, celălalt o sticluţă destul de încăpătoare şi mi-au turnat. Nu m-au părăsit până ce nu am pocnit din limbă şi am dat din cap ca să arăt că apreciez marfa lor.

După o noapte paşnică într-un seminar monahal evacuat, m-am dus la biserică. Delegaţii germani, teologi renumiţi, veniseră primii, îmbrăcaţi la fel: haine negre, căptuşite pentru vizitele de iarnă în Răsărit, gulere tari şi un pic de superbie în ochi şi pe obraji. Am înţeles imediat că nu mă vor accepta în mijlocul lor, ba mai mult, nu-mi vor asculta sfatul că atunci, cînd se va permite poporenilor să păşească în biserică, aceştia, repezindu-se ca turbaţi, îi vor izbi de pereţi. Aşa a şi fost. I-am găsit afară, îmbumbîndu-şi cu greutate straiele trecute prin furtună şi să-şi refacă urările pregătite pentru

marele praznic. Călugării atoniți n-au venit la slujbele patriarhale. “Bine, fraților, e un mileniu!!” - “Ce contează o mie de ani în fața veşniciei lui Dumnezeu?”

Întoarcerea din primăvară

Voiam să mă bucur că am scăpat de mine însumi, că nu mai sînt silit să-mi mărturisesc toate faptele, să mătur în cotloanele sumbre ale trecutului. Vocea lui Policarp suna ca un clopot crăpat:

- Frate-frățioare, ce se petrece? Poveştile tale au miez fierbinte, dar tu nu le asculți?

- Nu înțeleg ce vrei să spui.

- *Te-am auzit povestind la clacă, din gura ta de aur curgeau vorbele ca un pîrîu în dezgheț. Ne-am adunat aici să te ascultăm, dar ceva nu este în ordine. Vrem cuvîntul tău autentic. Mă întreb de ce ai mai venit. Puteai să trimiți basmele tale prin telefon sau internet.*

Aveau dreptate. Nu trebuia să-mi fac iluzii. Ei căutau ceva deosebit de monotonia zilelor petrecute fie la închisoare, fie ca fugari, fie cumințI cu ochii la stăpîni sau întîrziind la hibernare. Şi iarăşi cugetam: pricini de despărțire ar fi multe. Haosul provine din aceea că au fost zvîrliți deodată într-un iarmaroc străin, numit libertate.

Vorbitorul respiră adînc şi începu: În seara asta vă voi spune ce a fost. Dacă mă auziți pomenind un lucru a doua oară, să nu mă pedepsiți. Anii, vîrsta...

Cînd ceremonia s-a terminat, s-a făcut linişte. Am urcat la pupitru şi am comunicat simplu decizia mea de a mă duce în țară. Ce o fi, Dumnezeu ştie. O zarvă asurzitoare, ieşită parcă din ‘cuțite şi pahare’, cuprinse pe toți cei de față; oameni serioşi, reprezentînd toate treptele societății, discutau aprins, argumentînd doar prin țipete. Într-un singur punct au fost de acord: să se dea mai multă importanță ocheanului spre România. Declamau dragostea de țară. Şi vorbind, îşi tratau plăgile de o zi sau îşi cîrpeau ciorapii deşirați în diversele întruniri.

Cetățeanul stingher la o masă m-a aplaudat multă vreme şi m-a implorat să nu plec singur. Ne-am retras la restaurantul de la Neuf-

Brisach. S-a băut, s-a mîncat şi s-a vorbit. Cîţiva m-au bătut pe umăr, alţii, mai mulţi, m-au prins într-un colţ, felicitîndu-mă de 'curajul' meu, şi cu o deviză tăioasă şi patriotică se despărţiră de mine. Situaţia s-a agravat, cînd am criticat activitatea exilului. Erau lucruri cunoscute tuturor. Tămîiaţi de risipa de miresme sintetice aduse direct din iad, erau satisfăcuţi, dacă la clevetă cineva oferea ocazia de a le mări tensiunea. Un profesor pensionar îmi prezentă o lucrare în care sute de proverbe se înşirau numai după criteriul plecării sau venirii din ţară. El nu ştia cu ce scop a strîns citatele înţelepte, poate de aceea voia să mi le dăruiască mie. Eu eram însă greu de găsit. Intrase Elsa în viaţa mea. Şi cele ce am făcut de atunci, le-am făcut numai împreună. În capacitatea mea de imaginaţie s-a fixat o rînduială folositoare şi un ţel bine chibzuit.

Metoda pornea de la o formulă simplă: să necăjeşti pe dracu' de la prima faptă. Astfel am înteţit vizitele în România ca să menţinem nivelul de oxigen trimis acasă. Am organizat o serie de colocvii între asociaţia noastră şi bătrîna universitate de la Iaşi. Poposind la Copou, se întrebau moldovenii: "A cui sînteţi? Cine v-a trimis? Cine vă tutelează?" Cînd treburile s-au mai aşezat, am lăsat pe prim plan universitatea freiburgheză. Unul din scopurile noastre era să normalizăm relaţiile între cele două universităţi pentru a putea trece la împlinirea ţelului major: înfrăţirea. Am avut de furcă cu jena profesorilor de la Freiburg de a se deplasa în România. Erau invitaţi de o ţară pe care n-o cunoşteau, de o universitate căreia Comitetul Central şi Ministerul Învăţămîntului îi interziceau orice deschidere, orice cooperare cu o instituţie din străinătate. Era de asemenea greu de înţeles că nişte savanţi, în libertate trăind, păstrau obiceiul străvechi de a-şi sublinia singur rang şi renume; colegii din răsărit nu participau în nici un chip la deciziile conducerii, executau doar poruncile. Nu suportau ideea că ar putea ieşi din perimetrul controlat sub bătaia reflectoarelor. Am constatat, cercetînd arhivele Societăţii, că 316 de persoane din Iaşi şi alte localităţi au reacţionat pozitiv la invitaţia noastră. La această deschidere pretutindeni în blocul răsăritean a contribuit în primul rînd reforma cancelarului german Willy Brandt, care a restructurat relaţiile est-vest. Deja, vizitînd lanurile de păpuşoi

din SUA, Hruşciov a învăţat o nouă deviză: schimburi - schimburi internaţionale! Din nefericire, rodul colaborării n-a durat mult.

***

Anul 1974 a adus o nouă perioadă glacială. Imediat ne-am dus la deţinătoarea postului de Ministru al Învăţământului. A trebuit să aşteptăm împreună cu alţi oameni veniţi cu treburi serioase. Un funcţionar (am auzit că-l striga 'Mircică') se tot foia încolo şi încoace, ieşea din cabinet, intra la secretariat ca să se întoarcă înapoi de unde plecase. Asta de nouă ori. La a zecea oară ne făcu semn: "Delegaţia!" Aceştia eram noi: E., prorectorul de la Iaşi şi cu mine. Salutul a fost jovial. Mi-a permis s-o sărut, inaugurând ea însăşi protocolul: "Vino să te pup, maică!" Aceasta era deci *Madame de Pompadour*, cum a fost numită la ultima vizită în Germania. Am luat loc la o masă impunătoare, dar soioasă, la care a venit şi ea. Am convorbit trei sferturi de oră. Ea ne-a povestit cîteva scene picante din parlament, printre care demnă de relevat este încercarea ei de a fura engolpionul patriarhului Justin, să-şi facă nişte cercei din el. Ne străduiam în doi - prorectorul tăcea - să trecem la fondul problemei pentru care venisem. Invitasem o grupă mare de universitari în Germania la un colocviu; aveau nevoie de aprobarea ministerului. Cînd făcu o pauză, începui eu: "Dorim să fixăm un program riguros..." - "A propos program riguros, pilula!" Nu înţelesesem că nu mi se adresa mie. "Mircică, dă-mi pilula aia de lîngă călimară!"

Aici se porni un spectacol de pantomimă pentru care marile teatre din lume ar fi plătit o avere. Mircică întinse mîna să ia pilula, dar îşi dete seama imediat că nu se cuvine. Căuta acum disperat prin sertare. "Ce cauţi, Mircică?" Factotumul explică: "Nu găsesc o bucată de hîrtie în tot biroul ăsta." - "Hîrtie? Mergi la veceu. Pentru ce îţi trebuie?" - "Mi-aţi cerut adineaori - pilula." Amfitrioana mă privi drept în ochi, aşteptînd aplauze: "La mine e ordine nemţească. Nu las o hîrtie pe masă." Mircică scoase un strigăt de triumf şi - pleosc! - se lovi cu palma în frunte. Găsise soluţia. Luă din portofel o carte de vizită şi o îndreptă ameninţător spre hapul rotund. Ca un magician îl îmbia să se urce pe cartonaş, dar hapul reticent se rostogolea în altă parte. Îi explicam tocmai amabilei gazde că în Germania toţi

premianții Nobel au absolvit liceul umanist. “Să fie la ei acasă”, îi blagoslovi ea ca să se ridice brusc în picioare. Ce se întîmplase? Mircică dispăruse. Iar după instrucțiunile în vigoare, pentru contactele cetățenilor români cu străinii trebuiau să fie cel puțin două persoane de față. “Mircică, mă laşi singurică la protocol? Unde eşti?” De sub birou se auzi o voce sumbră: “Aicea sînt. Caut pilula.” - “Ți-am spus că e pe masă, nu sub masă, n-ai înțeles.” - “Ba da, dar a căzut.”

Ne scularăm şi noi să participăm la vînătoare. Prorectorul, cu ochii mai ageri, o descoperi într-o crăpătură a podelii. Cu un cuțit elvețian scociorî şi o scoase la lumină. Pilula se înjumătățise. Şi iarăşi începu dansul cu cartonaşul, hapul era un fel de Giuliano al produselor farmaceutice.

În sfîrşit, Elsei îi reuşi să aducă vorba la ceea ce ne interesa, colocviul cu românii. Condiția pusă de noi era să vină numai invitații noştri şi nu trimişi în delegație. Cu încăpățînare de catîr îi prezentam lucrurile ca unui copil, ferindu-ne de iritări care ne-ar fi depărtat de țel. Ministerul Învățămîntului trebuia să ne dea în scris acordul pentru ca persoanele indicate să aibă un timp de pregătire. Reacțiunile ei ne măsura capacitatea noastră de răbdare. “Ce pregătire? Două cămăşi şi un săpun. Eu am fost de multe ori în străinătate. Închipuie-ți că la Darmstadt, în casa de oaspeți a universității, nu era săpun la toaletă. Mircică, vezi? Să se spună la toți cei care se deplasează să-şi ia săpun cu ei. Românii e un popor curat. Se spală pe mîini, mai ales în cercurile universitare.”

Îi prezentarăm lista de invitați, asigurînd-o solemn că vom procura noi săpun. Luă foaia de hîrtie în mînă şi citi lista celor propuşi; la fiecare nume se întorcea spre micul nostru spițer improvizat care, la unii, mişca discret din sprîncene. Ministereasa rămase pe gînduri. Fără îndoială părea încurcată că adlatul ei clipise prea des. “Nu aprob nimic. Mi-ați invitat numai profesori universitari şi academicieni. Nu se poate!” - “De ce?” - “Păi, de ce? Să vă spun eu, de ce. Mircică, fii amabil şi adu-ne schema care am discutat-o aseară.” Vorbele acestea declanşară o nouă campanie de investigații. Mircică folosi scaune şi scări şubrede, inspectînd rafturile - un nor de praf îl însoțea pretutindeni. “Vezi, în separeu, că mi-am făcut un ceai cînd am terminat. Oi fi pus-o pe acolo.” - “Doamnă, se vede că e o schemă

prețioasă, dacă ați pus-o bine." Un pupic mă răsplăti pentru cele spuse. "Ştii că nu eşti de loc pe tuşă. Le vezi. Asta e, caută în seif, Mircică!" Deschiderea dulapului de fier a durat cam cît ar spune un premiant 'Luceafărul' pe de rost. Mircică repetă strigătul lui de triumf: "Aici e!" Puse pe masă un sul. Amfitrioana îl desfăcu şi acoperi repede fila cu palmele. "Nu te uita! Tot ce-i în seif, e secret de stat. Străinii nu au voie să vadă ce e închis acolo." Dar eu văzusem şi mă simțeam ca o Mata Hari înainte de execuție. În sertăraşele misterioase descoperisem o pereche de pantofi, cîteva portocale, pe lîngă un teanc de dosare, o cutie, probabil de fondante, şi o sticlă de rom. Degeaba se strădui prietenoasa noastră gazdă să-mi explice ce conținea acea schemă. Extenuată îşi ridică mîinile: "N-o să fie moarte de om, dacă o să călcăm consemnul. Aruncă o privire." Un grafic în tuş, ca o piramidă, arăta procentul cadrelor din învățămînt. La vîrf universitarii, apoi în jos, mai mulți, profesorii de liceu, şcoli generale şi la bază, educatorii din creşe şi grădinițe. "Vezi acum, de ce nu-i pot lăsa pe ăştia de sus? Sînt puțini şi mai şi rămîn prin străinătăți." - "Ăştia de mai jos ar putea pleca?" - "Ăştia-s destui. Alegi pe cine vrei." Îmi frecai mîinile: "O să facem un colocviu ştiințific cu educatorii din creşe". Ministereasa aprobă din cap. Peste puțin, îmi descoperi însă răutatea: "Hoțule, mă iei pe plan subțire."

Schimbă vorba. Se plîngea acum cît are de lucru. Profitînd de atmosfera familiară - Mircică moțăia pe un scaun mai ferit - îi pusei o întrebare simplă: "Cu ce se ocupă un ministru la dv.?" Răspunsul merită să intre în istoria executivelor de la origini până azi: "Stai să-ți spun. Noi ascultăm indicațiile... " Aici făcu un semn spre tabloul Conducătorului de pe perete. "Dacă pică ceva şi pentru noi - şcoli, dotare, corp didactic, chiar şi o aluzie -, îmi adun colaboratorii. Ce facem? Şi prezentăm un plan de activitate inspirat din instrucțiunile sale." - "Deci inițiativa aparține exclusiv şefului?" - "Sigur. El gîndeşte şi pentru noi. Cîteodată planul nu se potriveşte. Îl vede şi observă: <N-am spus eu asta>. Ne bagă în draci."

La ieşire se întoarse spre prorectorul ieşean, îl luă la braț şi întrebă: "Dumnealui vorbeşte româneşte?" Ce puteam să-i spunem? că e profesor de română?

În 1980, în Răsărit, ultimele instituții de cultură binaționale şi-au închis porțile. În România, noua viziune a devenit aproape fatală după vizita lui Ceauşescu în Coreea de Nord, de unde a adus noi catehisme penibile pentru orice ştiutor de carte. În ceea ce ne privea pe noi, se folosea un tratament dublu: pe cînd presa oficială ne lustruia imaginea cu aceleaşi linguşitoare notițe, securitatea organiza de la sosirea noastră la punctul de frontieră un plan de supraveghere totală, zi şi noapte. Într-o foaie de instructaj concepută la Iaşi găsim toată lista de măsuri preconizate.

Aşa erau puse în alertă toate organele cu dispoziții precise.

O realizare memorabilă a fost posibilitatea creată de a comunica prin Freiburg cu savanți sau scriitori din toată lumea. Interesant este exemplul Coreei de Sud. Fiindcă legăturile diplomatice dintre cele două state au fost suspendate de Ceauşescu, cinci studenți din Seoul destinați să se specializeze în țară n-au putut să se înmatriculeze la o universitate din România, şi au fost îndrumați spre seminarul nostru, unde împreună cu E. am trudit să-i facem să înțeleagă cel puțin sistemul neolatin. Trei dintre ei şi-au dat doctoratul cu mine, şi au organizat învățământul după întoarcerea lor acasă. Astfel a intrat româna ca studiu de examen, cu un număr important de învățăcei. Europenizarea şi, de aici, românizarea candidaților est-asiatici a făcut progrese. Cele două capitale s-au înfrățit. O puternică activitate a purces, la care contribuția coreană depăşeşte mult prezența românească. Seoul a devenit un centru al legăturilor economice şi culturale cu îndepărtatul Bucureşti, cu toate că preşedintele Ceauşescu, influențat de Coreea de Nord, nu permitea atunci nici o acordare de viză cetățenilor coreeni din sud. Orice încercare legală nu avea nici un efect. Astfel şi Societatea noastră, prin ocrotirea celor cinci studenți, a aşezat o piatră la temelia cooperației celor două țări. Crize au fost multe: cea mai spectaculară a fost zvonul ajuns la Bucureşti că cei cinci studenți au intrat în România fără vize acordate. O panică de neaşteptat a izbucnit; s-a ajuns la penibila situație că portarii împreună cu prorectorul în funcțiune au păzit tot teritoriul universitar de accesul tinerilor asiatici.

În altă atmosferă a ajuns Minoru Nambara, celebrul antropolog, în România. După ce şi-a încheiat prelegerile la Universitatea din

Würzburg, profesorul japonez s-a gîndit să se ducă în Spania, la Santiago de Compostela, înainte de a se întoarce în ţara lui. Cineva, un coleg, i-a spus să se ducă în România: "Ei fac puntea spre voi." Profesorul Nambara s-a adresat imediat unui birou de voiaj care i-a oferit ca ţel al excursiei cîteva fabrici şi crescătorii de animale. A vizitat obiectivele propuse, dar într-o pauză a evadat cu soţia din program.

I-am întîlnit la Agapia printre pelerini şi paraziţi. Dorea un ceai pentru soţia îmbolnăvită. Am mijlocit la Maica Stareţă cazarea lor şi i-am luat cu noi la biserică. Era un om păţit. De aceea se mefia. La Sfîntul Munte, în Grecia, anahoreţii l-au dat afară din mănăstiri, lămurindu-l că statutul său duhovnicesc e acela al unui căţel.

A doua zi – era după Paşti – Stareţa, la vecernie, i-a poftit pe amîndoi în strană, lîngă ea. La sfîrşit, treceau oamenii să sărute icoana Învierii şi mîna preotului. Alături, plini de gravitate, cei doi aplicau flexiunile politeţii japoneze, zîmbeau şi se înclinau în faţa fiecărui credincios, dădeau mîna şi repetau salutul pascal. O femeie povestea afară: "Sînt împăraţii Chinei aici."

I-am luat cu noi în Maramureş, acolo profesorul a descoperit pădurile, mătrăguna şi o vrăjitoare autentică. După un an, revenit în Europa, ne-a căutat ca să ne arate ce ducea el în valiză: desene, fotografii şi şapte caiete de notiţe. Voia să ştie tot, să refacem itinerarul comun pe care eu îl trecusem de mult în pîcla uitării. Îmi aduceam aminte doar că la un colocviu pe plaiurile lui Bogdan Vodă, în timpul unei conferinţe de fonetică dialectală, tot publicul adormise; numai ei - perechea japoneză - vegheau luînd harnici notiţe şi tresărind cu o vădită bucurie cînd vreo vocală velară exploda în gîtlejul savantului vorbitor. La al treilea drum în România i-am călăuzit spre Bucovina. La Putna, de hram, mulţimea fără număr, portul, cîntările bisericeşti i-au impresionat. Aşteptam împreună, în curtea şcolii, un autobuz, ne uitam la lume, lumea se uita la noi. Deodată s-au auzit nişte strigăte înfiorătoare. Trecea Vasile, beţivul, văitîndu-se şi blestemîndu-şi patima. Şapte bărbaţi, agăţaţi de el, nu reuşeau să-i împiedice mersul oblu, din şanţ în şanţ. Cînd s-a apropiat de noi, a intervenit un miliţian: "Duceţi-l, măi, de aici, că-l văd străinii şi ne facem de rîs." Profesorul mă rugă să-i traduc spusele vardistului. Mă

executai. Atunci, soţ şi soţie, într-o clipită, îşi puseră palmele pe ochi ca să nu vadă ruşinea şi abia cînd i-am asigurat că Vasile se pierduse printre poporeni, şi-au descoperit obrazul.

Ultima dată a venit cu o carte măiestrit tipărită. Un roman. Un învăţat japonez, bolnav declarat incurabil, poposeşte în România şi e vindecat de o vrăjitoare. Aici, în pădurile carpatine, regăseşte peisajul originar, descoperă eonii facerii sale dintîi. E un spaţiu supraaglomerat de zîne, iele şi vîrcolaci. Textul tradus în limbi occidentale ne-a părut cu atît mai straniu cu cît avansam în lectură. La rîndul nostru, l-am tradus în româneşte.

***

După stingerea tuturor contractelor academice din est şi vest, a funcţionat numai linia universitară Iaşi - Freiburg. Am ajuns să pregătim studii şi lucrări ştiinţifice împreună, am impus proiecte ca acela al unei noi ediţii a Bibliei lui Şerban Cantacuzino care, editată în fascicole, continuă să apară, la Iaşi. În acelaşi domeniu cu subsol ideologic, dicţionarul lui Tiktin, declarat tabu, a văzut în 1985, după 10 ani de muncă asiduă, lumina tiparului într-o ediţie prelucrată şi păzită de corsetul care i se prepara în planurile filologice oficiale.

Nouă caiete din *Dacoromania*, revista de casă a lui Sextil Puşcariu, au apărut sub îngrijirea noastră. Am suplinit locul şi mîna clujenilor cufundaţi în tăcere. După eliberare, le-am transmis ştafeta, solemn.

Policarp se sculă în picioare, se plimbă cîteva minute prin cameră:

- *Poţi să-mi spui la cîte mănăstiri am oferit ajutoare?*

- Nu mai ştiu.

- *Hai, începe cu un loc pe care l-am îndrăgit.*

- Bodrog. Cînd a fost inundaţia cea mare, am venit cu un tractor mic - o jucărie -, dar extraordinar de eficace. Se învîrtea mîndru prin curtea mănăstirii, pe Mureş, spre satisfacţia episcopului de la Arad, care nu se mai sătura de privit. El ne-a dus la o altă mănăstire, în oraş, unde am depus aparate medicale şi unelte agricole. Ne înviorăm la bătaia clopotului de la Icoana, cînd revedem fîntîna de la Neamţu. Pe ecran mai apare Rîmnicu Vîlcea, Slatina din Moldova,

Moldovița, Sucevița unde am contribuit la înființarea unei secții de croitorie şi tricotat, apoi la Vovidenia, Celic Dere, Saon şi Rădăuți unde am cărat medicamente germane, la Țigăneşti unde am contribuit la consolidarea atelierelor de țesătorie, care prin asta, au cusut sute de perdele pe care nu le au păstrat toate: am văzut la diferite hoteluri frumusețea lor atîrnată la ferestrele moderne. Mulți ani, un fel de centru logistic am organizat la Agapia; acolo au ajuns cele trei automobile, unelte diferite şi maşinile agricole, de exemplu tractoarele şi cositoarea iscusită. Ne-am bucurat că am contribuit şi noi la acțiunea de a reda vieții vechile ateliere, de la pictură până la broderie şi tricotaj. La Văratec, unde ne-am silit să echivalăm volumul standard de ajutoare cu cel de la Agapia, la Sf. Maria din Techirghiol, unde ne-am ocupat de încălzirea clădirilor, ca şi la Episcopia din Cluj şi la Suceava. La Putna, aur şi vopsele pretențioase pentru pictura murală a paraclisului; studenții noştri de la Freiburg au creat pentru pomenirea congresului studențesc din 1872 un muzeu al Libertății în zidirea de la poartă cu numele marelui poet.

Exponatele au riscat de trei ori confiscarea. Astăzi sînt la un loc ferit.

Policarp se întrebă:

- *Dar au mai fost şi alte mănăstiri ...*

- Numărul şi numele lor se amestecă, se întunecă: Bistrița, Vechiul Durău, Suzana, Ghighiu, Cheia, Secu, Sihăstria. Trecînd pe lîngă Catedrala de la Timişoara, ne amintim cîte pățanii am avut pentru a găsi materialele necesare restaurării acoperişului în culori potrivite. Am procurat din Germania pentru tipografia Mitropoliei din Banat ca şi pentru cea a Moldovei o maşină tipografică de proporții uriaşe care a ajuns la tiparnița de la Mănăstirea Neamț. Acolo s-a petrecut un lucru amuzant. Părintele tipograf, cînd a văzut că au ajuns coletele, după părerea sa prea mici, nu le-a mai despachetat. Vizitînd cu sponsorul mănăstirea, am trecut şi pe la tipografie. Nobilul donator a dorit să vadă ce s-a ales de darul său. A cerut să vadă o probă. Călugărul de jurnă, văzînd că musafirul se impacientează, fiindcă nimeni nu se îndură să se apuce de imprimat, îl liniştește cu vorbe blînde şi arată într-un colț coletele nedesfăcute de la venirea lor acum

doi ani: “Nu vă cătrăniţi, excelenţă, n-a umblat nimeni la ele. Sînt intacte.”

- *Ne-am ocupat şi de bunăstarea aparatelor de difuzare pentru transmiterea liturghiei în vremurile acelea întunecate. Ţineam legătura cu unul din cei mai capabili consilieri ai Patriarhiei, părintele Verzan. Energia sa, tenacitatea oltenească, ne-a îmboldit mereu să contribuim la echiparea Editurii Cărţilor Bisericeşti care, zi de zi, creştea.*

În tipografia Patriarhiei şi sprijinit de Verzan am imprimat Dacoromania. Am fost, cred, clienţii cei mai punctuali cu plata, care de multe ori se făcea fie prin valută, fie prin piese şi aparate necesare la Bucureşti şi anunţate de vocea plăcută a Părintelui Sabin.

Ne-am legat de iniţiativa stareţei de la Agapia care a ctitorit multe biserici în satele din Maramureş şi Nordul Moldovei. Interesul nostru se îndreptă către surmontarea acelui aspect al unui trecut putred, falsificat de prezentul ideologizat. Aveam tradiţia, obiceiurile vechi, viaţa păstorească, cu alte cuvinte posedam gama valorilor reprezentative. Ne gîndeam la viitorul obştelor, mîntuite printr-un uşor urcuş spre modernitate. Trăisem în atîtea ţări şi văzusem multe. Ne simţeam vinovaţi de întîrzierea românilor standardizată în imagini fixe. Pe de altă parte, privind stările de fapt în alte regiuni, ne cerceta şi un sentiment sălbatic de nedreptate: “de ce numai ei şi noi nu?”

***

Sentimentul acesta mi-a înţepat inima, acum 50 de ani, cînd am trecut Tisa, pe un pod de pontoane, controlat de soldaţi germani. Îmi găsisem un tovarăş de drum, am uitat cum îl chema. Am fost arestaţi. La interogatoriu, comisarul de serviciu ne-a prins repede cu minciuna că sîntem clujeni şi n-am părăsit hotarele statului maghiar. Ne-a dat să mîncăm şi ne-a dovedit imediat că nu sîntem nici măcar ardeleni. Nu ţineam ceapa, slănina şi pîinea într-o mînă, cuţitul în cealaltă. Ştia foarte bine româneşte. Ne-a procurat foi de drum şi bilete de tren pentru Budapesta. Am ieşit. Pusta părea fără sfîrşit. La gară în plin cîmp, a sosit, pufăind din greu, şi trenul. Tovarăşul meu, mai abil, a răzbit printre pasageri - erau aproape numai femei -, mi-a întins mîna de pe platformă: “Vino! Repede!” Cuvintele rostite în româneşte, au

provocat un vacarm teribil. Asupra mea, peste cap, peste mîini, s-au abătut zeci de umbrele de toate culorile. Trenul a pornit, eu fuga pe lîngă el; o nouă încercare de a mă cățăra era împiedecată de războinicele amazoane. Resemnat am renunțat. Şinele făceau o curbă. Din al optulea vagon - ultimul - nişte brațe puternice m-au prins şi m-au tras pe fereastra deschisă. Am respirat - învățasem lecția - am mulțumit şi m-am prezentat: *"Grazie. Suono giornalista italiano ... che bel paese avete!"* A fost o atmosferă ca într-o colonie de vacanță. Orele, minutele se marcau cu sticle de vin. Cînd socoteala mea s-a încurcat, m-am refugiat în brațele unei matroane cu răsuflare fierbinte, *amore mio...*

Cimitirul mobil

Cinci luni mai tîrziu călătoream din nou. Mă zvîrcoleam pe o targă îngrămădită în ultimul loc liber. M-am trezit cuprins de groază: călătoream într-un marfar transformat în lazaret, un cimitir mobil. Împrejur, pe paturi şi pe jos, înțepeniți în solemnitatea morții, se întorceau soldații acasă. Doar într-un ungher întunecat mai era mişcare; sora de caritate şi infirmierul, înlănțuiți, oficiau feroce triumful vieții. Am cîrîit timid: apă! M-au auzit şi s-au supărat foarte. "Ăsta mai trăieşte." Nu ştiam cum să le cer iertare şi am repetat: "Apă." Bărbatul şi-a tras pantalonii, s-a apropiat de targa mea şi mi-a luat toată averea: săculețul de sub pernă, umplut cu fotografii, singurul lucru pe care-l aveam din țară.

Sfîrşitul războiului s-a serbat cu focuri bengale, cu artificii multicolore şi împuşcături paşnice. De unde or fi găsit americanii atîția cai ca să organizeze cavalcadele nebuneşti pe străzile oraşului din Nord? mă bucuram şi eu de tinerețea şi veselia lor. În biroul devenit salon de spital, 50 de răniți mişunau pe paie, gemeau, înjurau, se vînzoleau. Simțeam că mă părăseşte, că mi se scurge din oase, dorul de moarte care mă purtase din toamnă până în primăvară. Şi m-am gîndit: poate n-a venit sfîrşitul lumii.

Nu ni se da mai nimic de mîncare. Paznicii, britanici reci, reci de tot, luau masa afară în curte şi, sătui, dădeau foc la resturi în urletul

prizonierilor care cerşeau. Motive de igienă. S-au făcut nişte corecturi la zonele de ocupaţie şi au venit ruşii. Intrarea lor în oraş a fost vrednică de *Ţiganiada;* fiecare soldat poseda o căruţă cu cai pe care era îngrămădită prada de la Soroca la Berlin.

Slăbit de foame, am coborît într-o noapte, tiptil, în curte, am deschis portiţa spre grădina de zarzavat a vecinului de peste drum şi am pătruns în raiul atît de dorit. Mirosul crud de verdeaţă, m-a înviorat. Începui să extrag un morcov încăpăţînat cînd o umbră uriaşă întunecă grădina. "*Stoi!*" Un soldat rus, mai speriat ca mine, mă ameninţa cu o puşcă lungă cu baionetă. Îl surprinsesem la furat şi asta-i displăcea. I-am făcut semne că sînt paşnic, i-am arătat spre burtă că de foame am fost mînat şi că mă voi retrage în reşedinţa mea. Cît a durat starea de tensiune, nu pot să spun. Rusul a coborît nesuferita armă, dar m-a oprit sub un liliac. Mi-a cules mazăre verde, a dezghiocat păstăile şi mi-a dat boabele în palma nebetejită. A dezgropat cu fioroasa-i baionetă cîţiva morcovi, i-a şters cu mîneca de pămînt şi mi i-a întins unul cîte unul să-i mănînc. Spunea ceva cu blîndeţe, dar n-am înţeles din refrenul sudalmelor de ce e supărat, poate pe lume, poate pe război şi urmările lui, poate pentru aceea că morcovii erau prea mici. Cînd a considerat că avusesem destul, m-a condus înapoi în închisoarea mea.

A doua zi a venit o comisie - numai şăpci importante de la partea sedentară - şi au hotărît să trimită acasă pe toţi prizonierii incapabili de muncă. Pe vremea aceea şvabii bănăţeni şi saşii din Ardeal aveau o părere bună despre români şi România. Jubilau: "No, merem acasă, merem la România, că-s oameni blînzi." Zadarnic predicam eu că lucrurile s-au schimbat, că, fiind de gintă germană, ei s-ar putea stabili în vest. Deci să mai aştepte. Au plecat. Nici unul din ei n-a văzut Transilvania sau Banatul. I-au îngropat în minele de cărbuni în Siberia.

Eu mă cufundasem în reveriile diasporei. Singur mă descurcam foarte greu. Cînd a trecut comisia pe la patul meu, am improvizat un fel de grai latinesc şi le-am declarat secretul originii mele, Portugalia. Dar Portugalia nu exista pe lista lor şi, în afară de faptul că nu pricepeau nimic din ce vorbăiam eu, nu se dumeriseră încă, repetînd gesturile mele, dacă e vorba de o ţară sau de un lac. I-am ţinut un curs

de civilizaţie portugheză, în care am asimilat şi pe Columb lîngă Magellan, pe ducele de Alba lîngă Don Quichote şi El Greco. M-a salvat policarul mîinii drepte îndreptat spre gura larg deschisă, concomitent cu un gîlgîit zdravăn din zona velară: *"Vinó! Vinó ... sol."* Ca şi cum aş fi deschis o sticlă de vin din Crimeea - "da, da!" - izbucniră toţi într-un rîs intensiv, îşi dădură şăpcile pe ceafă, chiuind acelaşi cuvînt, *vinó.*

M-au predat englezilor. Ajuns în zona Albionului victorios, mi-am amintit de învăţăturile părintelui meu (despre democraţia intactă la englezi), m-am prezentat primului ofiţer şi am recitat solemn că sînt român şi cer azil politic. Efectul demersului meu existenţial a fost o înjurătură în cea mai perfectă pronunţie oxfordiană. Am fugit şi m-am strecurat printre răniţii ce zăceau pe peron în ploaie aşteptînd să fie îmbarcaţi în camioane. M-am rugat să mă ia şi pe mine. Împingîndu-mă sub coviltir, şoferul m-a întrebat: "Dar tu, încetule, de ce neam eşti?" N-am ştiut ce să-i răspund.

***

Nu apucai să respir bine că vocea lui Policarp, sîrguincioasă ca o mitralieră, mă atacă:

- *Frate, frăţioare, aşa ne-a fost vorba? Noi aşteptam nişte confesiuni minuţioase, dar tu ai crezut că trebuie să ne dai o lecţie de politică modernă, cu savante calificative pentru exil.*

Unul din cei trei avocaţi avea o guşă din care scotea nişte sunete ca o maşină de pompieri, al doilea adormise pur şi simplu. Doar ultimul se mai certa cu judecătorii. După un timp, am priceput că urletele primului transmiteau un text foarte important de jurisprudenţă. Dovedise că despărţirea de Gafencu a fost cu totul altfel decît s-a scris la ziar. "Spune dumneata", mă îndemna el.

Am stat împreună la Aiud un an şi jumătate. După aceea, eu am fost trimis la Vaslui, trei luni, şi peste Cetatea Albă din nou la Aiud. Regimul s-a înăsprit. Ne-am întîlnit de două sau de trei ori. El se retrăsese spiritual într-o altă închisoare, a angajamentului sihastric. Cînd am plecat eu de la Aiud la Alba Iulia, ultima închisoare, mi s-a părut că-l văd sus la fereastra celularului. Parcă ne binecuvînta.

Dar calvarul meu nu se mai potolea.

Policarp sări în alt colț al lumii ca să mă descoase.

- *Care au fost relațiile cu minoritarii în închisoare şi după?*

- Aşa şi aşa. Cu ungurii, destul de reci, dar se ştie că în toată lumea nu există legături amoroase, mai pasionante, mai fierbinți, mai demente decît cele ale vecinilor, în general indiferenți la cooperări politice.

Cu nemții, la extreme: foarte apropiați în închisoare; după eliberare cică s-ar fi arătînd orgolioşi şi distanți. Românii, suprasensibilizați de pretențiile conlocuitorilor, au solicitat în primul rînd compasiune şi ocrotire ca de mult, de pildă pe vremea lui Stephan Ludwig Roth, dar au fost şocați de viteza metamorfozelor, folosite de 'germanii noi' care doreau să se întoarcă în patria străveche.

- *La începutul erei comuniste, înainte de împărțirea apei, sovieticii au crezut că au cîştigat inima minorităților maghiare, germane şi izraelite, de la care aşteptau o atitudine dură în exterior, răsplătită cu un confort interior.*

La gura sobei unde stăteau cei doi frați, vocea povestitorului deveni din ce în ce mai slabă în odaia golită.

- *S-a terminat, frate?*

- Tu decizi.

- *Îți propun să schimbăm locuințele. Tu te muți la mine, eu la tine. Intrare separată, baie, apă caldă.*

- Împrejur, vecinii se vor înnegri de invidie.

- *Ei au preferat calea întortocheată a nesiguranței, ca şi evreii în cea mai mare parte. Acesta e şi complexul de totdeauna al inteligheției. La ea a participat Anghelina cu articole şi comentarii scrise pe genunchi sau în ghețăria de unde ieşiseră. Acum s-a terminat.*

- Am constatat, diminețile... că mă duc devreme la spălător, văd tineretul nostru palid şi obosit, fără chef de muncă. Ştii cîte ore au ei pentru odihnă?

- *Sînt lucruri cunoscute. Eu aş întreba altceva. Cîteva amănunte despre legăturile tale cu familia, cu părinții.*

- Văd eu încotro bați. Eu n-am spus nimic dintr-un fel de discreție. Dar în fine ... Părinții au trăit în Iaşi şi au murit unul după

altul, la o distanță de trei decenii. Toate cele trei surori au plîns moartea fratelui mai mare, căzut în Răsărit, în Basarabia. Am găsit într-un volum editat de Hans Walter Bähr, München [Piper], 1961, scrisori adunate de la soldați din toată lumea trimise înainte de a muri. Descopăr şi rînduri de-ale fratelui meu: "Der Tor, der mich töten wird, wird sicherlich nicht wissen, daß er vom Strategischen her den größten Fehler begeht: mein Opfer wird zu einer unsichtbaren Waffe wachsen, die ihn und die Seinigen vernichten wird - in einem Jahr, in zehn oder tausend ... In tausend Jahren! Werden unsere Urenkel ahnen, wie sehr wir ihnen von jenseits des Grabes helfen? Das ist der einzige Gedanke, der mich noch beunruhigt. Denn die, die sich mit dem Tod nicht versöhnt haben, sind vergeßlich, hochmütig und also erbärmlich schwach" (p.442).

Lectura celorlalte pasagii din scrisori oglindeşte opera lui Mircea Vulcănescu, publicată tîrziu, după ce şi-a jertfit viața ca să scape pe un suflet de la moarte. Eu am început s-o citesc în fragmente copiate pe foițe de țigări.

Policarp se plimba nervos prin cameră.

- *Aş vrea să ştiu care au fost relațiile familiei cu prietenii; mă gîndesc la reacțiunile tatei, deşteptat în acele zile fatale în activități obşteşti, mai cu seama față de poporul ales.*

- Tata n-avea probleme de loc. Ce nu-l interesa, nu exista. Cît nu întîrzia la serviciu sau nu traversa strada la loc nepotrivit, nu avea conflicte de conştiință. Singurele categorii incriminate se orînduiau după capacitatea chiriaşilor de a sforăi sau nerespectarea pauzei de amiază. Aceasta era sfîntă. Dar se întîmpla cîteodată ca toată casa să fie tulburată de voci tari, de tropote nemiloase de pantofi şi ghete, ba chiar de cîntări din Sion. Era domeniul mamei care luase în grija ei nişte nenorociți de călcători din ghetoul de la Podu Roşu care nu erau acceptați de comunitatea lor sub motivul că n-ar putea plăti cotizația, nici de vecini, pomicultori de seamă. Mama îi descoperise în piață şi, indignată auzindu-le povestea, i-a invitat la noi. Îi însoțea, deşi ieşea rar din casă, pe la tot felul de autorități locale, garanta şi se obliga în scris. Să nu uităm în ce vreme trăiau!

- *Dar tangențele cu Valeriu Gafencu?*

- Eu fiind cel mai mult timp la gazde, la cămine, în internat şi prea crud pentru petreceri studenţeşti, mă feream de lume. Abia după cincizeci de ani, cînd am aflat că sora mea mijlocie a fost logodită cu Valeriu, mi-am adus aminte de o scenă la Aiud. Valeriu care 'mi-a făcut o vizită' în celula mea, a zărit pe masă fotografia ei. O săptămînă la rînd, a venit, s-a uitat la acea poză, până ce i-am dat-o. A pus-o la el sub icoană, la fereastră.

- *Spune-mi, se vorbeşte atîta despre tine, eşti trecut din mînă în mînă cu priviri radioase, nu ţi se pare că ai fost îndestul răsplătit?*

- Faci aluzii la doctoratul honoris causa de la Iaşi?

- *Da. Şi la asta. mă gîndesc că nu-i nimenea să poată aprecia cei zece ani de muncă în care tu şi Elsa v-aţi sacrificat, renunţînd la atributele unei tihne meritate. Cu proiectul ediţiei Dicţionarului TIKTIN aţi suplinit activitatea întregii universităţi ieşene în parteneriatul cu universitatea din Freiburg. Apoi ultimul proiect, ediţia prelucrată a Bibliei lui Şerban Cantacuzino, lucrare la care savanţi moldoveni, scumpi la colaborare, chiar critici, şi-au prezentat disponibilitatea după decembrie 1989.*

- Cît priveşte doctoratul h.c., am ezitat într-adevăr să accept onorabila distincţie, dar mi-am adus aminte de toţi morţii generaţiei mele care nu s-au împlinit, zdrobiţi, daţi afară din slujbă, torturaţi, închişi şi omorîţi. Diploma ce mi se oferea, spuneam mulţumind senatului Universităţii 'Alexandru Ioan Cuza' la Iaşi de Sf. Paraschiva 1991, are asemănare cu o uriaşă piatră de mormînt peste tragedia destinului lor, fiindcă n-au putut participa cu obolul lor la refacerea ţării răvăşite.

Reîntors la Iaşi, avid de a vedea, de a pipăi, de a mirosi toate lucrurile încîntătoare de aici, am înţeles că o fac pentru cei care n-au rodit rodul puterii lor.

Stăteam de vorbă, la Eternitate, cu un prieten foarte prudent şi sigur că înşeală 'privighetorii' puşi pe urma lui. Vechile zidiri vibrau nebănuit; toate pietrele prevesteau sfîrşitul tiranului. Prietenul meu, zelos la teorii, mă întrebă, dacă sînt de acord cu el că fuga lui Petru Dumitriu, primit la Berlin ca la un corso calabrez, ei bine, această fugă marchează o dată istorică. I-am răspuns mai întîi cu ce ştiam. Într-adevăr auzisem că în România a fost un mare grangur şi că în multe

scrieri a împroşcat cu noroi tot ce a găsit sfînt la români. Prietenul continuă: “Dar n-ai aflat tu, cel ce trăieşti prin străinătăți, că el a plecat cu o misiune: să ridice România în ochii occidentalilor la un rang elevat.” Nu ne înțelegeam. “Aş putea spune că începînd cu P.D., s-au deschis porțile unui nou val de refugiați. Cei plecați înainte se mirau considerînd pe tovarăşii lor de privațiune nişte oameni coborîți din lună.” Cum poate cineva să-şi schimbe ideile în aşa scurt timp? Strălucitorul scriitor model care era la el acasă în toate editurile din blocul socialist, a profitat de acestea şi de sprijinul unor cercuri, să impună o imagine pozitivă. Eroul devenise celebru în primul rînd nu pentru cărțile sale, ci pentru talentul său moştenit de pe plaiurile materne să se vaiete şi să plîngă. Parcă îl aud: <Vai copilaşul meu uitat la plecare (citeşte: *depozitat*), vai sărăcia noastră, cum să ieşi seara fără smoking! Vai părintească limbă, care m-a împiedecat să ajung pe culmile Olimpului!> “Totuşi, e cel mai mare romancier al secolului nostru.” I-am întors spatele şi traversînd strada i-am zis (recunosc, cam de departe) în loc de adio, ‘eşti un prost’.

Urma

Plictisit, mă uitam pe fereastră cum un nor negru se lupta să ne ascundă soarele. Deodată auzii cum vocea lui Policarp, adevărata lui voce din copilărie, rîdea, deslănțuit, din toată făptura sa. Apoi trecu la un ‘Gassenhauer’ din ceasurile de vagabondaj comun, un semn discret al prieteniei.

- *Halo, îți mai aduci aminte de Astrid,*
Ce gît de taur şi ce pas solid...
Mă asociai, preluînd ca demult vocea a doua:
Împinşi de vijelia vîntului torid,
Chemat-o-am în umbra templului druid,
La viață nouă, ochii să-i deschid.

***

...Pe malul rîului albastru, locomotiva îmbătrînită căra gîfîind o droaie de pitici. Erau atît de veseli că mi s-a părut că toată lumea,

acum liberă, va începe să cînte cu noi. M-am urcat şi eu lîngă maşinist. Din pîntecele vărgat al locomotivei năvălea o negură plăcută ca o alintare de mamă. “Cît de departe mergi, domnule mecanic?” - “Cît mai departe”, răspunse el cîntînd. Şi negura colorată creştea. În clasa întîia nu mai cunoşteam pe nimeni. Numai străini. Domnul Bicu mă sfătui să fug şi eu la întrecere cu bătrîna. Deşi am fost foarte interesat, am refuzat politicos. Domnul Bicu dădea cu generozitate sfaturi: “Să faci mai multă gimnastică, uite ce slăbănog eşti.” - “Fac.” - “Unde şi cu cine?” - “Acasă. Azi e zi de baie.”

După un neînțeles obiciei, sîmbăta, mama aduna în compania mea ‘godăceii’, cum le spunea ea tineretului de pe ulița noastră netrecut de şapte ani. Ce feerie era! Musafirii se hîrjoneau, se întreceau la sărituri, țipau. Mai ales țipau. până ce tata ieşea furios din camera sa: “Potoliți-vă! Ce-i cu voi aici? Baie comunală?” Cîteva clipe se făcea linişte. În acest punct al programului apărea şi Raoul, un copil pe care nimeni nu ştia de unde vine şi al cui este. Deşi ne vedeam numai la baie, ne împrietenisem de-a binelea. Era singurul dintre noi care avea un costum de baie cu un trandafir roşu pe spate, cu un şir de zarnacadele pe piept. Ce avea pe genunchi, planta aceea verde, am uitat cum se cheamă. Un halat cu bumbi de aur strălucea printre norii coborîți peste cazanele şi căzile din spălătorie. De fiecare dată acelaşi joc. Dar într-o zi, s-a întîmplat un lucru nemaipomenit care a însemnat sfîrşitul întîlnirii noastre: cineva i-a tăiat lui R. bumbii de la halat. Care a fost hoțul? Toți părinții au participat la anchetă. Bănuiți au fost în primul rînd protagoniştii. Nu s-a aflat nimic, dar o bănuială a rămas în aer de care n-am scăpat până azi. O rană mă chinuie necontenit. Tîrziu, după mulți ani, mi-a povestit cineva că, după unii, Raoul ar fi planificat şi executat cu propria mînă barbara mutilare. De ce? A dat podoabele de aur băcanului, pe trei calupuri de ciocolată.

...Urc la catedră, deschid dosarul scorojit. De ce mi-am adus aminte de acest episod tocmai aici? De ce podoabele de aur prădate m-au chemat, bumb după bumb, să mă întorc acasă? Erau zece. M-am dus să-i caut. De zece ori m-am dus. N-am avut noroc. Un altul, ascultîndu-mă, mi-a explicat ce se-ntîmplă cu mine. Vorbea ca în somn: “Nu-i aşa că-i auzi sunînd ca nişte clopoței? E glasul aurului. A

fost aurul care l-a purtat. Voi n-ați fost niciodată printre străini? Doar acolo ți se par cele lăsate, cele pierdute, cele de departe nişte monede aurite. Cît priveşte aurul furat, ăsta a fost fals. Dar atenție: fiecare cu soarta lui. Aduni, ai."

Aici Policarp închise cartea. Nu ne-a spus că citise tot timpul dintr-o carte a stelelor.

III. EPISTOLE
(devenite corespondență)

Segmentul care urmează se străduieşte să completeze imaginea unor ani de viață - viața mea. Sunt scrisori primite de la oameni mari şi mici, de la prieteni, de la rude şi, bineînțeles, dovezi de dragoste, de ciudă, de prietenie sau de hulă, de fidelitate sau de felonie. Am cotrobăit în toate sertarele corespondența de atunci şi am ales din foile îngălbenite câteva. Cred că ele nu se deosebesc în general de acelea pe care, poate, fără sens, rămân să aştepte un nou volum. Îmi pare rău că din cauza rătăcirii mele din târg în târg n-am putut să le păstrez pe toate, pe cele mai vechi.

Ajuns la capătul sfatului nostru, ca nişte personalități 'făcătoare de destin', am reluat judecata. Au găsit mai mulți suspecți printre care şi pe mine. N-aveau nici un temei. Urma ca o nouă inchiziție să ne treacă prin sită subțire. Ne-am luat pălăria şi bastonul de la garderobă şi am ieşit tiptil, dar ca totdeauna nu m-am îmbrăcat cu veşmântul cumpătării. Am stat şi am citit mesajele copiate de pe perete. M-am oprit şi am început să le citesc încă odată, nemaiputându-mă despărți. Amintirea exilului, a ambianței dintre cei surghiuniți, plecați, mutați, abandonați pe țărmul străin, departe de țara lor, m-a copleşit. Asta nu se poate întâmpla pescăruşilor în jocul lor sprințar.

1

Societatea Academică, Octavian Bârlea, München, 27 aprilie 1963:

Mult Stimate Domnule Profesor,

M-am bucurat de înscrierea DV la viitorul Congres al Societății Academice Române, ce se va ține la Nijmegen (6-12 Sept. 1963).

Tema aleasă e binevenită.

Numărul 2 al Revistei Scriitorilor Români va fi pregătit în vară. Încă nu ştiu cum vor putea fi distribuite cele 150 de pagini între colaboratori, dar V-aş fi recunoscător dacă aţi pregăti şi aţi trimite nuvela.

Primiţi, Vă rog, Domnule Profesor, asigurarea deosebitei mele consideraţiuni. Octavian Bârlea.

2

Pr. Emilian Vasiloschi , Düsseldorf, 27 august 1963:

Dragă Paule [...] După lupte grele şi jertfe, pe cari nu le prea cunoaşte lumea noastră românească din refugiu şi din urmările cărora cine ştie când şi cum voi putea scăpa, eu şi familia mea am ajuns la o răspântie crucială... Cine mă ajută în aceste clipe de cumpănă, să biruesc lucrarea diavolului?

Numai Dumnezeu, care îmi cunoaşte gândurile mele şi care m'a salvat din alte împrejurări grele, îmi este nădejdea şi acuma. El singur îmi va arăta şi îmi va da oamenii de sprijin în momentul greu ce se apropie. Deocamdată îi şi văd semnele bunătăţii Sale, căci, dacă până acum Românii se tot codesc, eschivându-se sub diferite pretexte de a lua atitudine hotărâtă întru curmarea acestei anarhii nemaipomenite şi de a-mi veni în ajutor şi în chip real la organizarea foarte anevoioasă acestei serbări bisericeşti - unii găsesc motive 'întemeiate' de a lipsi chiar de la serbare! - sunt în schimb încâtva mângâiat, că măcar străinii, îndeosebi unele autorităţi germane, arată toată consideraţia acestui moment unic din viaţa noastră bisericească şi românească din refugiu; totuşi cu atâta nu pot spune că putem fi cât de cât mulţumiţi, câtă vreme se petrec <u>între ai</u> <u>noştri</u> şi pornind din izvorul sforăriilor alor noştri fapte atât reprobabile şi rezerve atât de uluitoare.

3

C.V. Gheorghiu, Paris:

Mult Stimate Domnule Doctor, Fă-mi, te rog, un serviciu prietenesc şi îţi rămân îndatorat. Văd în Buna Vestire a Mgr. Tăutu, Nr. 4 o notiţă acrişoară: Der christliche Osten, anul XXI, 1966, Nr. 4-5, pagina 111-116, publică fotografiile delegaţiei ortodoxe române la Conferinţa mondială din Geneva, cu mitropolitul Justin Moisescu, prof. Diacon Nicolaescu şi preotul din Paris al patriarhului Iustinian, Virgil Gheorghiu. Cred că se găseşte la Freiburg. Vrei să îmi trimiţi două exemplare? ...

4

Jean Bărbat, Aix en Provence, 15 octombrie 1955:

Dragă Paul, Mi-e foarte greu să-ţi scriu, mai ales pentru că sunt ani grei de zile de când n-am mai

ciopârţit limba noastră, cum am s-o fac astăzi...

21 iunie 1956:

Dragă Paul, iată-mă, liberat de prima belea a doctoratului din Franţa, am fost norocos, căci ... de am fost doi candidaţi care am reuşit. Revin a propos de chestia din vara viitoare, care, te înţeleg prea bine, te-a enervat şi înspăimântat în acelaş timp. Dat fiind că tu n-ai nici timpul, nici răbdarea de a înlocui pe domnul Comăniciu, te voi ruga să ne vorbeşti o singură dată, lăsându-ţi libertatea de a alege singur subiectul comunicării; esenţialul este să faci tura în aşa fel încât Colegiul să nu-ţi poată face vrun reproş de ‘neutralitate’ sau de ‘lenevie’.

Situaţia bisericii în România actuală, subiect care face să-ţi agreeze mai mult, radieaza de altfel cu o bună parte din preocupările noastre.

Deci, îmi voi permite să comunic lui Potulitzky planul următor al subiectelor ce vor fi tratate în cadrul grupului românesc:

P. Miron: Situaţia bisericii.

H. Chapier: Fizionomia şi autenticitatea culturii româneşti.

a. Raporturile cu occidentul a diferitelor forme de cultură română b. Modificările aduse acestor forme de presiunea rusă.

c. Poziţia tinerilor români în interiorul cercurilor intelectuale occidentale.

Bărbat: Dezvoltarea economică a republicilor populare.

Henry Chapier, Paris, 19 septembrie 1956:

Dragă Paul, iată-mă întors din vacanţă: după cum vezi îţi scriu fără întârziere.

Înainte de a părăsi raiul Pourtalès, îţi trimisesem câteva rânduri, pe care desigur le vei primi. De atunci nu mai am de loc noutăţi, doar familia, cred că Ionică [Bărbat n.n.] a persistat în sensul dorit. În orice caz, ştiam că voia să petreacă vreo săptămână în Germania. Probabil că v-aţi întâlnit. De abia aştept să-mi povestească cum arată 5, 2, dacă e frumos şi de Domnul l-a ferit de a semăna lui taică-su (sic!).

Iar acum, Paule dragă, să intrăm în materie. M-am apucat să caut ceva interesant prin vechea mea proză din anii trecuţi, dar n-aş vrea să-ţi trimit ceva nepotrivit sau neserios.

Te rog, prin urmare, să-mi scrii anume, ce gen de articol te-ar interesa, care te-ar lămuri totodată asupra lungimii, numărul liniilor etc. ... Încă odată mii de mulţumiri. Dragă Paul, alte noutăţi nu mai am. Spionajul, precum vezi, nu e mai vesel ca Afacerile Străine pe care mi le rezervasem. Te las, deci, aşteptând veşti cât de curând. Sper că vor fi bune în ce te priveşte. Cu drag, Henry.

Eugen Lozovan, Paris, 2 mai 1956:

Dragă Paul, îți mulțumesc pentru urări; de altfel sunt singurele pe care le-am primit.

Nu te nelinişti din cauza controversei cu Maestrul (e vorba de Tagliavini, fireşte). Deşi am rămas pe poziția mea - cred adică - indiferent de moralitatea şi fluctuațiile lui T. - că a făcut un lucru bun - întrețin cu S.P. [Sever Pop n.n.] relațiile cele mai cordiale. Ciocnirea nu împietează de loc asupra concursului care mi l-a promis. Din p.v. alăturate vei vedea în ce stadiu sunt cu tratativele; cu prima ocazie fug la Louvain pentru reglementare. Te rog, meditează asupra formulelor; dificultățile de învins sunt enorme (mai ales în domeniul susceptibilităților). Mulțumesc pentru păreri - le reține.

Transmite hârtiile lui I. Popinceanu; acesta la rândul lui să le dea lui V. Mihăilescu, unde se opresc. Aşa voiu proceda şi pe viitor cu toate circulările. În felul acesta ne ținem la curent şi cruțăm timp şi bani.

Încolo treabă. Am corectat articolul despre 'sat' 20 p., apare anul acesta în ZRPh.

Cu cele mai dragi gânduri, E. Lozovan.

Imposibil să vin la Freiburg: am hoinărit prea mult.

Paris, 28 mai 1956:

Dragă Paul, Îți mulțumesc pentru bunele informații privind lexicografia; te trec la posteritate!

Ideea omagierii lui E.G. [Gamillscheg n.n.] de către Români e bună şi personal mă raliez. Eu zic să te pui pe treabă că timpul e scurt. Principalul sunt fondurile. Nu ştiu dacă vom putea patrona acțiunea de către 'societate'*, dânsa fiind în pană. I-am scris maestrului [Sever Pop n.n.]; s-a burzuluit într-un chip inexplicabil şi mi-a trimis un răvaş în formă de fabulă din care n-am înțeles mare lucru. Să lăsăm apele să se linişteascâ. Când îl voi vedea personal, multe se vor lămuri. Oricum, formula se va găsi: Biblioteca de la Freiburg ori Seminarul tău de la Bonn.

Fă planul volumului, inspirându-te din cel al lui M.R. [Mario Roques n.n.], cam în felul următor:

1. Adeziuni, 2. Bibliografia studiilor rom. a lui E.G., 3. Articole privind doctrina ling. a lui E.G. (Eu aş putea face unul despre contribuţia sa dialectologică şi teoria 'vetrelor'. Bineînţeles şi bibl.), 4. Articole independente, 5. Câteva extrase caracteristice din articolele lui E.G., ori, eventual un mesaj special pe care i l-am cere, 6. Evident, o poză.

Volumul nu poate trece de 200 de pagini. Interesează-te, fă devizul. Pentru ciupirea banilor voi vedea şi eu aici. Am vorbit cu N. Fărcăşanu, care priveşte cu simpatie... Cu gânduri dragi, Eugen."

Sanda Stolojan, Paris, 20 iunie 1965:

"Două cuvinte, dragă domnule Miron, pentru a-ţi mulţumi - au fost două zile nespus de frumoase pe care ni le-ai oferit cu un gest larg de prietenie. M-am bucurat deasemenea să-ţi cunosc familia pentru care meriţi un compliment deosebit. Încă odată mulţumiri frumoase şi gânduri prieteneşti."

5

George Racoveanu, Freising, 17 mai 1955:

"Cuvioşia Ta, iubite Domnule Miroane: sănătate, pace şi voie bună frăţiei tale şi neamului! Ştiut să-ţi fie că noi cei de aicea suntem bine, sănătoşi (împreună cu vitele, haimanalele şi ortacii)! Numai că ne aflăm la grea scârbă: că iată, trebuie să spunem altora ce înşine nu ştim. Drept-aceea, îndrăznim să ne îndreptăm spre frăţia-ta, ca spre om prea-luminat şi în cele lumeşti foarte practisit, cu rugăciune de a ne lumina şi pe noi întunecaţi, învăţându-ne cu deadinsul despre numele (orpolícra) dascălilor, polihistérilor, mistagócilor şi firiscoşilor ce fură la noi la gioc, în seara de 10 mai. Încă şi pentru scriptura jurnalelor de aci foarte ţi-am rămâne Domniei-Tale dator de ne-ai da

ştire. Ca în acest chip să putem şi noi nevrednicii a învăţa pe nerozii ce vor ceti la Uniunea, numărul 2. Pentru osteneala duhului Domniei-Tale vei lua de la Domnul bună plată; iar de la noi păcătoşii mare, umilită mulţămită şi închinăciune. Iscălim: G. Racoveanu."

Freising, 10 Aprilie 1962:

Dragă Doamne Miroane, Iată, se vestesc că în câteva săptămâni de zile are să apară, la Freising, subt conducerea ticăloşiei mele, CUVÂNTUL. (Format "Luceafărul", 4 pagini, apariţie lunară, tiraj 1500 ex.). Articole de: Mircea Eliade, Marcello Camilucci, Vintil_ Horia, Virgil Ierunca, Alexandru Mircea, G. Racoveanu. Comunicându-ţi acestea te poftesc, bucuros, în casa CUVÂNTULUI. Este vorba de un organ românesc. Atât! Viaţa nu-i va fi ameninţată. Cel puţin un an de zile, nu. Manuscriptul te-aş ruga să mi-l trimiţi până la 25 Aprilie. În aşteptare, îţi doresc şi vă doresc multă sănătate şi voe bună. G. Racoveanu.

Freising, 6 iunie 1962:

Dragă Paul, ai primit 'Cuvântul'. Nu e 'Cuvântul' pe care-l vreau eu: prietenii mi-au trimis câte ceva din hambarul lor spiritual. Lucruri bune, toate. Dar nu pe măsură. 'Cuvântul' nu e revistă; ci gazetă: foaie de luptă împotriva primejdiei care paşte libertatea lumii. Împotriva acestei primejdii se poate scrie în felurite chipuri. Numai să se ţine seama de caracterul publicaţiei. şi de spaţiul mărginit ce ne stă la dispoziţie. Te rog fă-ţi timp şi scrie-mi un articol pentru numărul 2. Eu trebuie să predau Tipografiei tot materialul la 25 iunie. De la predarea materialului şi până la lucrarea gazetei Tipografia are nevoie de exact două săptămâni. Expediţia cere şi ea cel puţin cinci zile. Îmi poţi trimete şi note, însemnări, recenzii. Nu împotriva colaboratorilor mei şi a colegilor tăi. Avem destui duşmani din afară pentru asta. Alăturat, copie după un postscriptum la o scrisoare răspuns către O.

Nagacevschi. Aştept scriptura ta şi-ţi doresc mult noroc, ţie şi neamului. G. Racoveanu.

6

Ştefan Teodorescu, Stuttgart, 18 ianuarie 1982:

Frate Miroane! Niciodată n-am scris într-o asemenea 'Verfassung'! Te rog din inimă: iartă-mă! căci prin aceasta te fac şi mai strâns 'complice' la un fel de 'catastrophe', care mă priveşte prea personal şi o voi ispăşi eu singur. Sunt într-o situaţie indescriptibilă, subiectiv şi obiectiv. Poate, odată, îţi voi putea comunica frânturi. [...] Îţi trimit aici 'Luceafărul', în special, şi un fragment din 'Axiologie'. Fragmentariul şi ev. dezordinea se datoresc exclusiv mie: şi te rog să mă ierţi ca un frate. [...] Îţi trimit materialul pentru a-ţi putea face o idee, despre ce e vorba. Complet şi acurat, precum se cuvine, vei obţine de la ea însăşi textul integral. Ea şi cu mine, te rugăm să-ţi 'dai părerea' [...] Tema este fundată şi legitimă: Eminescu văzut din perspectiva actuală, filosofic poetic, oarecum supranaţionalizat, desvalahizat. Bizuit în special pe categoriile Franţujilor: Merleau-Ponty, Bachelard etc., dar şi pe fenomenologii.

Cercetează, re rog, Frate şi iartă-mi 'adânc frăţeşte', împărtăşania la această complicitate. Şi dă-ne un semn aşa sau aşa.

Până în adânc în păcate scufundatul frate, Fănică.

Stuttgart, 2 februarie 1982:

Frate Miroane, Cu ultima epistolă la timp primită şi cu "Gutachtenul" însoţitor, mi-ai dăruit o mare eliberare, m'ai scăpat de reala "Angustia". Îţi mulţumesc din adâncul inimii. Pot să trăiesc încă un răgaz cu oarecum normală semiotică. Nu ştiu de ce am ajuns la asemenea strâmturări apăsătoare. şi mi se păreau mult mai nevinovate. Coliziunea lor însă m-a doborât aproape. Nevinovat a fost articularea "Humanismului" asupra căruia se înfurie băiatul meu ăl mic, el voind

să trăiască cu un meşteşug imediat, mai ales că de când s'a însurat, fără ştirea noastră, cu o fată prea frumoasă, dar cu totul "ungebildet" şi plină de resentimente pentru tot ce vine din aceste zone.

Şi i-am sugerat o riscantă combinare de Eminescu şi filosofie actuală, fără să-mi dau pe deplin seama unde va duce. Şi ea, săraca, a luat totul mult mai serios decât bănuiam, încât m'a depăşit şi nu ştiu cum s'o mai adăst. Dar speranța mi-a revenit de când te ştiu cumva în apropiere... Ultimul număr din Le Monde (Dimanche, 31 janvier 1982) aduce un foarte instructiv articol: "Jacques Derrida sur les traces de la philosophie", lisibil şi recomandabil. Despre toate acestea, va trebui să-ți relatez odată, aşa cum este vechiul nostru obicei, oral. Şi în curând va trebui s'o fac.

Până atunci te îmbrățişez frățeşte şi îți strămulțumesc. Sărută mâna Elsei şi salută pe toți cei încurcați şi demni de tovărăşia noastră (ce rău îmi pare că nu scriu mai citeț cu mâna aşa cum mă îmboldeşte inima în asemenea prilej. Cu cele mai adânci mulțumiri, al vostru prea plecat Fănică.

7

Horia Stamatu, Freiburg, 10.11.1967:

Dragă Bobocule, M'am apucat să ciocănesc la nişte "găselnițe", dar nu prea mergea. Şi atunci a sunat. Nici măcar ta-ta-ta-taaa! Ca în simfonia a cincea. N'a fost decât soneria care a hârâit meschin. Când am văzut că e o scrisoare urgentă, mi-am frecat mâinile. Herr Stamatu? - Jawohl! Nu ştiu de ce, dar scrisorile la maşină nu-mi plac. Cercetând mai de aproape obiectul m-am bucurat că vei veni săptămâna viitoare măcar şi fără rezerve. Chestiunea cu traducerile mi se pare infinit mai simplă. Ca o bicicletă declara Barbu arta poetică a lui Tudor Haiducul. Oamenii aveau un text cu citate de poezie pe care nu le putea traduce onorabil amicul obişnuit al casei. De aceea traducerea se tot amâna pe acolo. Dimineața spunându-i probabil că eu traduc pe Hölderlin în spaniolă (am mai tradus şi pe Bacovia în franceză) şi-a zis: "Bineee. şi s-a făcut şi gata, de ce să mai

umblăm după experți. În această materie se poate spune orice şi totdeauna există argumente. Cât despre ‘spaniolitatea’ prozei, ce să mai spun!” E o frază atât de oarecare (originalul german) încât e greu să n-o redai în cea mai curentă limbă. Ca probă că şi corectorul spaniol scriitor, n’ găsit mare lucru de revăzut. Deci, chestiunea mi se pare încheiată, dacă nu s’o ivi vreun miracol.

În ceea ce priveşte punctul dramatic, al dicționarului, îți scrie Virgil care e procedeul cel mai bun şi mai ales mai sigur. Era foarte probabil că eu i-aş fi scris de-a surda doamnei Popovici, care mi-a trimis vorbă în bătaie de joc că-mi plăteşte 200 de mărci pe lună chirie. Pe de o parte, dânsa e o damă fină, pe de altă parte Virgil a tratat cu ea nu ştiu ce chestiune. În fapt, cel puțin momentan, sunt deposedat pur şi simplu, iar intervenția mea ar fi fost fără succes şi cum compatrioata noastră este o doamnă explozivă, era primejdie de scandal. Aşa că procedează cum scrie Virgil; rugând-o pe cucoană să fie umană şi cu siguranță că va fi. Dacă o făceam eu, era sigură că vreau să-mi recuperez dicționarul şi se strica tot. Nici măcar acestea nu sunt uşoare. Dar altele! Cred că prietenii şi ne-prietenii mă consideră un scriitor ratat şi dacă prietenii suferă foarte mult, neprietenii se bucură.

Cred că locul ar fi fost aici să se adune nişte scriitori şi să lucreze, lucru creator în parte şi ştiințific- românesc în cealaltă parte, dar nu ştiu ce s’a întâmplat. Deocamdată nu s’a ajuns la aceasta. Sacrificiile şi zbuciumul n’au lipsit, pentru a se stabili un spațiu, dar există un blestem valah, pe care ai putea să-l observi menționat în “Găselnițele” mele ultime şi a cărui origine e probabil în însăşi naşterea istoriei româneşti. Se mai cheamă blestemul ăsta şi “la futu-i mă-sa”, ce-o fi o fi! Şi aşa nu se încheagă nimic. Cred că chestiunea cu Enciclopedia totuşi nu trebue lăsată şi iarăşi cred că nu lipseşte altceva decât o hotărâre categorică. Şi trebue să ajungem odată şi la asta. Multe salutări, te aştept cu dragoste şi nerăbdare, Horia Stamatu.

Data poştei:

Dragă Bobocule, mi-a părut rău că n-am avut timp să te răsfăț mai mult, să-ți citesc nota despre ‘Telefonul’ pe care cu această ocazie

l-am recitit, şi ca să văd cum reacţionează un ‘laic’ l-am dat lui Teuşan să-l citească. Sincer i-a plăcut şi lui, însă el nu aparţine limitei de jos a auditoriului general. L-a citit atent şi a prins mişcarea atât de bine, că într-o ocazie a făcut un apropos foarte just, citând ceva de acolo. Părerea mea este că poţi să-l transformi într-o piesă, dar încep să bag de seamă că eşti prea leneş faţă de talentul pe care-l ai. Nefiind diplomat ţi-o spun chiar aşa: te duce gândul uşor, cuvintele vin, se lipesc, au miez, dar nu scoţi nici pe departe cât ai putea. Este momentul precis în care trebuie să renunţi la hahalerismul boem şi să faci ceea ce trebuie, vorba lui Eugen Ionescu (‘l’impromptu d’Alma’): >je reserre, je reserre ... <.

Aceasta a fost tema de bârfeală frăţească cu Fănică. Eugen Ionescu se căzneşte enorm în piesele lui. N-are multă fantezie, este rece, dar exploatează. Cu ‘Telefonul’ chestia rămâne oarecum un ‘sketch’, o ‘schiţă’, dar dacă te apuci şi robeşti bine, să vezi că se dublează, adică se face un spectacol. Eu nu trebuie să-ţi spun cum şi de unde s-o iei. Asta o faci singur. Dar lasă-te obsedat de temă, lucrat de ea, să şi visezi. Mai ales acum când eşti, vorba lui Fănică, ‘scriitor liber’, nu trebuie să-ţi pese de altceva. Talent ai buluc, Bobocule, dar trebuie să te căpităneşti. Acum ai s-o poţi face pentrucă vei fi mai liniştit. Pe urmă altă chestie: lucrează zilnic, aşa e şi în privinţa asta, trebuie necontenit provocat, incitat. Desigur e în creaţie o anumită ‘beatitudine’, dar pentru valorificarea ei hă-hă-hă, trebuie să tragi la rindea.[...]

Eu am să încep puţin câte puţin a turba nu numai din cauza sărăciei, dar şi de urât. Propriul scris însuşi a început să mă cam intoxice, cu toată pasiunea mea reală pentru literatură. Cam cum mă simt cred că e destul de clar spus în poemul pe care ţi l-am dat.[...]”

Miercuri, mai 1967:

“Dragă Paule, Am impresia că ‘Prodromos’ nu e de acord cu ce-am scris despre Dan Botta. În sfârşit, să sperăm doar atât. Ioan mi-a scris, i-am trimis o rectificare, cu precizarea că interpretarea mea e parţială (deşi ‘eulalie’ nu e nici un fel gen liric) şi am explicat în mai

multe scrisori că, după o părere foarte verificată, nu e bună de nimic tracomania (Culică e ultimul 'trac') iar legătura cu Grecia nu se face în nici un fel cu 'misterele eleusine'. Dan Botta nu se înțelegea în istoria religiilor cu Eliade şi nu se înțelegea în filosofia istoriei şi a culturii cu Blaga, deşi amândoi erau incomparabil mai tari ca el în aceste domenii. Ideea unității culturale mediteraneene o avea de la Valéry şi Moréa, însă n-a avut stringența lor. Vremea de clasificare a lui Dan Botta a fost aceea în care n-a mai putut să publice. Ce a fost clar înainte, notasem în articolul meu.

Neprimind nici un fel de răspuns şi constatând că nu se vede la orizont ocazia unei confruntări orale, vorba aia 'uite popa, nu e popa', şi cum nu e nevoie să ne mâniem sau necăjim, pentrucă avem nevoie de gândire senină şi sigură, cred că e mai bine s-o lăsăm baltă, adică suspendat articolul meu şi astfel să putem trece mai departe. Nu există nici un fel de supărare. Cu tot dragul, Horia.

F.l, f.d.

Felicitări pentru "Patmos", şi ca inițiativă (era timpul!) şi realizare.

Citind eu despre Heidegger, m-au apucat nişte "angoisses", nişte tulburătoare îndoieli existențiale, aşa că am avut o scurtă eclipsă a memoriei. Avalanşa greşelilor de tipar m'a speriat şi ea, de nu ştiu de câte ori Trakl e scris Trackl. Heidegger cel puțin nu scrie aşa. Cu "Unterwegs zur Sprache" a fost aşa: când a apărut, eram la Freiburg. Am vrut s-o cumpăr, dar era scumpă rău, n-am prea aşteptat, şi am tot citit prin ea cam un ceas. Mi s'a părut că nu era Heidegger din zile mari, ceea ce ulterior au confirmat şi alții, şi n'am făcut sacrificiul. Dar chiar atunci "Der Weg zur Sprache" care e şi în cartea colectivă, mi s'a părut mai interesant. Heidegger s'a ocupat de Trakl şi chiar de Rilke, târziu, şi făcând un fel de concesii, de curentul celor care din cauza lui Hölderlin îl tot acuzeau de ce ştim. Când voi avea destulă linişte, am să-ți scriu o scrisoare, una lui Heidegger şi Sfinției Sale P-re Andrei Scrima. Urări de spor şi pace, Horia.

P.S. Când dai pe-aici? ("Pe drum către Vorbire").

Nu ştiu de câte ori...

Freiburg, 15 ianuarie 1989:

Dragă Paule, Făcând ordine de anul nou, am găsit nişte documenturi,

1. Un mic articol din Die Welt,

2. Două articole în legătură cu 'Gorila' lui Rebreanu. Unul de un oarecare Ion Simuț e decent. În schimb Zaciu este un porc de câine şi jumătate. Rebreanu a fost înainte de primul război mondial tras la răspundere pentru chestii de parale în Transilvania. A fugit în Regat unde n'a avut nimeni împotriva lui, ba dimpotrivă a fost ridicat în slăvi. Şi aşa om mare în mai mare a ajuns la cel mai formidabil contract literar cu editura "Adevărul-Dimineața". O jumătate de milion or. Cei pentru "Răscoala". Era cel mai colosal onorar din ctitoria editurii româneşti. Motivul acestui "bacşiş": să nu scrie care arendaş a început răscoala de la 1907. Mi-am adus aminte: s'a făcut ofițer în armata austro-ungară, unde ca "bun patriot" a golit casa regimentului şi în calitate de erou național a venit la Bucureşti. A fost preşedinte al "Societății Scriitorilor Români", al Teatrelor, a luat premiul național, academician, ce n'a avut! Şi această scârbă de Zaciu îl face victimă a... dreptei, pentru care ar fi scris. Gorila în care arată bestialitățile, terorismul dreptei, bineînțeles, dar el arată teroarea regimului Carol II. De aceea nu se republică în R.S.R.

3. Am găsit o notă despre 'Rostirea' lui Noica, iunie 1975, cred. Noica a murit. Dumnezeu să-l ierte, chestia cu "rostirea" de care se contaminase şi Monica Lovinescu, a intrat în uitare. Şi-o dau pentrucă sunt câteva în detaliu-

4. Nişte chestii de la Bonn ...

Freiburg, ianuarie 1989:

Eroarea fundamentală a lui Noica a fost lipsa de intuiție. El, ca filosof, trebuia să vadă ce vedeam şi noi, că nu e posibil un centru decât centrul unui partid, care a devenit centru "Ceauşescu". A şi

adresat un apel Românilor transfugi căruia i-am răspuns atunci, dar nu mai găsesc revista (o fasciculă scoasă în USA de Halmagiu). Scriind mi-am adus aminte unde e revista. Aşa că o fotocopiez. Noica a fost un om nefericit, din cauza unei lipse fundamentale: nu avea nici un Dumnezeu. Nici în 1932, când l-am cunoscut, nici când s-a stins n-a crezut în realitate în nimeni pentrucă a crede în "Roumanie-Rumänien" cu un Ceauşescu în loc de Dumnezeu, nu e credinţă. În realitate nimic nu s'a schimbat în "generaţie", doar că Noica a fost singurul care s'a apucat să creadă în Ceauşescu.

A avut momente frumoase. La plebescitul lui Carol II a zis şi el ca Vulcănescu: "Nu". După ce a fost asasinat Codreanu, a scos o revistă într-un număr cernit, intitulată "Ad sum". Sunt acilea. Şi a tot ţinut-o ... şi aşa a ţinut-o până când a cam pierdut minţile realităţii şi aşa cum scrie în scrisoarea la care răspund, a spus o nemaipomenită gogoaşă: "Românii s'au plictisit să fie codaşi", deci apă, în 1974 erau fruntaşi. Nu e o cedare de caracter; ci o pierdere a claritătii şi un naţionalism fără Dumnezeu. Cu dragoste, Horia.

P.S. Am impresia că am fost singurul care a îndrăznit să-i dea o replică lui Noica, dar... vechi prieteni (de prin 1934).

Vintilă Horia, Madrid 9/11/1959:

Stimate Domnule Miron, Am primit scrisoarea D-tale din 25 decembrie, sosită cu mare întârziere. Îţi mulţumesc că te-ai gândit la mine. Din păcate nu voi avea timp să răspund la toate întrebările pe care mi le pui, fiind atât de scurt termenul pe care mi-l dai. În ceea ce priveşte o eventuală traducere din poezia sau proza mea, nu pot decât să te rog să consulţi Antologia mea [...] Cartea mea cea mai importantă e încă inedită şi nu va apărea decât în cursul acestui an, la Paris. E vorba de un roman, scris anul trecut direct în limba franceză şi intitulat "Dieu est né en exil". [...] Mă întrebi despre începuturile mele literare. Am debutat la "revista Colegiului Naţional Sf. Sava" din Bucureşti. Am făcut parte din gruparea "Gândirea", am condus revista "Meşterul Manole" (1937-1941). Am mai colaborat la "Pagini literare" şi la "Revista Fundaţiilor". Astăzi înclin la o altă literatură.

Kirkegaard a avut multă influenţă asupra mea în ultimul timp. [...] Contactul meu cu literaturile europene e permanent, în special cu cea franceză şi italiană având în vedere că scriu în limba franceză şi că literatura italiană contemporană e "specialitatea" mea.

Cred că literatura se află actualmente într-una din epocile ei cele mai fericite şi că se îndreaptă către o profundă cunoaştere a omului. În timp ce omul politic tinde către distrugerea omului, în numele unor abstracţiuni inumane în spatele cărora se ascunde o umanitate ireală, scriitorul tinde către liberarea omului. Scriitorul lucrează cu realităţi individuale, omul politic (descendent din Nietzsche şi din Marx) manipulează abstracţiuni inexistente şi sacrifică omul real în numele unei umanităţi lipsită de conţinut. E de ajuns? Am fost destul de clar? Al D-tale, cu prietenie, Vintilă Horia.

8

Mircea Popescu, Roma, 24 octombrie 1964:

Iubite Paul, Am primit poemul, pe care l-am şi trecut la tipar. Păcat că ne-ai lipsit de nuvelă. Dacă o ai gata, expediaz-o imediat şi-i vom face loc (mai ales dacă nu e prea lungă). N-a fost nicicând vorba ca eu de la Regensburg să-mi port paşii, cum mi-ar fi plăcut, spre Freiburg. Puteai veni, mai curând tu şi-l luai şi pe Horia, pentru care-ţi alătur o misivă, neavându-i adresa (bănuiesc că după căsătorie s-a mutat de la Rumänische Bibliothek. Fii bun şi dă-i-o îndată... Dar pe el îl tot aştept cu C. la revistă. Şi nu mai pot întârzia. Mă bate tipograful! Eşti nedrept când spui că nu eram doritor să te iau cu mine la Roma. Eram pur şi simplu, realist. Într-adevăr ai mei au sosit la Veneţia cu maşina cea atât de încărcată după trei luni de vacanţă şi vagabondaj. [...]

Aştept misiva 'mai lungă' promisă, mai ales că-mi vei vorbi încă pe larg de coexistenţa veneţiană cu reperiştii (lui Rosetti îi lăcrimau ochii când ne-am salutat după cină). Se pare că ministrul reperist la Roma s-a tot învârtit prin Veneţia fără să aibă curajul să

intre la congres pentru care totuşi venise.[...] Te îmbrăţişez, fără nici un ‘totuşi’, cu drag, Mircea.

Agrigento, 20 iulie 1966:

Salutări şi o îmbrăţişare din Sicilia elinizată. Mai la vale, acum vreo zece ani, a făcut nişte mari descoperiri prietenul nostru Dinu Adameşteanu.

Te aştept, iubite, cu vreo colaborare aleasă la numărul 5 din Revista Scriitorilor Români. Orice preferi. Eu aş avea nevoie şi de recenzii, note, polemici, în afară de lirica-ţi preţioasă şi de proză de artă, cu care ne dăruieşti cam rar. Tot materialul e gata pentru tipografie. Deci, zoreşte-te!

Vino, apoi, la Salamanca, unde te vei simţi bine, fără îndoială. Anunţă-te la Monsineur cu o cronică cât mai degrabă! Nu te lăsa ingrat şi nu face pe inaccesibilul (cu mine nu se prinde).

Salută-l pe lungul Horia Stamatu. Cu fraţi, prieteni, afectuosul Mircea Popescu.

9

Sever Pop, Louvain, 29 octomvrie1954:

Iubite Domnule Miron, Îmi pare bine că ai primit cu bucurie invitaţia de a colabora la Centru şi la Enciclopedie. Am convingerea că se face o lucrare foarte utilă. Fă bine şi examinează posibilitatea de a veni, în vacanţa Crăciunului, aici, spre a da o mână de ajutor la Enciclopedie, plătindu-ţi-se toate cheltuielile de drum şi şedere.

Aş dori să văd cum se poate aranja eventuala d-tale angajare printre redactorii permanenţi.

Mă bucur de ceea ce ai putut face acolo, singur, şi în împrejurări destul de grele, de care am avut şi eu parte.[...] Cu cele mai bune gânduri şi sentimente, Sever Pop.

Louvain, 3 noiemvrie 1954:

Iubite Domnule Miron, Rândurile d-tale mă bucură sincer. De acord cu cele două articole, în limbile dorite de d-ta. Fă bine şi-mi spune un pic din vreme dacă rămâi hotărât pentru zilele de 27-30 decemvrie, ca să pot lua măsurile necesare, şi să examinez posibilitatea de a fi toți trei în acelaşi timp aici, ca să se poată face un fel de unitate de lucru, mai ales că nu e vorba de ceva trecător.

Fiind vorba şi de un congres la Paris, d-ta leagă cumva cele două drumuri de-olaltă, stând eventual mai puțin la Louvain, fiind că mi se pare că eşti dăruit de Cel de Sus cu un spirit de pătrundere extraordinar, deci putem uşor să facem şi mai repede un plan de lucru, care să meargă strună. Cu cele mai bune urări ... Sever Pop

P.S. Ştiu povestea cu titlurile care există acolo; pe malul Dunării - care-i mai la sud - suntem mai largi, şi acelaşi spirit e la Centru între cei care ară aceeaşi țelină ... Eu nu fac decât să anunț ceea ce va veni. Sever P.

Louvain, 10 decembrie 1954:

Dragă Domnule Miron, Bunele d-tale rânduri sunt aici; mă bucur că întâlnirea nu e departe. Zilele alese sunt bune: 27 sau 28 decemvrie. Fă bine şi-mi spune exact ziua şi trenul, ca să-ți pot reține o cameră din vreme, la un hotel de lângă mine. Eu stau la două minute de gară, pe strada principală [...] Cu cele mai alese gânduri, Sever Pop.

Louvain, 19 ianuarie 1955:

Iubite Domnule Miron, Mă bucur că ai ajuns cu bine acasă. Am fost tare ocupat când ai venit încoace. Orice apariție a unui fascicol din ORBIS este împreunată cu un lucru care mă epuizează şi mă face deosebit de nervos şi de sensibil.

Faptul că țara este așa cum este și că noi umblăm ca cerșetorii din poartă în poartă* pe fața pământului, se datorește numai oamenilor politici, care vând și cumpără conștiințe parcă ar fi vorba de o batistă sau de un muc de țigară.

Și când văd că și tinerii - la începutul calvarului pribegiei, care va fi lung - sunt gata să-și bage capul în jugul sclaviei spirituale, mă apucă nebunia, nu alta.

Am primit Vade-mecum-ul; cum să-ți mulțumesc și mai ales cum să mulțumesc instituției care mi l-a trimis.

Mulțumesc pentru aparat și pentru adresa Păr. Giet.

Vei primi cu aceeași poștă un exemplar din Dialectologia mea pe care am tipărit-o fără de ajutorul lumii politice. Ajutorul dat de Cretzianu e simbolic; l-am rugat eu, ca să le fac un pic de nume bun în lume; tot așa și Biserica Unită [...] Cu cele mai alese gânduri, cu cele mai bune sentimente la toți ai d-tale, Sever Pop.

Louvain, 6 făurar 1956:

Iubite Domnule Miron, Răspund cu întorsul căruții, că trebuie să mă duc să-i dau și alte cărți.[...] Întâmpin mari greutăți financiare, și nimeni nu înțelege să pună un pic umărul. Primesc unii colegi ORBIS-ul cu preț de favoare, și-l vând cu prețul normal.

Alții, nici nu se gândesc de loc de unde scoate banii un om fără de țară. Păhărușul e mai de preț decât jertfa pentru carte.

Trimit cinci Prospecte Tisserant și-ți mulțumesc sincer. Articolul Borza nu era corectat! Ți-am trimis o copie, de frică să nu se piardă cel cu corectura.

Se întorc bieții țărani la glie... rămân cei cu meseria 'politică'... și vrajbă între valahii pribegi... cei care caută oi pentru turmă.[...] E așa de ușor de zis, ca și când eu aș avea șase mâni, nu două ca fiecare din cărturarii pribegi. Cu cele mai alese gânduri și sentimente, Sever Pop.

Louvain, 26 aprilie 1956:

Iubite Domnule Miron, Vin de pe drum (Strasbourg, Paris), plin de colb şi de sudoare... Aflu 'cartea' d-tale şi-ți mulțumesc [...] Ascultă-mă, ştiu ce spun!

Îmi pare tare rău de tot ceea ce s-a petrecut la Florența şi mai că voi - tinerii! - ați luat parte la "botezul" acțiunii de desmembrare a unității noastre linguistice, susținute - indirect - de o persoană a cărei onestitate ştiințifică e mult discutată.

Prostia e mai rea decât orbia! Neamul nu va putea ierta niciodată această atitudine.

Propaganda pentru limba moldovenească a început - cum spunea Ministrul Dianu şi d-l. Ciotori ieri, la Paris, în anul Domnului 1923. Iar Bahner ne-a franțuzit fără să spuneți nici o vorbă. Iată de ce a trebuit să spun în gura mare că nu se face aşa un Congres!

Doamne, ai milă de noi, nu ne lua de tot mintea! Vom ajunge mai rău decât dobitoacele care nu mai nimeresc cuibul strămoşesc... şi mor - ca musca - în "ştiința" pe care n-o pot digera. Cu cele mai alese gânduri, Sever Pop.

10

Octavian Buhociu, Schriesheim, 26 iulie 64:

Dragă Paul Miron, Mulțumesc de scrisoare de Sf. Ilie, sau de scrisorile din ziua acestui străvechi sfânt ucigător de demoni cu artileria sa, căci a mai fost şi scrisoarea flăcăului Andrei.

Discul cu melodii româneşti nu are o valoare estetică, ci numai documentară: s-a împrumutat felul de a urzi melodii a diferitelor instrumente carpatice. Cum nu se pare că Andrei cântă din fluier, oricum am văzut o poză, m-am gândit că ar fi bine să audă nişte fluiere autentice (melodiile sunt culese de Brăiloiu, pe vremuri). Dar dacă documentul e şi 'frumos', cu atât mai bine (discul e f. rar; nu-l are nici discoteca de la Muzeul omului). Îmi pare rău că există conflictul cu T. Bărbulescu. Eu însă, mi-am făcut părerea despre el cu

ani în urmă, dar ne ziceam totuşi bună ziua etc. Necazul trebuie să fie că în ansamblu, biserica din Paris e în pierderea cu apariția revistei tale. Acum revista bisericii rămâne strict locală; ori el era mentorul ei. De aceea îi înțeleg pierderea minților. Dar, pe măsură ce revista ta va prinde, el va fi în mare fericire. Eu zic să ții totuşi o legătură cu el, pentru zilele ce vin.

Ştiind că te vezi des cu d-l M. Enescu, am pus în acelaş plic trimis lui, un extras cu Berbecul cu lâna de aur şi pentru tine: în colț, sus, e scris cu creionul numele tău. Dar D-l Enescu n-a văzut, după cum am constatat când a venit aici şi l-am întrebat de ți l-a înmânat. Deci îl ceri. Cu ocazia asta îi spui că am nevoie de un răspuns până miercuri 29 c., la scrisoarea mea ultimă. [...] E bine că te plimbi la finlandezi. Eu n-am văzut nici un finlandez în viața mea, sau nu l-am reținut - dar am cunoscut finlandeze, vorbeau de parcă băteau tam-tamul, adică staccato. Însă cu mai multă competență. Se pare că limba finlandeză nu e sex. Eu nu cred să mă mai pot deplasa cu soția câteva luni. Însă, ție şi vouă vă este mai uşor. Deci vă aşteptăm. Apoi, de iau un lucru pe toată ziua, nu voi fi liber din cauza lui, după cum până acum era cursul de gramatică şi mă ținea în loc. Astfel repet invitația. Sărutări de mână cumetrii şi toate cele dorite tuturor de la noi. O. Buhociu.

Dortmund, 7 mai 1971:

Dragă Paul Miron, Mă gândisem să scriu 'dragă cumetre' şi m-am trezit că ți-am zis numele întreg. Mulțumesc pentru rândurile din 3 mai, la care îți răspundem 'Adevărat a înviat!'

Te felicit pentru aceste colocvii ce faci, fie că ninge-plouă, fie că e timp frumos. Din păcate, nu voi putea veni, căci sunt în lipsă şi de bani şi de timp. Luni, 10 Mai, voi vorbi cu studenții mei şi le voi propune să vină ei. În cazul că voi avea răspuns afirmativ din partea lor, îți voi telefona. De altfel, aş fi preferat să-ți telefonez şi acum, însă de vreo 10 zile, telefonul meu e mort, fiindcă se fac nişte schimbări de cablu şi nu se mai termină, aceste reparațiuni, de parcă am fi în Franța şi nu în Germania.

Trebuie să-ți spun că eu nu mă pot angaja cu organizarea de colocvii, căci nu mă pricep. O atare activitate îți convine ție; apoi nu am nici timp în timpul semestrelor (am 11 ore pe săptămână, dintre care trei sunt nevoit să le pregătesc în mod sistematic). Eu nu m-am pregătit pentru meseria ce practic, de aceea nu-mi e la îndemână... Noi suntem bine cu toții; dacă ocazional te afli prin Westfalia şi mai ales prin Ruhr, te aşteptăm cu plăcere să ne fii oaspete. Dintre participanți la colocviu cunosc personal numai pe d-l Marcea pe care te rog să-l saluți din partea mea. Sănătate şi voie bună, O. Buhociu.

11

George Uscătescu, Madrid, 22 mai 1964:

Iubite Dle Miron, M-am întors ieri de la Paris şi am găsit aici scrisoarea d-tale din 18 mai. În legătură cu misteriosul D-tale proiect cred că i-am şi găsit cheia. Aşa suntem noi Oltenii, avem 'potestas clavium'. De data asta am fost se pare ajutat de o altă misivă, găsită şi ea aici de la Dl Dumitru Bacu, care îmi vorbeşte de o monografie de dl Cuța, harnic şi priceput Roman, şi de o eventuală participare la treabă. E vorba oare de acelaş lucru? Chiar azi scriu şi Dlui Bacu. Inițiativa unei tipografii cu perspective româneşti există şi la Marl şi aici, suplinită de un grup şi nu ştiu cum am mai putea interveni lansând o întreprindere similară în Franța. Lămureşte-mă, te rog, dacă e vorba de acelaş lucru.

Am primit 'Prodromos'. Mi-a plăcut mult. Vă înscriu poziția care e şi a mea şi vom colabora. E f. probabil ca în iunie să merg din nou la Paris, unde poate e cazul să ne întâlnim şi cu Păr. Scrima. Între timp aştept, urgent, 'Fata Călăului' pt. Destin 13. E într-adevăr urgent.

Agenția de voiaj de la Madrid a scris prietenilor D-tale de la Paris acum două luni. Până acum, nici o veste.

Ce mai fac prietenii Enescu şi Stamatu? Aş mai dori ştiri de la ei. Multe salutări lor şi frumoaselor coline cu păduri şi vii care mi-au rămas prietene. Cu drag, George Uscătescu.

Victor Buescu, Lisabona, 20 iunie 1965:

Dragă dle Miron, Cum văd că m-ai uitat cu 'Rodul ascuns', îmi iau inima în dinți şi-ți fac rugămintea de a-mi trimite un exemplar din volum, oferit sau contra cost, înainte de a se epuiza. Sunt doritor de poezie, mai ales când e, cum cred, de calitate.

Apoi nu înțeleg cum de m-ați uitat cu 'Prodromul', din care n-am primit decât primele două numere. Fii bun şi dă dispoziție în consecință, căci eu citesc publicațiile trimise, ba le şi păstrez.

Cu plăcute amintiri venețiene, al d-tale V. Buescu.

12

Al. Rosetti, Bucureşti, 25 ianuarie 1968:

Dragă Paul Miron, Îți mulțumesc pentru bunele rânduri de Crăciun; le-am găsit la întoarcerea mea (de 2 zile!) dintr-o călătorie în India (trei săptămâni - un vis), țară admirabilă.

Îți mulțumesc pentru invitație: rămâne, pentru moment, un deziderat!

Nu te-am văzut de mult, nu te-am citit. Şi doresc să te revăd, la vreo nouă ocazie! Bune urări pentru noul an, Rosetti.

Bucureşti, 31 octombrie 1983:

Dragă Paul Miron, Parcă au trecut mulți ani de cînd nu mai ştiu nimic despre activitatea d-tale ştiințifică, despre eventuale proiecte de viitor.

Mi-ar face o mare plăcere să primesc o ştire din partea d-tale (oare ai părăsit vechile cercetări şi lucrezi în alt domeniu? Sau: dac-ai şti problema astei vieți cu care lupt, ai vedea că am cuvinte personale să o fi rupt!)

Spune-mi, dă-mi veşti şi dacă nu ne putem vedea, măcar să schimbăm cîteva mesaje!

Cu aceeaşi afecţiune şi sincere sentimente prieteneşti, al d-tale Rosetti.

P.S. Cînd voi cunoaşte noua adresă, îţi voi trimite o carte a mea, apărută acum.

Bucureşti, 6 iulie 1984:

Dragă Paul Miron, În scrisoarea d-tale din 29 nov. 1983, îmi vorbeşti despre lucrarea la noua ediţie Tiktin, iar la sfîrşit mă întreb, dacă am primit ultimul număr din Dacoromania, închinat lui Coşeriu.

Nu am primit acest volum! Între timp, ţi-am trimes cartea mea 'Etudes de la linguistique générale'. Ai primit-o? Vară. Vacanţă. Eu unul stau pe loc! (Am fost în Franţa, în Bretagne, la casa fiului meu, şi apoi cîteva zile la Paris).

Îţi urez d-tale şi doamnei Elsa multă sănătate şi noroc. Cu afecţiune, Rosetti.

Bucureşti, 5 august 1985:

Regăsesc scrisoarea ta din 27 nov. 1983. De atunci nici o veste (mă întrebi, dacă am primit Dacoromania coşeriană. Nu am primit. Vorbeai de o iarnă blîndă. A fost o iarnă grea! Odăi fără încălzire. Sala mea de baie, gheaţă. Nu atât! Oedem pulmomar. Inima! La 1 deget de final. La spitalul Elias medicii m-au salvat. Am avut curajul să încerc marea cu degetul: am plecat la Paris şi petrecut 2 săptămîni în rai (14 - 18 iulie). Acum, aici, cu cărţile! N-au apărut şi ţi le voi trimite. Şi mai vin două. Îmi vorbeai de munca la Tiktin, 2. Quid? Mai încearcă să vii. La nevoie, adresează-te lui Virgil Cândea, Asociaţia România, Bucureşti 1. El te poate invita. Omagii curajoasei Elsa, cu drag, Rosetti.

13

Ion Negoiţescu, Köln, 17 februarie 1980:

Dragă Paul, Îţi mulţumesc fierbinte că mi-ai scris, aveam nevoie în primul rînd de încurajarea sufletească a scrisului tău ca atare, pînă când mă voi linişti şi poate nu voi muri de groază la gîndul înapoierii în Patrie, că sînt încă pe tot corpul plin de rănile altor mizerii morale acolo. Ca să-mi aduc aminte, îmi scrie Ua că la Cartea Românească nu vrea să-mi mai publice volumul de critică ce l-am predat înainte de plecare şi urma să apară acum; doar cînd m-oi întoarce ... Tot aşa s-a întîmplat cu ei şi altă dată şi poate ei să rîdă de mine, dar faţă de astfel de mentalitate şi şantaje eu totdeauna am suferit îngăduitor, simţindu-mă degradat într-o lume de nimic cu care nu am putut să mă obişnuiesc niciodată. Totul era pus întotdeauna la inimă, şi cele de mai sus cu cartea nu sînt decît ceva mai dulce din umilinţele posibile. Din această imposibilitate de adaptare, chiar şi simulată, la mentalitatea intelectuală de acolo, au venit sinuciderile, alcoolul şi alte gesturi disperate. Astfel îţi poţi explica şi explozia mea de bucurie stăpînită cînd m-am văzut în fine omeneşte instalat la Köln, ca să fac o treabă omenească. Dar, cum o vrea Dumnezeu. [...] Nici nu mai îndrăznesc să-ţi cer iertare pentru toate deranjurile şi grijile ce ţi le fac. Vă sărută pe amîndoi cu drag, Nego.

Köln, 18 ianuarie 1981:

Dragă dle profesor Paul Miron, Se împlineşte azi exact un an de cînd răpit fui din tranquilla-mi existenţă călătoare, ce-mi era chiar dacă nu blîndă însă totuşi servă., şi ca altă dată prea junele G., de fulgerătorul pofticios Zeu răpit şi mutat nu în Olimpul său, ci în al Msgr. Wilhelm Nyssen, la etajul 4, din Berrenrather Str. 129, de undeva din Renania lui Albertus Magnus şi Duus Scottus cu onoare-ai ce depuşi de secole, dar mai la vale, adică nu la etajul 4, că de, fiecare cu nevasta lui. Dar ca întotdeauna în astfel de afaceri de amor necurat, cînd pofticiosul îşi consumă precipitat hatîrul de o clipă, bietul G. de

mirare, abandonat fui şi servitor devenii însumi propriei existenţe de iobăgie dostoievskiană, noroc că întrematã de efluviile muzice, ca precum în momentul ăst, pe masa mea de lucru chemată şi poate visul scipionelui de Mozart şi cu brînza tocmai în anul de abandon renan decît să mă lupt neogoit cu adevărul că Spiritul creator nu mai funcţionează sau funcţionează defectuos într-un individ, atunci cînd el reţine prea mult din ceea ce învaţă sau cînd dimpotrivă uită prea mult din ceea ce învaţă. Harmlosul de mine în singurătatea muncii, m-am întors, m-am tot sucit, însă pofticiosul trădător de Zeu nicăieri, nici măcar într-o vînturare epistolară: dar cui să răspund şi epistolar şi moral nemaipomenitului făptuitor? Ce mă ridică şi mă ţine bine, alunecă pe ăst pisc pleşuv de unde să văd şi trecutul iremediabil şi viitorul tulbure, dar nu prezentul, căci abandonatul căutînd prezent nu are. Ion Negoiţescu.

Köln, 18 iulie 1983:

Dragă Paul, Îţi trimit alăturat două texte concepute pentru BBC - unde voi activa periodic cu similare, în calitatea ta de protector al meu, care - pentru a cîtea oară o repet? - m-ai sedus şi abandonat pe acest îndepărtat ţărm al lumii, să-ţi dau seama!

Doinaşii hălăduiesc în Colonia agripină pînă prin 10 August. Oare nu aveţi vreun drum încoace, spre a ne revedea? Căci în septembrie, cînd ei vor fi în Freiburg, ştiu eu unde voi fi şi ce va mai fi cu mine? (prins în ce lagăr?) Vă îmbrăţişează cu drag, pe Elsa şi pe tine, Nego.

München, 3 ianuarie 1985:

Dragă Paul, Ce buni sunteţi că v-aţi gândit la mine şi mi-ai telefonat. Aşa, eram în întuneric şi neştiinţă şi cu grijă. Desigur, mi-am spus că atunci când nu se aude nimic înseamnă că e bine. Dar totuşi, dacă iubeşti pe cineva nu te mulţumeşti cu această înţeleaptă explicaţie. Bine că eşti acasă, voios, bine că ai scăpat de ‘etuvă’ (aşa-i zic eu, de când stăteam acolo în ’84, se împliniră 10 ani când mă

sinucisesem şi făcu Doinaş să fiu transportat la ‘urgenţă’, cum ziceaţi voi nemţii). Trecui aşadar totuşi prin Freiburg, aşa mi-era beletul şi mă adăpostii la Mureşeni, care sunt nişte oameni mult mai mult decât adorabili, şi ea în special, Carmen, deşteaptă foc şi fenomenal de gustoasă (de la ‘gust’, nu de la ‘a gusta’). La dânşii lăsai materialele pentru voi, dar bricheta, ce era cu mine, o uitai tot în taşca mea şi însă jur că nu mă folosi de ea nicicând: îmi stă pe conştiinţă de parcă aş fi şterpelit-o sau mai bine zis ‘manglit-o’ ca să folosesc această expresie anglo-saxonă (adică săsească): dar de ce-oi fi vânzând eu castraveţi la lingvişti? Apropo de lingvişti, aşa cum îţi spusei la telefon, Vienii din Elveţia vă iubesc şi Ioana zice de Elsa că e complet de grozavă de reuşită persoană, treaba ei! Cât despre Eta iată datele ce mi-ai cerut. [...] Micul meu studiu despre ea (referitor la poeziile din primele 3 volume, a apărut în ‘Analize şi sunete’. Despre traducerile Divinei Comedii şi Decameronului am scris în ‘Însemnări critice’ şi ‘Lampa lui Aladin’. Acum voi scrie un studiu nou (fără a-l reciti pe cel vechi), şi ţi-l trimit în fotocopie îndată ce e gata.

München, 14 iulie 1986:

Dragă Paul, Ieri seară am văzut pe Hurezeanu care s-a întors tocmai din concediul din Italia şi m-a vizitat. Cu această ocazie m-am lămurit că eu - probabil din cauza lucrului prea intens şi mai ales prea extins - plutesc în norii deasupra vieţii şi ca atare nu am realizat că de fapt tu, la Europa Liberă ai fost omagiat cu ocazia împlinirii vârstei de 60 de ani. Poate o secretară, în conştientă invidie, nu m-a îndemnat să uit: cei cinci ani de diferenţă faţă de mine care fac să-mi apari, brusc, aproape un adolescent, sunt fireşte o comoară de viaţă vrednică de pizmă! Iartă-mă şi primeşte, cu vinovată întârziere, totuşi, cele mai sincere şi mai fierbinţi urări din partea mea de mulţi, mulţi ani de bucurie şi împlinire de acum înainte. Să-ţi dea Dumnezeu. Alături de Elsa ta binecuvântată să duci şi să duceţi la capăt cea mai nobilă strădanie dovedită spre folosul culturii române! Cu nespusă şi statornică dragoste, Nego.

14

Eugen Lozovan, Paris, 3 septembrie 1956:

Dragă Paul, [...] Chestiile Societății sunt într-adevăr complicate; de altfel nu-mi făceam iluzii dintru început. Să vedem cum o scoatem la capăt. În primul rând sper că ai primit toate hârtiile ce ți-am trimis; niciun comentariu?

Un lucru e aproape limpede: Soc. nu se poate face fără concursul maestrului. Care e rațiunea refuzului său? Eu nu l-am văzut de luni de zile şi din scrisori n'am înțeles mai nimic. Borza m'a lăsat să înțeleg - în măsura în care cuvintele acestuia pot fi luate întocmai - că S.P. s'a supărat că m'ați pus pe mine, un "mucos", secretar. N'am nevoie să mă justific, tu ştii prea bine condițiile în care m'ați potcovit cu această treabă. Te asigur însă că sunt gata în orice moment să intru în rând fără umbră de supărare, promițând concursul meu altuia mai vrednic şi mai abil. Mi-e silă de profesii de credință, te rog însă să mă crezi că sunt în stare să înfrâng orice vanitate personală când interesele superioare pe care le servesc cu sinceritate, intră în joc. Am un singur regret că această idee fecundă care ar putea da rezultate atât de frumoase se târeşte atât de lamentabil pe calea realizării. Eu am să-i scriu maestrului; d-sa e suveran să-şi aleagă colaboratorii. Țin la dispoziția celui care va fi indicat bruma de arhivă a Societății.

Nu mă mai mişc din Paris; am enorm de mult de lucru. Scrie-mi şi îți voi da cu plăcere toate lămuririle ştiințifice şi extra-. Cu cele mai dragi gânduri, Eugen L.

15

Ioan Cuşa, Paris, 5 ianuarie 1965:

Dragii mei, nu v-am scris nimic şi deloc. Vă cer iertare. Nici o umbră nu trece peste dragostea mea pentru voi toți. Aşa să ştii şi tu mă, Paul. De când tot trec prin ale mele socoteli, peste rănile inevitabile, parcă şi mai mult m-am apropiat. A trebuit întâi să mă

împac cu mine însumi. Nu-i uşor să te suporţi, dar iaca pe îndelete, parcă pun la loc în fiecare zi câte ceva, tot aruncând peste punte altele. Nu-i uşor să te învârţi noaptea în jurul mesei, să arzi încet pe delăuntru fără să poţi să te pleci şi să plângi în braţele cuiva. Aşa de des m-am simţit mic, mic de tot, căutând în noapte mâna mamei care să mă alinte: - "Nu-i nimic, până mâine toate astea trec!" N'aş fi crezut bineînţeles cât m'ar fi ajutat! Câteodată îmi venea să-mi iau lumea în cap, să fug, dar unde? Răul nu era numai lângă mine, ci cu mine şi în mine. Cât o voi mai duce aşa? Nu ştiu. Dar parcă se luminează cumva. Nu cercaţi a mă judeca. De v-am necăjit, vă cer iertare. Într-o zi voi putea spune tot, poate. [...] Un an nou bun şi frumos cu pace înăuntru, pace'n afară. Sănătate vouă şi copiilor, că restul pe urmă se face. Nina să fie şi mai frumoasă. Spuneţi lui Horia să se tundă, eu m-am tuns. Vă îmbrăţişează, Ioan.

Corbeil, 22 ianuarie, 1965.

Dragul meu, Iată alăturat prima pagină gata din Prodromos, a lui nenea Horia. Dă-i deci proba ca s-o vadă şi dânsul şi eventual s-o corecteze. Încerc să dau de Bosquet şi nu ajung. Ce dracu să fac? Azi noapte, am căutat argumente şi am umplut o valiză. [...] Mă duc la el cu valiza şi-i spun să mai lămurească el pe aceşti 'stăvăruşi'*, cum e cu poezia română. Cât despre P. Emmanuel, s_racul, am impresia că s-a băgat în socoteala asta fără să cugete prea bine. Ce-i cu acest Claude Sernet care n-a auzit niciodată de V. Voiculescu şi care 'ştie' foarte bine lit. rom. Se plângea că nu-l ajutăm, că el pe noi se baza şi că n-ar vrea să se compromită cu această antologie. Am văzut toată corespondenţa secretă (spune el) şi în adevăr românii nu plătesc nici un ban. Ei se angajează să lase antologia liberă în ţară. Numai că P.Em. nu vede tactica lor: poeziile nu le cunosc. Bosquet nu e aici înainte de trei Fev. Deci ne vom vedea noi mai înainte. Acum am aflat treaba asta.

Sper să pot pleca de aici pe 27 ianuarie spre Freib., dacă nu ninge. Încearcă să aranjezi art. pentru Prodr. ca să-i dăm drumul. [...] te sărut frumos, Ioan.

Paris, 30 decembrie 1966:

Sorcova, vesela
să trăiți
să'mbătrâniți!

Să-ți trăiască copiii, să trăieşti şi tu, să-i creşti mari şi frumoşi şi buni! Să-i săruți pe rând la mijlocul nopții din parte-mi şi să le spui că nimic nu s-a schimbat, c' aşa-i frăția cu hopuri, dacă rămâne frăție. Că fiecare dintre noi, avem ale noastre necazuri, dar că frăția trece peste ele şi creşte prin ele şi că de le-am greşit cu gândul, sau cu fapta, le cer iertare, dar să ştie că nu dragostea am greşit. Să vă dea Dumnezeu un an mare şi bun, sănătos.

Frate Pavele, iată alăturat textul tău cu "jocul de-a oamenii". Eu i-am adăugat un subtitlu: de vrei, păstrează-l, de nu şterge-l cu roşu. În locul lui 'drăguțule' şi 'monşer' am sugerat 'iubitule' ca vocabulă mai cuvenită la jucăuşi. Vezi cum e mai bine. [...] Am dat de o poezie de a ta, f. frumoasă, un fel de acatist invers ce se cheamă 'Viața'. Mă gândesc că ar fi foarte bună pentru numărul D. Botta. [...] La mulți ani! Ioan.

Paris, 8 nov. 1967:

Frate Pavele, Iată aici o fotocopie după scris. păr. Arh. Ghiuț. Cu adevărat frumoasă.

Încolo, noi am ajuns cu bine după 20 de verificări de identitate pe drum. Căutau un legionar evadat. Şi barba păr. Andrei li se părea dubioasă. Iar în spate, la maşină, aveam - ca deşteptul - o carte cu titlul 'La Legion a la peau dure': ca să vezi! Berbecii se uitau urât la mine şi eu nu pricepeam ce de.

Aştept Patmos de la tine... Mulțumesc frate Pavele pentru ospitalitatea moldavă şi pentru frăție care peste toate încercările a rămas între noi şi parcă mai bună, mai tare, mai calmă. Bravo pentru tot ce ai făcut. Manolescu mi-a telefonat de la Câmpina foarte neliniştit. I-am spus că am primit şi că ai primit tot ce-a trimis. N'a primit însă nici un semn de la noi. Sorescu a dispărut, nici nu ştiu ei

dacă a dat la Contempor. În tot cazul n'a apărut nimic. Eliade a apărut în sec. XX. Sunt cam necăjiți cu I. Alex. şi cu G. Bălan că nu l-au mai văzut pe Păcală. Curios!

Diseară văd pe un dr. Chiosa de la Buc. care are o scris. pentru mine de la Didu. De-i ceva însemnat îți comunic mâine. - Terminând, văd că e telegrafică scrisoarea asta. Te sărut, Ionică.

Sanatorium Saucellemoz, Plateau d'Assy, Haute Savoie, 20 octombrie 1968:

Frate Pavele, Să zicem că-mi merge bine! Dar nici prea rău nu-mi merge. Cu tratamentul m-am mai obişnuit şi îl suport parcă mai bine. Ți-am scris prin Didu. Vroiam astă seară să te anunț că te poți amuza al dracului de-i faci o vizită lui nenea Horia. M-a apucat furia streptomicinei şi i-am trântit o pilulă să-i înghețe virilitatea. Cred că se urcă pe Schauinsland să strige lumii indignarea: auzi, fă lume! Nu ăsta, analfabet, să-mi spune mie HORÏA că nu's *hom liber*, că' m trebuie *maître'u* de la Sima la Enescu, trecând prin Deleanu, că 'pesele' mele's chioare, că's critic de Giuleşti şi de *golf miniature*. Că n'am haractir. Du-te Miroane, că scapi scena. Vai de capu' Marianei. L-am prevenit pe Ion Alexandru, căruia i-am obținut ajutorul lui Petrache pe cel puțin 4 luni. Ca să n'aibe atac la întâlnirea cu Horia. Să-i fie de bine.

Tu, ce faci mă Mironică mă? Scrie-mi ticălosule, că mâine mor şi te mănâncă conştiința că m'ai uitat. Te blestem de mă uiți: să hlăpăi la supă şi să faci bale curgători-cleioase, când te-i apropia de gură cărnoasă de fată. Auzi? Mi-e dor mă. Mă mir şi eu că de aste zile stau ca trântorul la stup. Doamne fereşte, te pomeneşti că până la urmă-mi place.

Ți-am spus la plecare că-i mai bun Colmar şi împrejurimile, cât mai spre Rin, Miroane, că mă tot întrebi. Petrache-i de acord.

Iar vin călăii! Te las şi ți-o spediez ca să nu răcească pi aici. Ioan.

Saucellemoz, 2 dec. 1968:

Dragă Pavele, Bravos! Cum i-ai adus? Eu am scăpat de români, la Celle mă mai găseau, dar aici mai că...! Trimite încoace toate manuscrisele să li videm. Şi aşa n'am ce face. De la o vremea m-a zăpăcit la cap streptomicina: n'aud bine, nu văd bine şi ameţeli. Se pare că trece. Încolo - pace şi somn. M'am îngrăşat. Aici, Miroane - afară de apă care deşi rece şi 'de la izvor' tot apă-i - cerul pe pământ. Am un apartament la soare, cu verandă cât o odaie şi cu pat pe ea împotriva [celor]) vorbăreţi, mâncare pe ales (tot fără vin) cu chelneri şi cu oberi, cu bridge (asta-mi lipsea la cultură) cu oafe între 65 şi 80 de ani, semandicoase toate, dar cea mai bine - subţirică şi oacheşă, mme. Sergheiev se uită cu lupa la cărţi (şi cum la bridge sunt 13!), are accent de Pietrograd 1904 şi a fost logodnica lui Dostoiesvki, dau cu tunul şi n'aude, mi-a fost odată partinieră, dar am cumpărat funie şi săpun de se mai încurca odată cu mine, o invit la o cafea pe balcon (grinda-i de beton armat)!

Una alta, mai tinerică, o tot găsiam prin pădure pe drumuri piezişe, pictând pe sub un brad pe un scăunel pliant şi cu părul lung pe spate, legat doar cu o pănglicioară stacojie; eu timid dădeam o bună ziuă bleagă, şi gata să trec mai colea, dar ea îmi face cu ochiul ştrengăreşte. Mă opresc. Mă, tu-i mama măsii şi aici am socces. Mă apropiu. Ea tot cu ochii, şi gura spre ureche, cu un surâs de înger căpiat. Eu hulpav şi cu gând curvăsăresc [...] Ce vrei: te bate Dumnezeu pe unde ai păcătuit.

Vă sărută pe toţi, Ioan.

1968:

Paul, Iacă scriu! Şi scriu numai de drag şi de iubire pentru toţi, toate şi tot. Vezi cum fu...! Mai bine. Ştiu de exemplu că tu de la o vreme şi ceva încoace mă iubeşti mai puţin. Ce are a face. Nu-i destul că peste toate cele, eu te iubesc? Şi mai cu seamă ştiind că bine fac - că mă răscumpăr oarecum - că te iubesc?

Dragul meu drag, ştii tu numai prin ce am trecut înainte de a te iubi, acum cum te iubesc? Iartă-mă pentru ceea ce eu am iertat. Şi fu greu. Toate le ştiu, şi peste toată dragostea mea răzbate ca o sabie'n fân bine mirositor.

Că grea încercare ne-a fost dat şi, greu peste dânsa fiecare am răzbit (cât am putut răzbi).

Nu ştiu ce mai faci. În mine visuri şi zile s'au plinit, s'au împletit, s'au despletit când cruciş, când curmeziş. Noaptea cu ziua amestecând, de parcă cerul şi pământul în mine s'au unit. Şi iată-mă-s al tău prieten şi frate îndurerat, dar iubitor, că din nou la tine vin şi cu aceeaşi sete strig: Te iubesc, Pavele, aşa cum sunt! Şi asta nu e vorbă de glăsuit pe cele uşoare corzi, ci pe cele mai adânci ale mele. Trecător din adâncuri viind. (Cum ai făcut de m'ai auzit în noapte - ah! Ce noapte - strigând: Pavele, Pavele! De ce mă chinuieşti? Ci tu urmare plângerii mele n'ai dat, pe dânsa cu scârbă şi oaricare ciudă ai călcat, de parcă stăpânit de "el", erai şi neascultător strigătului frăţesc din tină te-ai scăldat. Vai, vai, în noaptea cea mai neagră, cum biciuindu-te te-am iubit şi cum, ca un de-rele-făcător, am strigat: opreşte, Pavele, chinul cel dinăuntru-mi ce chinuie!

Ars prin adâncul, arsură pe limbă de ţipăt am scos şi tu, arzând cu mine, de noi ai plâns. Nimic şi nicăieri în mine nu s-a rupt pentru tine şi ale tale câte ai. Fii pe pace. Toate le-am căutat, le-am cântat, le-am descătuşat, ce am cântărit şi măsurat şi de la capăt totul am luat: şi iară spun: bucură-te... te iubesc.

Că de-aş mai spune încă pe atât şi tot ce am mai adânc pentru tine, n'aş fi spus. Nu focul ăsta nou şi bun trecând, te aştept la capătul de sus, bineştiind că vei fi, aşa cum întottimpul ai fost, înainte de vreme şi de mine. Frăţie şi noroc, Ioan.

16

Virgil Ierunca, Paris, 20 Sept 1965:

Iubite Paul Miron, Nici nu ştii câtă bucurie mi-ai făcut trimiţându-mi 'răbojul'. Ai o activitate impresionantă. Când le faci pe

toate? Numai că bibliografia mi-a fost trimisă de poetul Paul Miron, şi pentru ea, mă adresasem la profesorul Paul Miron.

Nu te supăra, dar ți-o înapoiez să mi-o completezi după regulile 'răbojului' nostru. Vrem deci să-mi indici pe margine şi data la "Christ und Welt", iar la cărți şi numărul de pagini. În plus şi localitatea la primele două categorii, mai ales la Lexikon der Weltliteratur ...

Scrie-mi numele exact al studiului Dumitale, ca prozele respective. Iartă-mă că te plictisesc, dar aşa sunt eu: tipicar.

Şi spui vrerea să crape duşmanii (de dincolo şi de aici) când vor vedea câte a scris prietenul meu Miron. Încă odată îți mulțumesc, şi încă odată te îmbrățişez cu drag, Virgil Ierunca.

F.l., f.d.:

Dragă Domnule Paul Miron, Revista "Arena" din Anglia a PEN-Clubului exilaților pregăteşte un număr scriitorilor români. Te rog, trimite-mi numaidecât o copie după una din nuvelele Dumitale traduse în franțuzeşte de Grigorescu.

Vream de multă vreme să-ți scriu şi în legătură cu intrarea Dumitale împotriva colaborării mele la dicționarul Herder. Ai dreptate să fii şi uluit şi revoltat. Eu însumi am fost şi una şi cealaltă. Nu ştiu însă dacă eşti la curent cu felul în care s-a procedat. Eu am trimis texte în franțuzeşte pe care le-am pregătit cu toată grija. Aceste texte nici măcar n-au fost traduse. Au fost rezumate şi extra-ciontite după bunul plac al redacției. Am protestat zădarnic. Îți spun toate acestea nu pentru ca - eventual - să renunți să scrii isprava mea, ci numai dintr-o datorie față de mine de a-ți situa necazul.

Cu speranța că voi primi runele Dumitale, cât se poate de urgent, te rog să primeşti salutul meu cordial, Virgil Ierunca.

Leonid Arcade, Muides, 14 mai 1967:

Pavele, frățiorule, şedința viitoare a trebuit să fie chitită pentru sâmbătă 20 mai. Cât voi, cei din Pădurea Neagră, să ne mai ajutați cu duh şi viers ca pe la Paris condeiele stau molcom. În plus de astfel de bine, mi-ar pare să te văd bașcă. Al tău cu drag şi cu nădejdea ca şi fără slove scrise, mi te vei aduce pe tine. Leonid.

P.S. Horia Stamatu mi-a sugerat o şedință la Freiburg. Am putea - şi eventual potroci pentru iunie şi frumos ar fi să vorbim despre cestea toate împreună sâmbăta sau duminica ce stau să vie.

Paris cu ploaie:

Frate Pavele - ce ne lipseşti! De când ți-a venit matale să sălăjlueşti la spital vreo lună, ca den năcazurile lumii oleacă să mai uiți, şi cerurile şi pământurile aceeaşi monotonie. Şi spun fiindcă omul la mijloc numai pe el se vede. Iar eu aidoma tuturora, stau pitit de umezeală îndărătul mesei celei mari, şi ba o mai frământ din coate scriind, ba o mai las lemnului şi casc.

Ultima şedință n'a fost nici veselă nici epocală şi de nu m'ar fi oxigenat bucuria de a-l avea alături pentru prima oară pe Părintele Andrei, alți vreo doi trei m'ar fi şi mâhnit. Fiindcă i-am simțit prea călători şi prea de departe poposiți. De citit am citit după Cuşa şi Mihai Niculescu. Dar şi cât am citit m'am gândit că numai pe noi patru şi de-o vrea Părintele Andrei pe noi cinci, ne-om putea voinicește bizui de-o fi să facem revistă.

Mai una şi alta sau le vorbim la Paris (şedința e fixată pe ziua de 26 octomvrie, într-o sâmbătă ca să-ți fie mai uşor să vii) sau în Germania, dacă îmi pot realiza proectul unei călătorii prin noembrie. Până atunci un car de sănătate şi un gând de curată prietenie. "Lianid" Minici.

Antoaneta Bodisco, 3 iunie:

Iubite Paul Miron, Iată, îți răspund ‘pe loc’ şi-ți trimit şi aceste trei poezii pentru Prodromos, fericită dacă le vei găsi bune. Lucrez - cu sârg - la un volum, pe care, sper, să-l public. Asta, printre rarele clipe libere.

Îți mulțumesc din inimă pentru invitația la cenaclu, unde voi face tot posibilul să vin, fie numai pentru a ne revedea unii cu alții şi a vă asculta. Ar trebui, însă, să ştiu din vreme- sper să fie după 15 ale lunii.

Sigmeth îți va scrie personal, după ce va vorbi cu Coulin, care are ultimul cuvânt în redacție. Tocmai a venit din România, de la expoziția industriei germane. Pe la redacția noastră vin din când în când ‘personalități’ din România, unii foşti colegi, prieteni. Contactul se stabileşte repede în ciuda anilor şi a ‘pozițiilor’. Aşadar, pe curând şi să-mi spui cum îți plac poeziile. Cu sinceră prietenie, Antoaneta Bodisco.

Antoaneta Bodisco, f.a.

Iubite Paul Miron, De la Bad Ems, unde regret acum, că n-am fost, mi-ai trimis un oftat. Poeziile Dumitale. Cred că n’am avut niciodată prilejul să-ți spun cât mă fermeca lirica Dumitale. De altfel, am mai stat deseori de vorbă despre poezia Dumitale cu vreo trei ani de când am părăsit Spania ca - “țara în care şesum şi plânsem”. Iată, că vorbind de Spania, mi-amintesc şi de Horia Stamatu şi M. Enescu. Eşti bun să-i saluți din partea mea? M-a emoționat din nou să-mi citesc numele sub cei “40 de cocori”. Am încercat din nou să caut tâlcul. N’am reuşit decât pe jumătate. Din păcate, “mirele meu” mi-a fost luat de Domnul. Acum sunt cu fata mea Beatrice, la Deutschlandfunk. A propos...

E. Sigmeth are o idee. Mă roagă să te întreb clar, ce te interesează... Ai vrea să scrii pentru noi un Bericht privitor la descoperirea Dumitale eminesciană? Şi de la mine o rugăminte. Vrei să-mi trimiți Revista, foaia Dvstr., cum o numeşti modest. Un număr l-am primit mai înainte. Vrei să mă consideri abonată?

Sper, sincer, să am prilejul să ne revedem şi altfel decât în fugă şi de pe poziţii academice. De mult îmi promisesem o vizită la Freiburg. Nu te voi ocoli, fireşte. Încă odată, mulţumiri şi, poate, pe curând. Antoaneta Bodisco.

Emanuela Kretzulesco, La Rocca, 15-VII-90:

Monsieur le Professeur, J'ai été touchée par la gentillesse et la chaleur avec laquelle vous avez répondu à mon "Appel pour la résurrection de l'Eforia Kretzulescu. Les choses étant ce qu'elles sont, je ne suis pas encore en mesure d'aller personellement plaider ...

De par mes pouvoirs de légataire universel de mon mari, j'ai nommé "Efor" (Président) le Docteur Emanoil Rudeanu, Strada Plantelor, 70, Bucarest 3.

Etant sur place il peut entreprendre les démarches nécessaires. Mais son succès ne pourra être assuré que s' il reçoit des lettres de soutien d'Occident. Vous avez le texte de l'Appel. Le Doct. G. G.-Sch. de l'Université de Francfort en a un aussi. [...] Trăiască România! Croyez à ma très grande reconnaissance et amitié. Emanuela Kretzulesco.

17

Miron Butariu, New York, 17 Aprilie 1967:

Stimate Domnule Miron, Îmi pare nespus de rău că nu am exprimat la timp plăcerea şi mulţumirea mea primind şi cetind cele două numere din revista dvs. Dar vorba ceia mai bine mai târziu decât niciodată. Revista dvs. este excelentă, pline de idei şi simţăminte, o înfăptuire care merită toată lauda. De aceea mi-ar face mare plăcere dacă mi-aţi trimite şi numerele următoare după numărul 2.

Urându-vă succes în nobila întreprindere şi exprimând cele mai călduroase felicitări colaboratorilor revistei, rămân al dvs. Miron Butariu.

18

Constantin Noica, 9.11. 1977:

Iubite prieten, M-am bucurat mult să ne revedem toţi trei. Vă dau vestea că ni s-a aprobat plecarea., aşa încît după cea mai lungă şedere în Anglia, la copii, aş veni pe la 10 sau 15 decembrie, la Freiburg să vă văd. Veţi fi acolo? Vă voi mai întreba din Anglia.

Cu devotate gînduri către Preşedintă şi d-ta şi cu dragoste, C. Noica.

P.S. Am xerografiat 15 fotocopii eminesciene!

19

Nicu Caranica, Paris, 5. VI. 1963:

Dragă Miron şi iubită Mironime, Leonid Mămăligă, învăţat cu secretari, m'a rugat să trimit lui scrisoarea pentru Dumneata la poştă, şi profit ca să-ţi adaug câteva cuvinte. La vremea asta cred că aţi primit micile atenţii pentru Nina, Radu şi Andrei, de la Clairette. Şi ce faceţi? Vin sâmbătă. Vin să mai râdem puţin. Povestea mea se apropie de sfârşit. Dar Dumneata, ce ai mai scris? Fă tot posibilul şi bine. Al Dumitale, Nicu.

Paris, 5. I. 1964:

Frate Miroane, Dacă ţi-aş spune că faptul că mi-ai trimis un poem care mi-a gâdilat vanitatea, n'aş minţi. Dacă ţi-aş mai spune că mi-a plăcut, dar că m'a turburat noutatea unei sintaxe găsită dinadins, cu şerpuirile şi aparenţa ei stângace, ca să dea impresia unei bâjboiri în deznădejde, ca o posibilitate de zicere poetică pe care nici nu o întrevăzusem (măsoară-mi, dacă poţi, orgoliul, ca să cântăreşti mai bine preţul laudei) - dacă ţi-aş spune toate astea, n'aş spune decât purul adevăr. Şi totuşi, toate aceste adevăruri la un loc, dau ceva care-

mi sună a imensă zădărnicie față de ce-mi stă pe inimă să-ți spun mai departe. Iată: de ce mă chinuieşti, frate Miroane? De ce vorbeşti de funie în casa spânzuratului? Sau poate... "Tu fais sur moi l'essai de ta férocité ..." Ți-aminteşti Baudelaire-ul tinereții?

Tous ceux qu'il veut aimer l'observent avec crainte
Ou bien s'enhardinant de sa tranquillité,
Cherchent à qui saura lui tirer une plainte
Et font sur lui l'essai de leur férocité.

Pentru că poemul tău mă spune aşa de exact pe mine şi singurătatea mea încât îmi pare aproape o indiscreție, un fel de intrus strecurat clandestin pe corabia mea blestemată. A! Tu spui că nu-i adevărat, că nu te-ai inspirat din sfâşierea altora şi că n'ai făcut decât să-ți spui propria singurătate?

Că ce spun eu e un fenomen de refracție subiectivă? Ei, asta-i bună, mai vrei şi obiectivitate deasupra! Fiara suferă rănită şi vânătorii îi cer să fie obiectivă. Frate Miroane. Frate Miroane, de ce s'a întâmplat ce s'a întâmplat? De ce n'am putut fi altfel? Căci putea fi altfel, aş fi fost pentru o clipă altfel, în seara când am ieşit de la furtunoasa întâlnire de la Leonid, când ai izbucnit, ai ieşit deodată din tine, cu toată înțelegerea dragostei, cu toată generozitatea şi o solidaritate venită din adânc, de departe, din vremuri când marea Umbră încerca să ne zugrume pe toți. Şi când i-ați simțit, şi tu şi Ioan, muşcătura. Pentru mine, această Umbră dăinuie şi azi, îngroşându-se, un fel de "atomică pe propria adresă"cum ar spune Dino Buzzati. Şi fratele Miron, a înțeles şi a tresărit. şi fratele Ioan după el... "Ajută-ți fratele căzut în nenorocire, nu-l lăsa!" Pentru că ori în ce direcție am evolua, nu poate exista evoluție, creştere organică sănătoasă, cu prețul amânării unei părți din viața noastră şi stârpirea în noi a unei anumite sensibilități față de anumite fenomene. În seara aceea am plecat acasă cu o mare dulceață în suflet. Aripi de înger mă atingeau, frate Miroane. Te rog să mă crezi că n'am chef de romantisme. Dar acest 'altfel' fu numai pentru o clipă, pus poate dinadins de Dumnezeu ca să beau tot paharul până la drojdie. După două-trei zile, frații Miron şi Ioan au venit la mine şi mi-au zis: "Frate Nicule, considerente de natură tactică, considerente dictate de imperativul eficienței, ne silesc a-ți tăia capul. Dacă te încăpățânezi refuzând operația? Întinde-te

colea, pe masa de operație, intervenția e sută'n sută antiseptică şi succesul garantat... N'am nici cea mai mică intenție să vă caricaturizez, frate Miroane. Mă silesc numai, cinstit şi din toate puterile câte le am, să redau ceea ce mi se pare esențial în urzeala isbăvitoare a Fabulei. Deci, ca să reiau, am răspuns: Păi bine. Dar parcă alaltăieri, seara, spuneați... Da, e adevărat, a răspuns fratele Ioan, mais j'ai eu le temps de reflechir. Într-adevăr uitasem reflecția, bunul cel mai prețios al omului. Ce-am face noi fără reflecție? Unde nu-i cap, vai de picioare. După masă a urmat sfat mare, a venit şi fratele nostru, care ca de obicei a cheltuit tezaure de eloquență. Fraților, nu insistați, orice mi-ați spune, nu pot lăsa să mi se taie capul. La care fratele Ioan s'a supărat. Fratele Miron a zis: eu de ce mai vin la Paris? Sau cam aşa ceva. Apoi mi-a făcut un strâns şi sever interogator asupra originilor obscure ale revistei. Eu răspundeam cum puteam, dar în sinea mea, ruşinat, dublu ruşinat: întâi pentru că refuzam să las să mi se taie capul. Pentru că oricât ai fi de convins de absurditatea pretenției, când atâta lume insistă, tot reuşeşte să-ți strecoare un complex de culpabilitate... insistez, insistez il en restera toujours quelque chose... al doilea, pentru că, din logica de oțel a întrebărilor, se profila "oculta" şi oricât, ca unul dintre promotori, nu mică era partea mea de răspundere. Că în momentul acela, rezistând Umbrei de altă dată şi refuzând să mi se taie capul, mă găseam în opoziție esențială cu existența sau inexistența "ocultă", asta conta mai puțin [...] Nu mai era nimic de spus. [...] Fratele Miron a mulțumit drăgălaş lui Egle. Eu am condus pe toată lumea până în stradă. ... Nicu.

19. IV. 1965:

Dragă frate Miron, [...] Scriu ca să-ți spun fără teamă de iperbolă şi donchişotism că întâlnirea noastră, deşi scurtă, s'ar putea să aibă însemnătate istorică. Ai să înveți, bobocule (să-ți vorbesc şi eu ca Stamatu) să nu te mai joci cu oamenii bătrâni care sunt greu de pornit, dar de-i porneşti... aşa şi pe dincolo. O plachetă intitulată "Trei poeți vorbesc Rusiei sovietice" (sau cam aşa ceva), îmi umblă prin cap. Te

ţine cureaua să iei Evanghelia şi să păşeşti printre răsculaţi? Eu sunt sigur că da, numai să vrei. O să-i spun şi lui Ioan, pe care abia l-am văzut ieri câteva clipe la ieşirea de la biserică, unde m'am dus dinadins ca să afle că sunt aici. Ioan mi-a spus că nu crede că vine de Paştele românesc, dar în săptămâna ce urmează, ca să te ia apoi cu maşina la Cenaclu.

Împreună cu această scrisoare îţi trimit şi cartea cu dedicaţia lui Stamatu, pe care te rog să i-o dai şi să mă ierţi de acest comision, neştiindu-i adresa. Când vii aici, adu cartea care ţi-am dat-o, ca să-ţi scriu o dedicaţie demnă de frăţia noastră. Pot chiar şi să ţi-o schimb, cum ai spus (dacă cumva poetul luminii a mâncat slănină pe ea). Numai adu-o aşa cum e că am tare puţine. Te sărut frumos, Nicu.

20

Principele Nicolae, Madrid 4 - I - 1962:

Dragă Miron, Împreună cu Domniţa îţi mulţumim călduros pentru urări şi noi la rândul nostru vă zicem "La mulţi ani".

Dacă ar fi după dorul nostru nu poate fi decât un lucru... Cu cele mai bune gânduri, Nicolae Pr.

Principesa Ileana, Maison des Sœzrs, Bussy en Othe, 27 Aprilie 1963:

Dragă Domnule Miron,

Mulţumesc foarte mult pentru scrisoare şi pentru articolul care mi-a plăcut foarte mult.

Îmi pare rău însă că ai avut veşti proaste. Iarna aceasta pare să fi fost plină de necazuri pentru multă lume.

Paştele nostru a fost minunat. Niciodată nu am priceput Postul şi Învierea ca în anul acesta. Cât sunt de recunoscătoare că am găsit calea aci.

Despre retragerea noastră la toamnă - Mère Eudoxie este de acord cu toată inima. Întrebarea este când şi cum ne asigurăm de Părintele Scrima? Eu voi fi în America de la 1 Iulie la 5 Sept. În acest timp ar fi bine, dacă este cazul, să te pui în legătură cu Soeur Marie, care este secretara lui Mère Eudoxie ţi să zic aşa, dascălul meu, şi este la curent cu toate. Eu voi scrie Părintelui Scrima, dar cred că ar fi bine să-i scrii şi Mata.

Vizita voastră mi-a făcut mare plăcere şi sper că se va repeta. Hristos a înviat! Ileana.

P.S. În America adresa cea mai sigură ar fi la Episcopie.

Voi petrece timpul între Vatra şi fiul meu Ştefan în Detroit şi 2 săptămâni la o tabără organizată de Episcopie în Canada (Shell Valley).

Principele Nicolae, Madrid 22 - VII - 1963.

Dragă Miron, Îţi mulţumesc pentru rândurile tale de la Muntele Athos.

De aci din oraşul lui San Isidro unde înfierbânţeala te atacă ca taurii de care nu poţi scăpa, îţi trimit o gândire prietenească. Nicolae.

P.S. Probabil voi fi la Lausanne săptămâna viitoare.

Principesa Ileana, Bussy, 19. Aug. 1964:

Dragă Frate Paul,

Mulţumesc pentru scrisoare şi c.p. Mi-ai luat-o înainte căci voiam să-ţi scriu, una pentru a mulţumi şi exprima sincera mea apreciere a numărului al doilea al Prodromosului şi pentru a'ţi zice mulţumesc pe un plan cu totul personal. Ai vorbit cu Nicolae şi l'ai stârnit să-mi scrie într-un mod care a rupt ghiaţa dintre noi şi ne-a forţat să ne vorbim deschis, cu un rezultat foarte mulţumitor. Îţi sunt recunoscătoare.

Desigur ar fi bine să ne vedem înainte de plecarea mea la 4 Sept., dar în orice caz voi căuta să văd în ce fel ar putea AROY-ul să colaboreze. Ei au mult suflet şi un duh de dărnicie bine desvoltat, dar nu prea au cultură, este ceva care trebuieşte încă să vină. Au început să păşească în lume, dar nu au încă viziunea rolului pe care Ortodoxia Românească îl are între ceilalți de acelaş crez, şi chiar în lumea mai mare a eucumenismului.

Părintele Andrei mi-a trimis cartea: "Învățătură de Credință Creştină Ortodoxă", publicată'n 1952. Este un tezaur de'nțelepciune bine organizată. Mi-am luat sarcina s'o traduc în Engleză şi o doamnă Belgiană vrea s-o traducă în franceză. Cred că aceasta ar fi un aport real şi pentru ne-Ortodoxi!

Ați vrea să'ncerc să scriu şi eu ceva pentru revista voastră? Dar nu ştiu dacă aş fi la înălțime? În orice caz vă am pe voi să mă îndreptați. Şi ce subiect ar fi de folos? Desigur nu mă pot angaja decât după întoarcerea din America.

Nu ne uita în rugăciuni, mult depinde de acest prim pas în S.U. E nevoe ca călugăria noastră să fie văzută în întregul aport ce-l poate aduce lumii noi, în adâncime cât şi în lărgimea de orizonturi. Nici eu nu vă uit în rugăciunile mele, mai ales la Sfânta Slujbă. Sora Ileana.

Principele Nicolae, Madrid, 10 - X - 1964:

Dragă Miron, Mai întâi să vă mulțumesc pentru poştala voastră din Veneția. Mi-a făcut mare plăcere că gândul vostru s'a îndreptat spre tristețea mea pline de speranțe. Îți mai mulțumesc pentru scrisoarea ta din 7 - X - 64 la care îți răspund abia azi. Nu prea ştiu unde să încep şi unde să sfârşesc! Îmi spui că cine te a pus. Este o exclamație atonică, în sensul unei reacțiuni ... din fericire în circuit închis. Adică, a plecat de la mine, la Enescu, la tine şi apoi şi înapoi la mine? Mă întreb care din noi s'au pus?

Trec acum la... Fundație. ...Insula Sf. Gheorghe este adevărat frumoasă.

Acum câțiva ani am vizitat-o, şi îmi aducea înapoi o sumedenie de amintiri, una mai tristă decât alta.

Din nefericire nu am fost un mare Guvernator ci un umil Regent şi ca atare fără posibilităţile lui S. ... ci numai acelea ale lui Carol II. 33 de ani de exil au consumat mult, prea mult, bruma de lucruri care le-am mai avut s'au dus, s'au dus pentru vecie, dar ani de dificultăţi au consumat cea mai mare parte din ceea ce speram să pot pune la dispoziţia Fundaţiei Domniţa Ioana. Omul liber nu este decât acela care nu are datorii!! Deci ce a rămas este puţin pentru moment şi o fundaţie este mai întâi o Fondaţie! Dacă îmi dai voie să întrebuinţez acest Barbarism, barbarism din multe puncte de vedere. O medalie în onoarea lui Heidegger este o bună idee şi cred că o astfel de medalie nu poate fi încredinţată decât lui Anastasie. Dar cum rezolvăm ... capra şi varza? Sunt unele ... care sunt uşoare, altele grele şi dureroase. Nu îmi este dat cu totul că sunt bărbat, aşa am ... destul de amoroase parcă aş fi un african care se vaietă de durerile ...

Nu ştiu când voi putea trece prin ţara Teutonică. Totuşi spun în curând. Mulţumesc încăodată pentru misiva ta. Cu cele mai bune gânduri, Nicolae, Pr.

P.S. Sper că nu vei ameţi dând rotocoale în jurul scrisorii acesteia încercând a o descifra şi ... a o citi.

Principele Nicolae, Madrid - 29 - VI - 1965:

Am primit alăturata tăetură şi cartonaşul azi dimineaţă. Credeam că e o farsă, dar cum adresa nu era corectă mi-am dat seama că este o anonimă.

Imediat ce s'a sfârşit cu procesul trebuia făcut şi publicat o declaraţie despre situaţia în care s'a pus Biblioteca şi diriguitorii, căci în urma urmei, situaţia de faţă este o violare pasivă a domiciliului şi aceasta împreună cu refuzul comitetului de a se pune la punct cu statutele fundaţiei lucru oficial din partea fundaţiei comunicată autorităţilor din Baden care au permis funcţionarea Fundaţiei.

Cu cele mai bune gânduri şi cu căldura din Madrid, Nicolae Pr.

Madrid, 7 - VII - 1965:

Dragă Miron, Două cuvinte într-o culoare expresivă. Franceza care de altfel exprimă de multe ori şi sentimentele mele. Alătur aci unele documente care nu cad în sarcina mea a le viza. Cele ce mă privesc le am vizat. Pentru 5 zile plec pe coclauri în concediu, neplătit, dar meritat. Voi fi înapoi cam pe la 15 Septembrie. Până atunci... Cu cele mai bune gânduri, Nicolae Pr.

8 - VII - 1965:

Anexă uitată! Aceste documente trebue să rămâie în arhiva Fundației. N.

Freiburg, Paul Miron, 19.1.1967:

Alteță Regală,

[...] Acum câțiva ani am scris Alteței Voastre că Fundația pe care Alteța Voastră cu mărinimie o înființa e ultima instituție românească în care mă mai angajam. Am făcut-o în primul rând dintr-un sentiment de gratitudine față de Alteța Voastră Regală care a jertfit atâta pentru întărirea şi biruința ideii româneşti în lume. Formula găsită era dintre cele mai perfecte: Fundația devenise o instituție de stat germană cu drepturile respective. Dependența ei însă de o societate industrială supusă inerentelor crize îi mărginea serios posibilitățile de activitate. Iată că acum a sosit ceasul când societatea industrială nu mai reuşeşte să-şi îndeplinească obligațiile față de Fundația care poartă numele crăiesc şi organele de stat germane vor fi nevoite să o desființeze.

Dacă Alteța Voastră nu vede nici o posibilitate de a continua opera începută, operă a cărei ecouri pozitive s'au răspândit şi în țară şi în lumea liberă, rog pe Alteța Voastră Regală să mă deslege din funcția de secretar al Fundației, pentru că din respect față de Alteța Voastră nu voi să particip la actul de înmormântare a unui aşezământ princiar în care am pus atâtea speranțe şi efort.

Oricum va decide Alteța Voastră, vă rog să credeți în nezdruncinatele mele sentimente de gratitudine şi deosebit respect. Paul Miron

Principele Nicolae, Lausanne, 20 - I - 1967:

Dragă Miron, [...] Încep şi eu ca şi tine, dar cu mai puțin paradox. Înțeleg grija ta ce se referă la Fundație. Nu este exact că Fundația era tributară unei industrii, ci eu eram tributar acestei industrii de foarte mare viitor, şi eu eram responsabil de a defalca o parte din venitul meu pentru a retribui acest aşezământ. Toate nenorocirile au durerile lor. Aşa a fost şi încă este cu Industria, cu mine şi cu Fundația. Citeşte la Kipling şi mă vei găsi de multe ori în acea poezie minunată, un adevărat cod de curaj. Am fost prins în momente teribil de dificile şi am făcut şi eu cea ce Kipling a spus fiului lui să facă: după dezastrul adune fărâmiturile [...] Este ce am făcut eu în incorijibila mea conduită cu izbândă! Dacă aş fi avut în cap mereu posibilitatea relei conduite şi laşitatea omenească, azi aş fi fost foarte departe şi trecut de mult oceanul vieții. Dar iaca sunt mai mult de spița lui Kipling şi aşa ai posibilitatea de a-mi scrie câte o scrisoare mai mult sau mai puțin desesperată.

Buna conduită cu toate mizeriile ei şi anturajul îți dă totuşi drept la viață şi aşa va fi şi cu Fundația. Azi nu pot spune care va fi viitorul Fundației cum nici nu pot spune care va fi viitorul meu, dar peste câteva zile voi şti ce voi putea face.

Dragă Miron, înțeleg prea bine gândurile tale, înțeleg grija pe care o ai referitor la viitorul aşezământului, dar nimeni nu are dreptul de a dezespera mai ales înainte ca o posibilă mare dificultate să se prezinte. Din nefericire noi Românii din exil, datorită mizerilor care le-am îndurat, avem momente de dezesperare. În mine curge, din nefericire, nici un pic sânge românesc, dar sunt mai Român decât mulți alții şi nu mă voi înclina nici față unor dificultăți nici aparențe insurmontabile şi de aceea îți cer ca nici tu să nu slăbeşti în momentele cele mai grele ci din contra.

Aşa fiind nu doresc a te dezlega de funcţiunea pe care o ai în organizarea culturală a fundaţiei. Furtuna trecută şi dacă ai încredere în 'Căpitan' vei înţelege cuvintele mele.

Cu tot dragul şi plin de curaj şi speranţa viitorului, Nicolae Pr.

Karl Victor Prinz zu Wied, München 19. Nov. 63:

Lieber Herr Dr.Miron, Bitte verzeihen Sie die Verspätung meiner Antwort! Herzlichen Dank für Ihre Sendung. Selbstverständlich bin ich gerne bereit, mich für die Stiftung einzusetzen und, falls es gewünscht wird, dem Verwaltungsrat anzugehören. Viel Glück. Stets Ihr Karl Victor Prinz zu Wied.

21

Virgil Mihăilescu, Freiburg 15 Ian. 1956:

Iubite Domnule Miron, Plăcuta cartolină şi bunele gânduri trimise m'au bucurat mult. Îţi mulţumesc pentru sincera străduinţă cu care ne cinsteşti, pentru frumoasa contribuţie oferită şi grija emoţionantă cu care te interesezi de hârbul subsemnatului.

Pentru articol: sunt nespus de bucuros de contribuţie şi, odată cu felicitările mele, şi toată gratitudinea cuvenită. În cursul lunilor viitoare ar trebui să închei operaţia. Mai sunt câţiva restanţieri. Deocamdată mă lupt cu punerea la punct a vol. III din Buletin, a câtorva lucrări întârziate, a sărbătorii (în mai) a celor şapte ani de trudă cărturărească la Freiburg etc. etc. şi sunt aici înfierător de singur. [...] O afectuoasă şi prietenească strângere de mână, cu drag, V. Mihăilescu.

Freiburg, 1. III .1956:

Iubite Domnule Miron, Iată, alăturat, primele comunicări în legătură cu organizarea Săptămânii Româneşti. Slobod eşti să le foloseşti cum vrei: să le difuzei, ca idee, să ne dai o mână de ajutor, un sfat etc.

Ceea ce contez mai mult la D-ta este să ne procuri frumosul material pentru expoziție dela Wied şi alte locuri pe care singur le cunoşti.

Aici, dacă vrei, poți să-mi dai o copioasă mână de ajutor. Adică: să-mi spui dacă eşti de acord să ne ajuți; dacă ne poți trimite materialul la vreme (şi asta cât mai repede) şi când vii la Freiburg?

Experiența şi, mai ales, inima D-tale caldă, ne sunt absolut indispensabile pentru a face din această săptămână una din grandioasele manifestări româneşti în exil.

În replică, îți voi sta la dispoziție cu dragă inimă, pentru intenția de care am aflat, de a oferi ortodoximii un gen similar de manifestare. În aşteptare, rămâi, cu cele mai cordiale salutări binecuvântat în tot ceea ce faci. Al D-tale cu afecțiune, V. Mihăilescu.

Freiburg, 11 Martie 1956:

Mult iubite Domnule Miron, Îți răspund în goană. Să-ți mulțumesc, mai întâiu, pentru dragile D-tale rânduri, osteneala atât de caldă pe care ne-o dăruieşti p. isprava din Mai şi bunele sugestii.

Sunt total de acord cu tot ceea ce scrii: cu epistola către prințesă (deşi nu ştiu de unde să-mi adun gândurile de tărăboi ce-mi sta în spate!) şi, mai ales, cu excelenta idee de a face în cenaclu restrâns-intim o mică sărbătoare comemorativă a Marei Regine-poete. E la locul ei, dată fiind sărbătoarea de 10 Mai. Şi mai bucuros sunt că te oferi să duci tot greul acestei frumoase idei. Vom găsi, aici, locul şi timpul cel mai nimerit. Acum, iată ce te mai rog: comunică-mi când vii. [...]

Problema organizării unei conferințe ortodoxe este foarte bună. Timpul, însă, e prea scurt. Sunt de părerea D-tale să-i trasăm aici cadrul, rămânând ca după aceea să-i fixăm locul şi amploarea. Un

amănunt şi o rugăminte: materialul pentru expoziție să ne fie trimis cât mai de grabă. Trebuie prelucrat din vreme, ca să nu mai dăm pe brânci, ca în trecutele experiențe, şi să mai ponosim biata lume cu necazurile noastre stricând "prietenii milenare".

Roagă-l pe Acrivu să țină socoteală de acest deziderat. Şi... să strângă cât mai mult material de unde poate. Nădejdea mea cea mare este însă la D-ta, a cărui osârdie am avut plăcerea s'o cunosc din plin. Cu dragi salutări şi calda-mi afecțiune rumânească, rămân al D-tale, V. Mihăilescu.

P.S. Te rog trimite-mi adresa exactă a Prințesei şi formula cu care este obişnuită a fi tratată. Şi ceea ce crezi că ar mai fi nevoie să folosesc cu acest prilej. Dacă eşti la curent cu anumite 'slăbiciuni' notează-le! Bine ai face, dacă ai vrea, să ticluieşti D-ta în germană direct această epistolă de curtoazie şi să mă scuteşti de această povară. [...]

Freiburg, 10. Dec. 1961:

...Mi-a rămas ceva pe... limbă, şi iată, acum trec la narațiune mai întinsă.

Mă bucur că prof. Fr. e "zuversichtlich". Imită-l şi vei avea succes. Că ne vom vedea, e cam "fraglich", fiindcă până la primăvară multe se vor schimba aici şi'n lume. Eu îmi pregătesc bagajele şi la prima ocazie vă zic "bonjour poporrr!" ca să-mi văd şi de-ale mele ponoase, nu numai de măgăriile altora! (Să nu te superi ca Tase, dar dacă-ți scriu atât de dur, nu'nseamnă că faci parte din categorie vizată. 'Nețeles!

Că vei veni pe-acilea la 17 cr. E bine. Ca să te pui la curent cu unele poveşti de conjunctură. Şi, de voi avea disponibil, să-ți dau un exemplar din nou născutul Album macedo-vlah. Dar, poate ne dai o mână de ajutor ca să-l sortăm şi să-l legăm. Aşa vei binemerita ceva mai mult!!! Căci dragul meu, nu cu o poezea şi câteva bețe'n roată poți avea un exemplar din această vivlie armânească, transpirată şi chinuită cu atâta amar. Căci, iar, cine lucră, mâncă şi, ca să-ți dau şi un

semn de bunăvoință: scrie D-nei Lucia, ca sunt şi eu de acord, dar numai pentru 2 săptămâni, cu ciclopedia! Să ți-o expedieze recomandat şi cu valoare. Apoi, în acelaş chip, să i-o restitui până îmi va termina mie treaba la care s'a angajat. Horia St. are şi el nevoie şi o aşteaptă cu nerăbdare. Dar a înțeles şi acceptat să i-o mai lăsăm D-nei P. până îşi va termina lucrul. Nu ştiu dacă ți-am scris cândva să aduni niscai note bibliografice pentru bibliografia macedo-română, pe care aş vrea s'o publicăm în vol. II din Album? Aşa, în măsura timpului, disponibil şi a diverselor ocazii, adicătelea, când îți cade sub născior vreo bucoavnă care are, fie şi câteva rânduri, privitoare la Armâni.

Acestea fiind zise, te salut încă odată. Nu uita de recomandațiile făcute mai sus şi dă-mi de ştirea ce-ai făcut. V. Mihăilescu.

Paul Miron, Freiburg, 15 decembrie 1963:

Mult stimate Domnule Mihăilescu, La recepția oferită de instituția Dv. la 5 decembrie 1963 n-ați găsit de cuviință să invitați pe dl. Enescu, cărui Biblioteca din Freiburg îi datoreşte - după cum bine ştiți - o mare parte din fastul şi posibilitățile ei actuale.

Departe de mine gândul de a mă institui în judecător; gestul de față se califică prin sine. Îmi permit totuşi să-mi exprim profunda şi omeneasca mea tristețe. Paul Miron

22

Paul Miron, Freiburg, iarna 1970/1:

Mult stimate Domnule Eliade, Am fost din nou în România, am căzut în plină revoluție culturală şi am întâlnit aceiaşi oameni, secătuiți de aşteptări zadarnice şi mistuiți de visul unei mântuiri, care nu se arată nicicum. Când eram foarte mic şi mama îmi povestea despre iad, mă înfiora gândul eternei condamnări; Mama îmi spunea

însă că din când în când, Maica Domnului se îndură de cei chinuiți, că îşi desfăşoară brîul pe care îl lasă să atârne deasupra focului cel groaznic şi de țesătura fină sa se mai agață câțiva din cei blestemați şi scapă astfel. Iar când brâul coboară peste cei ce trudesc acolo îi alină şi le dă speranțe noi. Iată sentimentul cutremurător cu care m-am apropiat de toți cei rămaşi acolo. Lucrul cel mai mişcător e despărțirea: n-am întâlnit pe nimeni care să încerce vreun sentiment de invidie în momentul în care eu, destul de ruşinat, mă sui în maşina occidentală sau în avionul care mă va duce sigur pe meleagurile la care toți din România visează, fluturând un paşaport deschizător de sesamuri pentru ei mereu pecetluite. Comuniunea între ei, cei din țară, şi noi, e mult mai intensivă şi generoasă de la noi la ei. Pe de altă parte am întâlnit călugări care s-au rugat pentru Dv. când au auzit că ați fost bolnav, am văzut pagini din cărțile Dv., copiate de liceeni; nenumărați intelectuali se laudă cu succesele Dv. ca şi cum ar fi ale lor sau ale unei rude apropiate. Este o bucurie atât de pură care trezeşte smerenia şi mi-am dat seama că numai aşa te poți apropia de sufletul lor găurit de răni, printre care se numără bineînțeles şi oportunismul şi minciuna. În România nu se trăieşte, se supraviețuieşte ca mai tot timpul în istoria noastră. Sub semnul acestui brâu al Maicii Domnului au apărut şi cărțile Dv. Ele au adus mireasma unei alte lumi şi toți cei care le-au avut în mână v-au binecuvântat. Deci, România nu trebuie confundată cu pătura suprapusă, tătărâmea, cele cinci procente care trebuie să fie departe de sufletul țării, căci altminteri nu ar putea sta la putere. Trei oameni mi-au spus cu mândrie: “stau pe Strada Mântuleasa” sau “e o stradă aproape de Mântuleasa” şi am înțeles că în dialogul meu cu ei erați şi Dv. prezent.

În sfârşit s-a creat şi o secție de limbi orientale la universitate. Petru Dumitriu a sesizat foarte bine acel “a vorbi în bobote” în Incognito; aşa m-am înțeles eu în România cu toată lumea.

I-am întrebat pe toți: “Ce putem face pentru voi?” Şi au dat acelaşi răspuns: “Nu se mai poate respira acolo, ne înăbuşim.” E nevoie deci de un plămân suplimentar care să funcționeze bine şi care să furnizeze oxigenul necesar organismului otrăvit. Acest plămân nu poate lucra decât în străinătate, dar trebuie să fie organic legat cu țara, cu țara adevărată, cu ce este autentic în țară. Lucrul pare la prima

vedere imposibil: cum poţi fi tolerat de pătura suprapusă fără să faci un contract exact cu ea, adică fără să o recunoşti? Un contract cu pătura suprapusă te pune imediat în postura de oficină a ei. Noi avem o armă serioasă, fără să facem contract tolerat la nivelul Ambasadelor şi serviciilor lor externe.

Pătura suprapusă din România e sensibilă la două lucruri - la mirajul libertăţii şi la mirajul occidentului care omologheză cultura. Ţinând seama de aceasta şi de faptul că în România ar fi o nebunie să încerci o operă subversivă, am început o lucrare modestă, un fel de experiment: nişte colocvii la Freiburg cu străini şi români despre anumite probleme româneşti. Ecoul lor este extraordinar de puternic în România. La al x-lea s-au anunţat şi speră să vină 18 persoane din România. Toţi aceştia mi-au spus: "Ce bine ar fi, să vină şi Mircea Eliade!" Din considerente materiale, ştiu că nu veţi putea veni, dar vă asigur că veţi fi tot timpul cu noi aici. La 1700 de ani de la Edictul lui Aurelian, dar şi la o sută de la cartea lui Rössler, voim să facem un fel de bilanţ. Acesta e un pretext pentru apariţia primului număr din DACOROMANIA, aici la Freiburg, revistă interzisă de ruşi în 1948 şi care fără să treacă prin cenzura RSR ar putea fie trimisă în ţară şi în străinătate. Din nefericire sunt singur, ajutat efemer de doi-trei studenţi de-ai mei (nemţi), care au înţeles că pot face ceva pentru ţara pe care au început să o iubească.

Mircea Eliade, Chicago, 26 Nov. 1971:

Dragă Domnule Paul Miron, Mulţumesc pentru scrisoare care m-a emoţionat atât. Şi felicitări pentru Dacoromania, căreia îi urez cel mai statornic succes! Din păcate, nu voi putea colabora, n-am nimic. Tot ce aveam de spus, Daci, Dacoromani şi spiritualitatea populară românească, am spus în cartea apărută acum un an la Payot "De la Zalmoxis la Genghis-Han". Sper că ne va dărui Dumnezeu zile destule ca să scriem asupra "problemei " - dar mult mai târziu, după ce voi fi încheiat măcar acel opus magnum la care lucrez de 20 de ani (o istorie scurtă - în 600 de pagini - a creativităţii religioase, din paleolitic până la Nietzsche). Trebuie să adaog că, datorită cortizonului - pe care sunt

silit să-l iau, în urma pericarditei din Martie - activitatea (să-i spunem mentală) mi-e redusă la proporţii umilitoare. (şi e probabil că aş fi devenit deja neurastenic dacă n-aş şti că într-o zi, mai mult sau mai puţin apropiată, mă voi elibera de cortizon ...).

Despre tragedia pre- şi postculturală din ţară, m-au informat la Paris, în Sept. şi Oct. mulţi scriitori şi cărturari. Sunt de acord cu D-ta că nu trebuie să-i izolăm. Dar încă nu ştiu ce putem face. Am trimis, prin Gallimard, vara aceasta peste o sută de volume de-ale mele - şi n-au ajuns decât vreo 10 - 12. Din Noaptea de Sânziene, expediată de Cuşa din Paris, au ajuns, din 150 ex., doar câteva. Încerc să trimit de-aici, cu poşta americană; sper să am mai mult noroc. Astă vară a venit Ambasadorul de la Washington să mă poftească "oficial", să accept numirea de membru corespondent la Academie. I-am vorbit foarte deschis: cum aş putea accepta, când toate cărţile mele de istoria religiilor şi orientalistică sunt din nou "sechestrate" în biblioteci (unde le trimisesem eu!), când La Ţigănci şi alte povestiri n-a fost anunţată nici la bibliografi, iar cei care scriseseră recenzii (cunosc câţiva) au fost luaţi scurţi şi admonestaţi etc. etc.? Am impresia că, în afară de cărţile pe care voi continua a le trimite regulat, cu orice risc - nu pot face nimic. O "colaboratoare" cu savanţii şi scriitorii din ţară s-ar putea încerca în acest fel: să publicăm în reviste din Occident (R. Vulcănescu mi-a făgăduit un articol pentru 'Histoire des Religions'). Voi încerca să public şi alţi etnologi şi filologi de la revistele de specialitate deşi ştiu că nici HR nici Numen, n-ar putea circula în ţară.

Patriarhul m-a invitat (tot oficial), să vin să ţin câteva conferinţe preoţilor. Am refuzat politicos. Nu vreau să intru în propria mea creatură. Nu sunt teolog - şi nu cred că aş avea ceva de spus preoţilor, şi aşa pe "întuneric".

Din nefericire asta e situaţia. Trebuie să încercăm ca cei de acolo să ştie că nimic nu ne desparte. Orice "verificare" concretă cu aceste unităţi profunde poate da naştere la confuzii şi, mai ales, ar putea servi ca propagandă indirectă împotriva rezistenţei din ţară şi din străinătate.

Al D-tale cu cele mai sincere urări de bine, Mircea Eliade.

Justinian - Patriarhia Română, Bucureşti, 1 ianuarie 1969:

Dragă Miron, Mulţumesc din inimă pentru călduroasele urări ce mi-ai făcut cu întreaga familie de Sărbătorile Naşterei Domnului - transmise prin scrisoare adusă de Păr. Rauch.

La rândul meu, m-am rugat de Dumnezeu la Sf. Liturghie oficiată în cele două zile ale Crăciunului şi în ziua întâi a anului nou pentru sănătatea trupească şi sufletească şi pentru mântuirea familiei D-tale, iar acum vă urez numai bucurii şi mulţumiri în noul an 1969.

Am pus la inimă toate recomandările în legătură cu promovarea teologiei româno-ortodoxe în Occident. Am luat cuvenitele aprobări pentru tipărirea unor lucrări teologice pe probleme cu extrase din revistele tipărite până acum şi cu studii de actualizare - în limbile franceză, engleză şi germană - am luat verbal aprobarea pentru hârtia dăruită de germani prin D-ta cu scopul acestor tipărituri. La înapoierea mea din India şi Etiopia voi începe organizarea muncii - pentru ca tipărirea se înceapă cât mai curând. Cred că ai primit invitația Inst. Teologic din Buc. Cu acel prilej vei fi consultat asupra problemelor, dacă au fost bine alese - cât şi asupra unor traducători în l. germană. Păr. Rauch a folosit timpul frumos pentru vizitarea unor Mânăstiri etc. N-am putut să mă ocup personal mai mult de el din cauza pregătirilor pentru călătoria în India şi Etiopia. L-a însoțit Păr. Ghiuş în afara Bucureştilor, iar Păr. Suttner peste tot cu maşina dânsului. Ca să-ți aminteşti de timpul copilăriei legat de obiceiurile sărbătorilor Crăciunului îți trimit o placă pentru patefon cu câteva colinde. După placă poți imprima pe bandă de magnetofon şi oricâte exemplare doreşti.

Pentru dragoste ce porți Bisericii noastre şi poporului român rog pe Bunul Dumnezeu să-ți facă parte în viață numai de bine şi dragoste din partea celor dragi, a prietenilor şi a tuturor cunoscuțiilor.

[...] Închei scrisul meu cu binecuvântări arhiereşti şi urări de bine, pace şi bucurii în noul an 1969!

Justinian.

Bucureşti, 15. 1. 1970:

Justinian, Patriarhul României, roagă pe D-l Prof. Paul Miron să ia legătura cu organele Cardinalului Döpfner pentru a discuta timpul vizitei Eminenței Sale în România, conform indicațiunilor date
-

Cu mulțumiri, Justinian.

N. Cazacu, Secretarul Cabinetului, Bucureşti, 21 iunie 1971:

Stimate Domnule Profesor, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian a fost mişcat în chip deosebit de bunăvoința Domniei Voastre arătată ca un omagiu la împlinirea vârstei de 70 de ani, procurând şi trimițând, pentru nevoile Catedralei Patriarhale, cele două transporturi: primul cu: patru bucăți preamplificator microfon condensatoric AKG; şi al doilea cu: şase bucăți coloane difuzoare, patru bucăți difuzoare trompetă şi patru bucăți capsule microfon stativ.

Toate aceste aparate electroacustice au fost foarte bine venite şi sunt folosite cu deplin succes la diferitele solemnități din viața religioasă a credincioşilor Bisericii noastre.

Prea Fericirea Sa ne-a autorizat să vă transmitem cele mai călduroase mulțumiri şi părinteşti binecuvântări pentru acest dar atât de prețios şi util în acelaşi timp. [...] Reînoindu-vă mulțumirile pentru toate cele trimise, vă dorim sănătate şi fericire şi vă asigurăm de întreaga noastră stimă şi afecțiune, Secretarul Cabinetului Patriarhal, Preotul N. Cazacu.

24

Fr. André Scrima, Neuilly, 7. 2.1964:

Iubite frate Miron, Întorcându-mă din Ierusalim - unde am trăit o adevărată teofanie, aflu că ați părăsit Parisul 36 ore înainte de

sosirea mea. Îmi pare rău că nu v-am întâlnit de această dată: sper însă, că nu vom întârzia să ne revedem. [...] Aş îndrăzni să-ți adresez două rugăminți. Iată prima: îți mai aminteşti, cred, de tânărul Elias Moutsoulas (Atena - Athos) care studiază la Bonn. Mi-a trimis acum 2 luni o carte greacă care costa aproxim. 25 de mărci. I-am expediat un cec cu contravaloarea a franci francezi: acum îmi scrie că, în ciuda încercărilor lui, n'a putut să încaseze cecul (nu era cont în bancă, probabil). Îmi dai voie să te rog, să-i trimiți din partea mea 25 mărci, sumă pe care ți-o țin la dispoziție prin prietenii noştri Cuşa sau când ne vom vedea. A doua rugăminte e în legătura cu adresa lui Petru Dumitriu. O cunoşti? E tot 12 Seilerstraße? Nu e exclus să fac în curând o apariție în Germania şi să trec şi pe la el.

Toate aceste întrebări presupun şi un răspuns. Te rog, să transmiți salutările mele cu toată prietenia mea, fr. André.

Paris, 21. XII. 1964:

Dragul meu, Îți mulțumesc pentru rândurile primite acum câteva zile. Am citit şi apreciat sincer articolul din 'CHR.U.WELT'. După câte înțeleg însă, interviul destinat inițial acestei publicații a fost orientat spre Herder-Comp. Până acum n'am primit nimic: într-un anumit sens, mă întreb, dacă nu ar fi mai nimerit să anulăm totul: dacă aş fi ştiut de la început că era vorba de "Herder", aş fi redactat altfel răspunsurile (stilurile celor două publ. diferă) -, şi apoi ultimele desfăşurări conciliare introduc elemente noi. Ți-aş fi deci recunoscător, dacă vei considera situația în consecințe. Mulțumesc. Pace adâncă, bucurie şi lumină la venirea Domnului printre noi şi în noi. Cu tot dragul, fr. André S.

Msgr. André Scrima, Paris, 3. 7. 1967:

Dragul meu Paul Miron, Iată câteva rânduri 'gratuite', - altminteri spus nestârnite de nici un fapt determinat. Cel mult m'aş putea referi la mesagiul Dlui Miron, trimis de la Bucureşti şi

asigurându-mă de executarea comisioanelor încredinţate: dacă ai prilejul să-i scrii, spune-i, te rog, că am fost sincer mişcat de delicateţea lui (ca şi, în general de ceea ce ne-a adus întâlnirea cu el: impresia de soliditate, adâncime, onestitate) şi că îi mulţumesc din toată inima.

Aş mai putea să-ţi spun că am primit o scrisoare-răspuns din partea lui A. (îţi aduci aminte de ceea ce-i scrisesem eu): e foarte împăciuitor, respectuos, chiar vorbind şi de domnul Paul Miron, dar am avut ca niciodată impresia indefinisabilă că se "prosteşte", că-şi pierde un registru de sensibilitate interesând şi sufletul şi inteligenţa. E trist: Doamne fereşte! [...] Cu toată dragostea, fr. André S.

Paris, 6. XII. 1967:

Dragul meu Paul Miron, Aşa cum m'ai sfătuit, aşa cum ai avut bunăvoinţa să dispui lucrurile, îţi trimit alăturat scrisoarea destinată "Caritas Verband"-ului. Nădăjduiesc că nu e prea departe de ceea ce aşteptai: dacă crezi că ar trebui s'o refac în parte sau totul, nu ezita să-mi scrii şi mă voi confroma. Încă odată, mulţumesc mult (dar te rog să nu forţez lucrurile dincolo de posibilităţi). Îţi mulţumesc deasemenea pentru ospitalitatea freiburgheză în ansamblu considerată şi acasă, la Rohrgraben 7. [...] Adaug câteva rugăminţi: ai putea să-mi trimiţi repede puţine rânduri despre Georg Trakl şi v. Ficker (date biografice, însemnătate)? Când şi dacă va veni un răspuns despre V.I., poţi să-mi faci şi mie parte? În sfârşit, numele lui P.D. nu e Dimitrie: mă înşelasem. (Pentru corespondenţă, adresa rămâne aceea a lui Ioan). Merci encore! Din toată inima te îmbrăţişez urându-ţi multă sănătate, pace şi bucurie adâncă, fr. André S.

P.S. Ai notat calitate plicului? Se lipeşte singur ...

P.P.S. Adaug pe foaia următoare un P.S. în atenţia binefăcătorului de la "Caritas Verband": dacă crezi de cuviinţă, i-l poţi comunica.

Orly, 28. 12. 1967:

Dragul meu Paul Miron, Îţi închipui, cred, că nu am intenţia să transform schimbul nostru de vederi despre "cântul teuton" într-un basm cu cocoşul roşu (cu atât mai puţin cu cât nu eu sunt aurfăurarul traducerii; un consumator doar), ci pentru "amorul artei" şi pentru plăcerea de a te avea interlocutor, dă-mi voie să cred că am notat o mică contradicţie în liniile trimise prin Marina. Spui că "germanic" se referă la "limbă ca seminţie" ori nu-i acesta un argument împotriva alegerii ce ai făcut-o? Cred că Hölderlin avea în vedere tocmai acest aspect esenţial (vezi mai jos), spui pe de altă parte, că "teuton" e legat de "cavaleri": poate tocmai asociaţia de evitat în spiritul lectorului român.

Căci iată ce descopăr, din întâmplare: termenul de "deutsch" provenind din "germana veche", este absent din vocabularul lui Goethe şi a fost reînviat de Fichte, în 1811, în contextul renaşterii germane în perioada reacţiei anti-napoleoniene. Cuvântul "deutsch", scrie Fichte, însemnează literalmente "völkisch" (exact seminţii şi popoare) şi e tocmai contextul şi cercul prieteniilor spirituale ("Übungen") din care s-a inspirat Hölderlin. În orice caz, nu ţine prea mult seama de toate astea: c'est pour l'amour de l'art. Îţi scriu grăbit şi urât de la Orly, literalmente "pe genunchi". Cu drag, fr. A.

25

Pierre Emmanuel, Paris, le 20 Janvier 1965:

Mon cher Ami, Je vous envoie une copie de la lettre d'Alain Bosquet, que j'ai communiquée à Cusa. Je crois qu'il serait essentiel que vous en discutiez avec Alain Bosquet par lettre ou de vive voix. Cusa vous en parlera lui-même. Il importe de rester ferme, sans toutefois que cette fermeté de principe soit aucunement de la raideur. L'essentiel est que vous arriviez à une liste commune, et autant que possible, à une entente sur le choix. Bien amicalement à vous. Pierre Emmanuel.

Paris, le 31 Mars 1965:

Cher Monsieur, Je regrette que vous ayez choisi de prendre cette attitude à l'égard de l'anthologie. Peut-être avez-vous été un peu injuste dans votre lettre à l'égard de l'objectivité d'Alain Bosquet et de ses collaborateurs.*

Je souhaiterais toutefois que vous lui donniez la possibilité d'entrer en contact individuel aves des poètes de l'émigration qui pourraient accepter d'entrer dans l'anthologie.

Malgré la difficulté que soulève votre refus, je reste persuadé qu'une anthologie honnête peut être élaborée, et je poursuis cet effort avec Alain Bosquet, jusqu'à preuve de contraire.

Je vous remercie de toute la peine que vous vous êtes données et je vous prie d'agréer, cher Monsieur, l'expression de mes sentiments amicaux. Pierre Emmanuel.

Paris, 7 Août 1968:

Cher Ami, Comme vous l'a dit Ioan Cusa, l'association Internationale pour la Liberté de la Culture serait heureuse d'organiser à Fribourg une rencontre internationale d'ecrivains d'Europe venus de l'Est et de l'Ouest. [...]

Il serait bon d'obtenir pour cette manifestation le patronage de l'Université de Fribourg et si elle pouvait se dérouler dans les locaux universitaires, se serait tant mieux. Autrement, pourrait-on trouver aux environs de Fribourg un *Stift* quelconque susceptible d'héberger les participants?

L'Assoociation Internationale pour la Liberté de la Culture est disposée à participer à cette rencontre pour une somme de 3.000 dollars (15.000 francs français). Pourriez-vous obtenir la même somme de Fondations allemandes intéressées par ce projet? Ces Fondations partageraient avec L'Association l'honneur de l'organisation de la rencontre, le patronage étant réservé à l'Université de Fribourg.

Veuillez me dire ce que vous pensez de ce projet que j'aimerais mettre sur pied au mois de Septembre. Bien amicalement toujours, Pierre Emmanuel.

Paris, 10 septembre 1969:

Cher Ami, Je ne comprend rien à votre Dr. D. Voici une photographie de la lettre qu'il m'a adressée récemment. Comme vous le saver, nous ne sommes jamais arrivés à rien de concret avec lui. Il est donc inutile que j'aille encore me promener à Bonn, ville que je déteste particulièrement, et où, si les hôtels sont bons, la cuisine laisse fort à désirer. Outre la fatique que cela m'inflige, cela grève considérablement notre buget de voayages. Ma correspondance avec le professeur D. est interminable de ma part, inexistante de la sienne.

Ce que je constate, cependant, c'est qu'il vient tout d'un coup de s'intéresser à nos projets. Ce qui m'inquète, c'est qu'il se considère comme invité à la rencontre de Poigny-la-Forêt. Je ne vois pas bien ce qu'il viendrait y faire [...] Veuillez agréer, Cher Ami, l'expression de mes sentiments les meilleurs. Pierre Emmanuel.

26

Daniel Gelsi, Israel, 11. 12. 1982:

Dragă Păulică, Nu sînt departe de la peşterea de Bitleem şi îți trimit cele mai frățeşti urări de har şi sănătate cu ocazia Sf. Sărbători.

Am terminat cursurile şi pe curînd mă-ntorc la Roma prin Egipt. Iarna răsăriteană e dulce, mai avem flori pe aici. Cînd îmi faci o vizită la Roma? Te-mbrățişează, al tău Dănilă.

27

Patriarhia Română, Bucureşti, 15 ianuarie 1971:

[...] Facem caldă rugăminte D-lui Profesor dr. Paul Miron, de la Universitatea din Freiburg im Breisgau, să binevoiască a întreprinde stăruitoare demersuri, în scopul procurării volumelor şi lucrărilor indicate aici mai sus, dacă nu în total, măcar în parte, comunicîndu-ne rezultatul, cît mai curînd cu putinţă, şi îndicîndu-ne suma ce urmează a fi achitată.

Mulţumim cu anticipaţie, din toată inima, şi asigurăm pe Dl. Profesor Paul Miron de înalta noastră preţuire şi sincera dragoste în Mîntuitorul Hristos Cel Întrupat, Preotul N. Cazacu, Secretarul Cabinetului Patriarhal.

Patriarhia Română, Bucureşti, 9 februarie 1971:

Mult Stimate Domnule Profesor, Avem onoarea a vă aduce la cunoştinţă că la Serviciul Relaţiilor Externe al Patriarhiei Române a fost primită atît scrisoarea din 1.XII.1970 a D-rei Elsa Lüder, preşedinta Asociaţiei "Mihail Eminescu", cît şi scrisoarea Dvs. din 24 ianuarie 1971, în care ni se face propunerea ca un număr de studenţi germani, care studiază limba română la Universitatea din Freiburg, să vină şi să predea limba germană, în cadrul unor cursuri special organizate, ghizilor de la mănăstirile din România.

În legătură cu aceasta, dorim să vă informăm că Biserica Ortodoxă Română a organizat anul trecut cursuri pentru ghizii mănăstirilor din România şi asemenea cursuri nu mai sînt programate anul acesta. În ce priveşte propunerea Dvs. de a trimite cîţiva studenţi ai seminarului de limbă română de la Universitatea din Freiburg, pentru a preda cursuri de limbă germană ghizilor mănăstirilor de la noi, dorim să vă informăm, aşa cum v-am anunţat şi telegrafic, că nu s-a luat nici o hotărîre cu privire la organizarea cursurilor de ghizi cu studenţi ai seminarului Dvs. şi că vom examina propunerea Dvs., cînd se vor organiza asemenea cursuri.* *(Scrisoarea vine în timpul celor*

mai grave momente în lupta dintre susținătorii vechii ierarhii cu Justinian şi 'rebelii' puşi de putere în obedienţa lui Justin. Astfel o înțelegere între Patriarh şi grupul de la Freiburg fixa date exacte despre un curs ce urma să se organizeze în casele Patriarhiei de la Buşteni. În preziua deschiderii cursurilor totul a fost anulat. Cum citim mai sus, nimeni nu ştia nimic.)

Cu alese urări de bine, Antim Târgovişteanul, Episcop - Pr. D. Fecioru, Consilier Patriarhal.

Administrația Patriarhală, Bucureşti, 7 August 1971:

Stimate Domnule Profesor, Urmare convorbirii telefonice, am deosebita plăcere să vă anunț că, pe baza intervenției făcute de Patriarhie pe lîngă organele de stat competente, ni s-a aprobat importul a 50.000 kg de hîrtie, în vederea imprimării lucrărilor... [...]

Aşa cum ați avut bunăvoința să ne informați, această hîrtie ar putea să fie donată de Societățile Biblice Unite. [...]

Asigurîndu-vă de întreaga noastră stimă, vă facem cele mai călduroase urări de sănătate şi succese în activitatea Dvs., Consilier administrativ, Pr. S. Verzan.

Mânăstirea Suzana, 6. IV. 1981:

Stimate Domnule Profesor, Sfânta mânăstire "SUZANA" din județul Prahova, aduce la cunoştință prin prezenta următoarele:

Prin Sfânta Arhiepiscopie a Bucureştilor, am primit una maşină de tricotat, astăzi 30 martie 1981.

Pentru această donație, Conducerea Sfintei Mânăstiri "SUZANA" cu sufletul plin de emoție Vă aduce cele mai calde şi sincere mulțumiri pentru larga înțelegere ce o arătați Sfintelor noastre Mânăstiri. Numele Dumneavoastră se află în rândul Ctitorilor, iar fapta stă scrisă cu slove de aur.

Mânăstirea Suzana este aşezată în regiune de munte, destul de izolată de aşezări omeneşti, pe frumoasa vale a Teleajenului. Mânăstirea este lipsită de teren agricol, iar maşina de tricotat aduce un valoros aport material mânăstirei.

Încă odată Vă mulţumim, rugând pe Bunul Dumnezeu, să Vă dăruiască Dumneavoastră şi întregii familii, multă sănătate, depline bucurii, viaţă îndelungată cu succes în cele dorite.

Cu deosebită consideraţiune, Mânăstirea Suzana.

28

D. Dr. Hermann Kunst D.D., Bonn, 26. Oktober 1974:

Lieber Herr Professor, [...] ich schicke (Ihnen) eine Ablichtung meiner Briefe an den Patriarchen Justinian und den Metropoliten Justin. Sie waren und sind sozusagen das Scharnier an der Tür zwischen der Kirche Ihres Landes und mir. [...] Dies ist aber nicht etwa der Hauptteil meines Briefes. Ich möchte mich bei Ihnen von ganzem Herzen bedanken, daß Sie keine Ruhe gegeben haben, mich zu dem Besuch in Rumänien zu ermuntern. [...] Lassen Sie sich herzlich und brüderlich grüßen von Ihrem getreuen Hermann Kunst.

Bonn, 11. März 1976:

Verehrter, lieber Herr Professor Dumitru, Täglich erreichen mich sehr viele Briefe. Seit Jahren hat mich kein Gruß so erquickt wie der Ihrige. Ich bin sehr glücklich, daß ich Ihnen durch die Initiative von Professor Miron nicht nur eine Erleichterung durch die Medikamente schaffen konnte, sondern Sie vor allem erfahren haben, was in wachsendem Maße die Liebe und das Füreinanderdasein der Christen in der Ökumene bedeuten. Ich bin ein lutherischer Bischof, aber ich weiß mich der Orthodoxen Kirche, ihren Priestern und Gemeindemitgliedern in einer besonderen Weise verbunden. Ich habe

Ihr Land besucht. Ihre schönen Kirchen und die Altäre haben mich immer wieder zur Andacht und zum Gebet eingeladen. Am tiefsten beeindruckt aber haben mich die Besuche in den Klöstern der Nonnen. Ich fand dort Frauen, denen der Glaube an Jesus Christus die Gestalt ihres Lebens gab. Bei allen Belastungen, denen sie ausgesetzt waren, sind sie offenbar durch Erfahrung gewiß, daß der Engel in der Weihnachtsnacht den Kern der christlichen Botschaft ausgesprochen hat: "Siehe, ich verkündige euch eine große Freude!" [...] Hermann Kunst. D.D.

Bonn, 15. 4. 1987:

Verehrter, lieber Herr Professor, In der Anlage bekommen Sie mein Dankesschreiben an jene Damen und Herren, die mir Professor Tsakonas genannt hat.

Ihnen muß ich aber ein besonderes Wort des Dankes sagen. Es gibt in einer ganzen Reihe von Ländern Freunde der Orthodoxen Kirche, mit denen ich mich brüderlich verbunden weiß. Aber Sie machen doch eine Ausnahme. Sie haben in einer Weise seht viel Zeit geopfert und mich bei allen meinen Reisen in Rumänien begleitet. Station für Station bleibt mir unvergessbar.

Ich kann Ihnen gar nicht genug danken, daß Sie mich zum Kloster Agapia gebracht und mich mit der von mir hochverehrten Mutter Eustochia bekannt gemacht haben. Gott der Herr hat viele Gebete für mich erhört. Neben meinem Bett hängt das mit Silber- und Goldfäden gefertigte Bild unseres Herrn und Heilandes, das mir Mutter Eustochia geschenkt hat. Nie werde ich auch den Besuch in Pope_ti vergessen. Allemal, wenn ich mich daran erinnere, wird mir bewußt, daß die Christenheit im Westen ganze Dimensionen unseres Glaubens verloren hat. Verstehen Sie von daher, daß ich nach wie vor mit tiefer Dankbarkeit täglich Ihrer in meinem Gebet gedenke.

Unter mannigfachen Gesichtspunkten ist die mir gewidmete Festgabe ein Vorgang besonderer Art. Durch die von dem Redaktions-Kommitée übernommenen Beiträge aus der Bundesrepublik werden unsere Brüder in Griechenland hineingenommen in die Denkweise

und Aufgabenstellung in der Evangelischen Kirche in Deutschland. Verstehen Sie freundlich, daß ich Ihren Beitrag wie keinen anderen gelesen habe. Sie haben mich nicht nur begleitet, Sie waren mir nahe und haben mich in einer Weise verstanden, wie es offenbar nur jemand vermag, der in der Spiritualität der Orthodoxen Kirche ein Stück der Gestalt seines Lebens bekam. Ich sehe es als eine Freundlichkeit unseres Gottes an, daß wir uns begegnet sind.

Professor Aland in Münster hat zu meinem Geburtstag einige Vorträge und Predigten von mir veröffentlicht. Er hat sich den Plan nicht ausreden lassen. Ich glaube nicht, daß es viele Leute gibt, die sich dafür interessieren, was ich vor zwanzig Jahren gesagt habe, Aber nehmen Sie das Buch als ein Zeichen meiner großen Dankbarkeit, die ich für Sie empfinde.

Lassen Sie sich herzlich die Hand geben von Ihrem getreuen Hermann Kunst.

Bonn, 15. 10. 1993:

Verehrter, lieber Herr Professor, Mit ebensoviel Dankbarkeit wie Freude las ich Ihre guten Nachrichten über die Früchte Ihrer Reise mit Ihrer Frau Gemahlin in Ihre alte Heimat. Täglich erfahren wir von spektakulären Veranstaltungen der Mächtigen dieser Welt, aufwendig in der Durchführung, vollmundige Friedeserklärungen, Sicherheitsvorkehrungen mit Beamten in Kompaniestärke u.s.w. Das muß wohl alles so sein. Wir beide bedenken in unseren Bemühungen das tiefe Wort von Jung-Stilling: “Nur an einer stillen Stelle legt Gott Seinen Anker an.” Gottes guter heiliger Geist wolle in Vama Veche kräftiges und fruchtbares Gedeihen schenken. Ich bete dafür. Wen Ihnen und Ihrer Frau Gemahlin die Strapazen der Reise nur nicht zu sehr zugesetzt haben!

Besonderen Dank für Ihren Bericht über das geliebte Kloster Agapia. Natürlich müssen die erforderlichen Ersatzteile, soweit sie dort erhältlich sind, am Ort gekauft werden. Doch Sie schreiben mir nicht, wie ich die Devisen nach Agapia schicken kann. Für Überweisungen bedarf ich der Anweisung eines Kontos bei einer

Bank. Aber zahlen die staatlichen Stellen einen guten Kurs? Bitte beraten Sie mich. [...] Es war mir ein Geschenk besonderer Art, Ihre Frau Gemahlin kennenlernen zu dürfen. Sie sollten Ihr einen herzlichen Gruß von mir übermitteln. Bleiben Sie mit Leib und Seele, mit Ihrem Glauben und Ihrer Hoffnung der Treue unseres himmlichen Vaters befohlen. In herzlicher, brüderlicher Verbundenheit bleibe ich Ihr Hermann Kunst.

29

Martin Heidegger, Freiburg, 17. Oktober 1967:

Sehr geehrter Herr Dr. Miron, In der Anlage sende ich Ihnen den handschriftlichen Text meiner Ansprache bei der Feier des achtzigsten Geburtstages von Ludwig v. Ficker für die Veröffentlichung in Ihrer Zeitschrift Prodromos.

Ich bitte, mir zu gegebener Zeit einige Belegexemplare zuzusenden. Mit freundlichem Gruß, Martin Heidegger.

30

I.P.S. Nicolae Corneanu, Timi_oara, 13 septembrie 1976:

Stimate Domnule Profesor, Zilele acestea Arhiepiscopia Timişoarei şi Caransebeşului a fost beneficiara unei noi dovezi a grijei Domniei Voastre ea însăşi izvorîtă din simţămintele de dragoste faţă de Biserica Ortodoxă Română şi faţă de ţara şi poporul cu ale căror destine şi-a împletit propria-i viaţă. Ne referim la primirea în excelente condiţii a maşinii de tipar offset "ROLAND FAVORIT OB", pe care nu întîrziem a face totul spre a o pune cît mai în grabă în starea de funcţionare.

Ca şi în alte asemenea ocazii, adevărate evenimente pentru eparhie. Vă adresăm cele mai călduroase mulţumiri pentru întreaga osteneală ce aţi depus mijlocind pe lîngă aleşi şi de multă bunăvoinţă slujitori ai altarului Mîntuitorului un dar mult preţuit Bisericii ortodoxe din laturile Banatului.

Totodată Vă asigurăm că acest dar îl vom înmulţi potrivit scopului însuşi şi dorinţei cu care ne-a fost încredinţat printr-o muncă pe măsura lui pentru acoperirea propriilor trebuinţe bisericeşti şi ca o contribuţie la o şi mai mare afirmare a culturii româneşti.[...] Nicolae, Mitropolitul Banatului.

31

Ierom. Petroniu, Mănăstirea Sihăstria, 23 sept. 1974:

Iubite Domnule Profesor, Îmi cer iertare că vă confirm cu întîrziere primirea leacurilor, pe care aţi binevoit a-mi trimite. Am tot nădăjduit să vă întîlnesc şi s-o fac personal. O fac pe această cale, rugîndu-vă să primiţi îndatoritoare şi recunoscătoare mulţumiri, atît din parte-mi, cît şi de la ceilalţi fraţi, care le folosesc.

M-am bucurat mult de vizita d-lui Radu şi a însoţitorului. Nădăjduiesc că modesta noastră primire să nu fi lăsat de dorit. Era să nu-l mai recunosc, aşa s-a maturizat, nu numai fiziceşte, ci deopotrivă cu înţelegere şi bunele maniere. Observaţie justă, înscrisă în condica de la Paraclisul Sihăstriei, îşi va avea urmările ei pozitive.

Reînoind mulţumirile pentru binevoitoarea atenţie, vă fac din toată inima cele mai bune urări: Domniei Voastre şi întregei case, Bunul Dumnezeu să vă dăruiască bucurie, pace şi toată binecuvîntarea. Cu deosebit respect, Ierom. Petroniu.

32

Menţinerea unui acord cultural între două universităţi solicită printre altele o solidă şi bogată corespondenţă. Zeci de scrisori

veneau de la intelectuali, mulți anonimi, care ne îndemnau să continuăm eforturile noastre spre libertate. Tonul mai mult național şi acompaniat de laude sonore, servea informația, dar păgubea valoarea. Cîteva exemple din mesajele primite la zece ani de existență a Societății Mihai Eminescu:

Rectorul Universității 'Al.I Cuza' Iaşi, Mihai Todosia, 18 martie 1974:

Stimate domnule Profesor, Am primit cu destul de mare întîrziere scrisoarea dumneavoastră din 17 decembrie 1973, dar am făcut tot posibilul să vă putem da un răspuns, în timp util.

Aşa cum v-am informat prin telegrama noastră din 16 martie, Universitatea din Iaşi este de acord şi doreşte organizarea, în colaborare cu Universitatea din Freiburg, a celui de al XIII-lea Colocviu ştiințific al Societății "Mihai Eminescu".

Discutînd cu profesori de la Facultățile de filologie şi istorie, precum şi cu doamna Zoe Dumitrescu-Buşulenga, am putut constata că sînt încîntați de propunerea dumneavoastră şi am convingerea că vor depune eforturi pentru a realiza o largă participare la această manifestare ştiințifică.

Apreciem, însă, că ar fi oportun, şi chiar necesar, să stabiliți, împreună, toate detaliile privitoare la organizarea şi desfăşurarea Colocviului.

Aşa cum ați precizat în scrisoare, cheltuielile de întreținere şi transport ar urma să fie suportate de partea germană; în ceea ce ne priveşte, ne vom preocupa să vă asigurăm cazarea gratuită, în condiții de anul trecut.

Avînd în vedere buna colaborare de pînă acum, ne exprimăm speranța că cel de al XIII-lea colocviu al Societății "M. Eminescu" din Freiburg, care se va organiza la Iaşi şi Baia Mare în anul 1974, va fi o manifestare reuşită şi va contribui la dezvoltarea relațiilor de cooperare între Universitatea "Al.I.Cuza" din Iaşi şi Universitatea "Albert Ludwig" din Freiburg.

Primiți, vă rog, stimate domnule profesor, expresia sentimentelor mele de considerație şi caldă prietenie.

De asemenea, vă adresez rugămintea de a transmite domnişoarei Elsa Lüder, din partea mea, distinse omagii. Rector, Prof. dr.Mihai Todosia.

Iaşi, iunie 1977:

Senatul Universității "Al. I. Cuza" din Iaşi adresează Societății Mihai Eminescu cele mai calde felicitări cu prilejul împlinirii a zece ani de rodnică activitate. În acest răstimp, Societatea a organizat 17 colocvii internaționale, prestigioase manifestări ştiințifice care au reunit savanți de reputați[e], tineri cercetători şi studenți, prilejuind importante şi fructuoase dezbateri asupra civilizației româneşti şi a locului său în cultura universală. Parte din ele au devenit sau vor deveni cunoscute prin intermediul apreciatei publicații "Dacoromania".

Prin alegerea inspirată a temelor, prin profilul larg al colocviilor, Societatea a contribuit la strîngerea relațiilor dintre specialişti din diferite domenii, realizînd o prețioasă contribuție la dezvoltarea generală a ştiințelor umaniste. În acelaşi timp, manifestările organizate au prilejuit dezvoltarea unor raporturi de colaborare ştiințifică între specialişti din diferite țări ale Europei şi din afara continentului. Se cuvine să subliniem contribuția Societății la strîngerea relațiilor dintre savanți români şi vestgermani, îndeosebi între cei din Iaşi şi Freiburg. Satisfacția noastră este cu atît mai mare, cu cît între universitățile din cele două centre există un acord de colaborare, la pregătirea căruia Societatea Mihai Eminescu a contribuit prin activitatea sa şi pe care îl dorim ca o bază pentru dezvoltarea raporturilor viitoare.

Realizările obținute de Societatea Mihai Eminescu constituie pentru noi un prilej de bucurie, cu atît mai mult cît Universitatea noastră a colaborat la înfăptuirea mai multor inițiative ale Societății, la organizarea colocviilor desfăşurate în România, din dorința legitimă de a contribui la propăşirea ştiinței, la cunoaşterea mai profundă a

civilizaţiei acestor meleaguri. Dorim ca viitorul să aducă Societăţii Mihai Eminescu, celor care au iniţiat-o şi i-au stimulat activitatea, succese tot mai mari. Vom fi alături de dumneavoastră în activitatea de cercetare şi colaborare ştiinţifică pentru continua dezvoltare şi înflorire a Societăţii Mihai Eminescu. Rector, Prof. Dr. M. Todosia.

Academia de Şt. soc., Bucureşti, 20 VI 1977:

Comitetului de conducere al Societăţii "Mihai Eminescu".

Împlinirea unui deceniu de la înfiinţarea Societăţii "Mihai Eminescu" oferă Prezidiului Academiei de ştiinţe Sociale şi Politice, şi mie personal, prilejul de a adresa Comitetului de conducere, tuturor membrilor săi, sincere felicitări pentru remarcabila contribuţie la cunoaşterea şi propagarea valorilor culturii româneşti în rîndurile tineretului studenţesc, pentru promovarea ideilor de pace şi colaborare între popoare.

Faptul că pe frontispiciul instituţiei Dumneavoastră este înscris numele îndrăgit al poetului nostru naţional, are valorarea unui simbol şi face ca activitatea Societăţii "Mihai Eminescu" să inspire stimă şi un larg interes în cercurile largi ale opiniei publice româneşti.

Dăm o înaltă apreciere acţiunilor Dumneavoastră, dintre care unele realizate printr-un efort comun, cu instituţii ştiinţifice şi culturale din ţara noastră şi vă asigurăm că, şi pe viitor, Academia de ştiinţe Sociale şi Politice înţelege să sprijine iniţiativele Dumneavoastră, care se înscriu, în mod fericit, pe linia transpunerii în viaţă a unor nobile idealuri umaniste şi de conlucrare, pe plan spiritual, între naţiuni.

Cu cele mai bune urări de succes şi de mai puternică afirmare în anii ce vin, prof. dr. docent Mihnea Gheorghiu, Preşedinte.

Altfel în scrierile opozanţilor în care dimensiunile calificativelor depindeau de propria alegere:

Petru Caraman, Iaşi, 9. 6. 1975:

Mult stimate şi iubite Domnule Miron, În ziua aceea fatală, penserat, cînd am deschis cutia de scrisori şi am aflat "în mod documentar" că fuseseşi pe la noi, fără ca noi să fi avut bucuria de a Vă vedea, am fost dezolaţi! Şi cum să nu fi fost, cînd - culmea ironiei - ne aflam acasă şi Vă aşteptam! Un defect de sonerie ne-a făcut festa: trebuia apăsat mai tare pe buton. Eram în grădiniţa din dosul casei, cînd Dvs. Vă aflaţi în balconul de faţă! Soţia mea pregătise nişte bunătăţi culinare delicioase, iar eu aveam un Cotnari - "Export" la gheaţă, aşa cum se cade unui musafir ca Dvs. Cum am luat act de neşansă, m-am gîndit - drept consolare - că totuşi va fi simplu să Vă găsesc: am mers pe la cele două hoteluri, Unirea şi Continental, unde credeam că aţi fost găzduit. Zadarnic însă! Îmi imaginam că venirea Dvs. la Iaşi a fost în legătură cu vreo nouă iniţiativă ce veţi fi luat pe tărîmul culturii româneşti; că veţi fi pus la cale o nouă întîlnire româno-germană cu caracter ştiinţific. Cum nu am nici un fel de relaţii cu forurile oficiale, nu am putut afla nimic referitor la aceasta. În ce priveşte trecutul, aş dori mult să capăt de la Dvs. o lămurire. Cînd mi-aţi trimis invitaţia la prelegerea inaugurală ca 'Ordinarius' al Universităţii din Freiburg, eu v-am mulţumit imediat şi v-am adresat felicitări. Însă, scrisoarea aceea a mea recomandată, din 12 febr. 1975, aştepta un răspuns la nişte întrebări foarte precise. Întrebările respective prezentau un aşa interes pentru mine, încît nu puteam aştepta să veniţi. Eu nu am primit scrisoarea-răspuns de la Dvs. Ipoteza primă mi se pare cea mai verosimilă. Desigur, cenzura germană mi-a oprit scrisoarea! Dar ce dracul au putut afla blestemaţii aceia de cenzori germani în cea mai inocentă şi mai inofensivă epistolă din lume? Să te ferească Dumnezeu de imaginaţia bolnavă a cenzorilor, cari văd lucruri suspecte acolo unde nu sînt şi nu pot fi. Cît rău fac ei relaţiilor ştiinţifice de la o ţară la alta şi cîtă pagubă aduc ei prin aceasta propriei lor ţări. [...] În aşteptarea răspunsului Dvs. primiţi cele mai cordiale salutări şi distinse omagii, pe care vă rog să le transmiteţi d-rei Preşedintă Lüder, P. Caraman.

P.S. Soţia mea, trimiţîndu-vă deasemenea multe salutări - Dvs. şi d-rei Elsa - vă mulţumeşte din inimă pentru medicamente, iar eu pentru frumoasele fotografii, care evocă amintiri nostalgice.

Ţelul final odată realizat, credinţa că toate lucrurile vor aluneca uşor spre bucuria ambelor părţi ,crescu. S-a impus latura negativă: am putea spune că reuniunea planificată la Regensburg întîi pentru 17 iunie, apoi amînată pentru octombrie, respinsă şi reaprobată de cîteva ori de diferite foruri, ne exemplifică modelul tuturor celorlalte întîlniri şi oglindeşte fidel mersul administrativ din România de atunci (aici aş spune că barajele stăpînirii în trecut au fost preluate de îndîrjirea feminină în actualitatea ceauşistă şi s-au sedimentat în limba şi înţelesul poporului). Pentru perioada aceea, cînd tensiunea ajunse la un anumit punct, peste colaborarea ştiinţifică şi peste amabilităţile devenite program se revărsă un rîu de gheaţă care stinse toate înţelegerile oficiale. Conducerea Universităţii din Iaşi se grăbi să adere gălăgios la tragica hotărîre. Comentam faptul adresîndu-mă rectorului de la Iaşi:

Freiburg, octombrie 1980:

Printr-un act administrativ s-a distrus odată o majoră manifestaţie de cultură şi propagandă românească. Cu nesăbuită uşurinţă e sabotată o acţiune de mare interes naţional. [...] Ar trebui să ia aminte la o foarte primejdioasă şi metodică lucrare care distruge sau minimalizează tot ce este de folos patriei. Pentru ca ceea ce se întîmplă astăzi nu este prima noastră experienţă. şi fiindcă noi, cei care vrem să slujim mai departe României, nu ne putem face complice hotărîtelor urzeli anti-româneşti, o anunţăm cu amărăciune că am renunţat în condiţiile date, să mai patronăm acest colocviu de la Regensburg.

Raport cu propuneri de măsuri cu S.I."ERNA"

În cadrul relațiilor de colaborare dintre universitățile Iaşi - Freiburg, şi-a anunțat vizita în scopul lucrării la dicționarul "TIKTIN", obiectiva "ERNA" şi prof. PAUL MIRON. P.C.T.F. Borş. a anunțat intrarea în țară a acestora cu microbuzul de tip "Renault" Nr. FR M 311, în ziua de 2 mai '82.

Din verificările efectuate la Universitatea "Al.I.Cuza" din Iaşi, rezultă că vor fi cazați la casa de oaspeți "Balmuş" unde vor avea şi o cameră în care vor lucra cu specialiştii ieşeni la dicționarul "TIKTIN".

În scopul cunoaşterii întregii activități desfăşurată de ob. "ERNA" şi a intențiilor sale de viitor în cadrul acestor relații, a eventualelor sarcini primite din partea organelor de informație vest-germane, propunem a se aproba întreprinderea unui complex de măsuri informativ operative după cum urmează;

a.) PE LINIE DE REȚEA INFORMATIVĂ:

- instruirea şi dirijarea următoarelor persoane din cadrul rețelei informative a ploblemei constraspionaj vest-german: "TASE" de la Institutul de lingvistică căruia i s-a promis o deplasare în R.F.G. (a făcut parte din colectivul de lucru al dicționarului, se cunoaşte cu ob. "ERNA"); - "ROMAN": care este nominalizat în planul de colaborare şi care în 1981 a fost chemat în vizită la domiciliul ob. "ERNA" în R.F.G. - "STOICA" specialist în domeniul fizica plasmei care a fost solicitat să participe la colaborare pe linie ştiințifică - întrucît prof. "PAUL MIRON" legionar stabilit în R.F.G. /răspunde lt. col. V.S./ plecat din țară odată cu retragerea trupelor fasciste, are legături cu o serie de persoane din atenția Serv. I compartimentului 0544, vom coopera şi cu aceste unități pentru a descifra eventualele activități duşmănoase sub acoperirea relației lor de colaborare.

Răspunde: Lt. col. M.B.

b.) MĂSURI T.O.

- Cazarea ob. "ERNA" şi a prof. PAUL MIRON va fi făcută în cameră cu mijloace I.D.M.

Răspunde Lt.col V.S.

- Spațiul de lucru la dicționar va fi repartizat deasemeni într-o cameră cu mijloace I.D.M.

Răspunde Lt.col. V.S.

c.) ALTE MĂSURI:

- Vor fi organizate momente operative cu concursul rețelei informative, care vor fi controlate cu filaj, iar discuțiile cu mijloace T.O. Astfel în raport de situația operativă, vor fi trimişi informatori la casa de oaspeți "Balmuş" cu legende plauzibile, iar în cazul cînd vor lua masa la restaurant vom întreprinde măsuri I.D.M.B. pentru controlul discuțiilor.

Răspund: Lt.col. V.S., S.C.

- Se va solicita asigurarea cu filaj a obiectivului pe momente operative şi în mod special cînd se va organiza pătrunderea secretă la locul de cazare.

Răspunde Lt.col.V.S.

- Cu sprijinul Compartimentului GP. vom stabili în timp util programul sejurului ob. "ERNA" şi în raport de acesta vor fi organizate momentele operative precum şi alte măsuri care se impun. În cazul deplasării ob. "ERNA" în alte localități din țară se va cere sprijinul orgnelor de securitate locale pentru a le stabili activitatea şi legăturile.

Răspunde Lt.col. V.S.

La plecare din țară se va solicita punctului de frontieră prin care va ieşi, să se facă un control amănunțit maşinii cu care circulă.

Răspunde Lt.col. V.S.

Semnături ...

34

Dificultățile nu le-au diminuat fidelitatea față de România şi de cei ce le-au descoperit-o:

Song-Ki Kim, Seoul, 14 febr. 1990:

Mult stimate Domnule Profesor Miron, Scrisoarea Dv. mult aşteptată mă bucură nespus. De cînd România a ales democratizarea stau real în aşteptare şi sper că voi avea şi eu un viitor mai bun. De la jumătatea lui decembrie aştept să vină această gazetă ca să aflu de evenimentele dramatice ce mă interesau enorm. Aceste întîmplări neprevăzute, din România, au surprins pe mulţi coreeni. Jurnaliştii de la noi accentuau mai mult sau mai puţin discret învăţămintele din care politicenii coreeni ar putea trage foloase.

Democratizarea României îmi oferă o ocazie excelentă de a prezenta cultura română. Deja găsim peste tot multă compasiune şi interes pentru România. Mai multe case de editură m-au rugat să prezint literatura română. [...] Aş dori să vizitez Universitatea din Iaşi. [...]

Vă doresc sănătate la toţi şi-i trimit salutări cordiale Dr.Lueder, Song-Ki Kim.

35

Petru Dumitriu, Frankfurt a.M., 30 mai 1964:

Iubite Domnule Miron, Îţi mulţumesc din toată inima pentru încercarea pe care o faci, şi soţia mea îţi transmite că se roagă să te binecuvînteze Dumnezeu pentru buna intenţie şi fapta bună. Nu ştiu ce posibilităţi au prietenii Dumitale pe lîngă cancelar, dar dacă el spune un cuvînt, cred că suntem salvaţi! Germania Federală are mai multă putere la Bucureşti decît se ştie în general, mai ales acuma.

Alăturat, aide-mémoire-ul pe care mi l-ai cerut, unde am pus tot ce mi s-a părut “sachdienlich”, cum zic nemţii.

Încă odată: cu cele mai bune gînduri şi simţăminte, sunt al Dtale Petru Dumitriu.

Frankfurt, 28 iunie 1964:

Iubite Domnule Miron, Mulţumesc pentru traducere. După cum ai să vezi, mi-am luat cu ea multe libertăţi, care o depărtează

considerabil chiar şi de textul german. E uimitor ce străin de geniul limbii noastre a acela al germanei. Ca să poată părea de mine, a trebuit să pun lucruri care nu erau de loc în textul german. Îţi mulţumesc, şi dacă Dta n-ai nimic de obiectat, putem să-i dăm drumul la tipar aşa cum e.

Şi mai mult îţi mulţumesc pentru scrisoare, deşi nu ştiu ce să spun, dar nu sunt sigur că ar fi de folos. Efect sigur, fie spre a te linişti, fie spre a te mîhni, nu pot avea decît romanele următoare. Aşa cred, cel puţin. În orice caz, pot să-ţi spun că sunt un om făcut din multe straturi şi multe tendinţe, unele divergente, şi că nici unul sau una din ele nu mă defineşte în întregime, ci numai ansamblul lor. Aşa că nu te uita numai la un aspect, mai ales dacă nu te mulţumeşte - şi nici dacă te încîntă ...

Relaţiile mele cu Ţara Românească nu sunt nici ele încheiate, aşa că nu se poate face asupra lor o judecată corectă. Deocamdată, cîtă vreme guvernul român îmi ţine copilul ca ostatec şi şefii exilului ignoră acest caz, suferinţa mea şi a alor mei este prea mare pentru ca să mi se poată pretinde să trec peste ea în nu ştiu ce consideraţii. Nici nu vreau să-ţi mai scriu despre asta, că simt cum mă cuprinde revolta. Dacă mai ţine mult situaţia asta de acum, mă tem că va veni vremea cînd mă voi lepăda cu scîrbă de tot ce poartă numele şi vorbeşte limba acelor care-mi ţin copilul prizonier. În asemenea caz, voi avea faţă de Dta stima şi simpatia de acum, dar voi prefera ficţiunea de a pretinde că eşti Congolez (acolo cel puţin îi mîncau!). Sau Tibetan. În fine ... cu drag al Dtale Petru Dumitriu.

Frankfurt, 28.9.65:

Iubite Domnule Miron, Mulţumesc mult pt. scrisoare care-mi dă ocazia să-ţi mai spun odată ce plăcere mi-a făcut să te văd la Paris.

De scris româneşte, nu mai scriu; mi-ar cere un efort mare şi neplăcut, să mă silesc să fac calea'ntoarsă. De altfel ai văzut că nu mai scriu articole nicăieri, mă concentrez asupra romanului - romanelor. Dacă vrei un capitol de roman, pe franţuzeşte, cu plăcere.

Cu toată inima al DTale Petru Dumitriu.

Consilier editorial - Viorel Marineasa
Tehnoredactare - Attila Hizo
Imprimat la TIPOGRAFIA MARINEASA
Str. Mureş 34 - Timişoara
Tel. 094/20.58.18; 056/18.32.57
E-mail: sunca44@hotmail.com